

Kad su cvetale tikve

1.

Ne, neću se vratiti. Otišao sam još pre dvanaest godina, a ovde, u Estersundu, već sam osam. Imam porodicu. Vidite onog beloglavog dečaka tamo? Da, liči. I jeste Šveđanin. Moja žena ga je rodila kao devojka, pre mene; drugi su ovde običaji. Dao sam mu svoje prezime; oca ionako nije znao. Sad se zove Arne Sretenović. Jedva se naučio da izgovori celo svoje ime. Učim ga da govori srpski. I, da vidite, ide mu od ruke, dosta je bistar. Već četiri puta sam ga slao, zajedno s njegovom majkom, burazeru Vladi u Beograd. Poneli bi i pare, razume se. Burazer ih je sa svojim - on ima ćerčicu i sinčića - slao na more. A kako bih inače objasnio zašto ih šaljem? Ovi blesavi Šveđani misle da je Jugoslavija čitavo jedno more. Ne bi mogli ni da zamisle da je neko bio u Jugoslaviji a da nije bio na moru. I ja kad pođem, oni kažu: "On je otišao na svoje more. On ne može bez svog mora." Meni je ovde lepo. Pre četiri godine žena i ja smo nekako skupili malo para, uzeli kredit i počeli da dižemo kućicu izvan grada. Ovde je to veliki luksuz. U Beogradu sam živeo među dušanovačkim kućercima, pa bih to hteo i tu. Kućica mi je skoro gotova. Nije još sasvim gotova zato što se ja oko toga baš i ne lomim previše. Stalno nešto oko nje ili po baštici prčkam. A i ova ti je zemlja nekako jalova; tek što se jedan sneg skine, već počinje da se sprema drugi. Leta, onog našeg, tako reći i nema. I uvek se nađe nešto posla.

Moj klinac me obožava; a ne mogu da kažem, volim i ja njega. Jedanput, prolazim ulicom, a on stoji s nekim svojim drugarima i hvali se: "Moj stari je u Jugoslaviji bio šampion. Novine su o njemu pisale." A ja nisam bio jugoslovenski prvak. Bio sam prvak Srbije, dve godine, u velteru i polusrednjoj. I svearmijski prvak u srednjoj, kad sam služio vojsku. A svojoj majci Arne kaže: "Kad smo ono letos bili u našoj Jugoslaviji ..."

Kad smo se Inge i ja uzeli, želeo sam da imamo decu. I rekao sam joj: "Ako mi ne rodiš klinca, ostaviću te." Ali u početku nismo mogli. A posle, kad je prešla tridesetu, nekako je počela da se boji. Naravno, još za to nije kasno, još ona može da rodi. I ako bih navalio, rodila bi ga. Ali onda sam pomislio: možda bih bar tog straha mogao da je poštedim? I rekao sam: "Inge, ti se, izgleda, bojiš da rodiš?" Ona kaže: "Ne znam čega se više bojim: toga da rodim ili toga da ćeš me ostaviti. Znaš šta mi je lekar još onda bio rekao. A meni je sada već trideset i četiri." "Pa, u redu", rekao sam. "Možda nam više dece i nije potrebno. Dosta nam je naš Arne. Ako se ti složiš." A ona počela da mi ljubi prljavu bluzu.

Volimo se ja i moja Inge. Istina, ne onako kao da nam je osamnaest ili dvadeset. Ali - volimo se. Pomalo kao drugari. Pomalo možda kao invalidi. Ali volimo se. I ne pričamo mnogo o tome.

Na Dušanovcu sam išao s najlepšim curama. Bio sam zvezda. Lomile su se oko toga koja će više da trza na mene. I pravile sebi reklamu ako bi išle sa mnom. "Ona ide s Ljubom Šampionom", govatile bi. A moja Inge nije lepa, ima kraću nogu i vanbračno dete. Kad je imala dvanaest godina, slomila je nogu. I ostala joj je kraća, za tri santimetra. Nije ništa strašno, ali - primećuje se. Tako je i Arnea rodila. Mislila je da će to tipa zadržati. A tip sačekao da se on rodi, pa nestao. I, čudna stvar, volim je. Nekad sam cure stalno menjao. A nju čak ni ne varam. Valjda sam omatoreo. Trideset i osma mi je.

Moja Inge ume da bude i džandrljiva, kao i sve ostale blesave žene. Ona isto ume da zakera: "Opet si uneo blato u kuću! Zašto ne brišeš noge?" I: "Opet te tvoje blesave novine!" I: "Ovde si mi se popeo s tvojim

sindikatom!" I uopšte. Po tome su nam, kao što vidite, običaji isti. Ali kao što sam ja naučio da poštujem švedske, i ona se naučila da poštuje naše. Nekad, u Jugoslaviji, voleo sam da žalavim. Ni oko čega. Otkako sam otišao, međutim - prvo jezik, a onda i sve drugo - postao sam ćutljiv. Ovde svet, uostalom, i nije baš mnogo pričljiv. I kad dođem kući neraspoložen ili ljut, ili kad me uhvati moje ludilo, i ćutim, ona me ne dira. Ćuti i sama. Nije to za ženu baš mnogo prijatno, ali moja Inge i to podnese. A kad me prođe, onda možemo po starom. I, mada takve stvari ipak retko činim - obično gledam da im pomognem na neki drugi način - kad neki naš čovek, iz Jugoslavije, ovde baš zaglavi, ja ga i kući odvedem. A narod ovde nije loš, ali, nekako, tvrd je na paru: otac za sina ne zna, sin za majku, svako ima svoju računicu i svoju kasu. I retko jedan drugome u kuću zalaze. A moja Inge nas dočekuje s osmehom i kaže tipu srpski: "Mi volimo naša Jugoslavija." I pere mu prljave gaće, i kuva mu pasulj sa slaninom i sarmu, i prebira po našem vešu i odvaja mu moje stare košulje: dok se malo ne snađe. I kad nas je prošle godine jedan takav bio pokrao - ništa strašno: drpio jedno moje odelo i neke sitnice, ali ja sam se jeo kao Mesec: eto kakvi smo! - ona mi kaže: "Nemoj da se sekiraš. Sav je bio propao, jadnik. Mi ćemo zaraditi drugo."

Pre dve godine sam se opet bio zapio - dešava mi se to povremeno - i, onako pijan, samo sam seo za volan i odjurio pravo za Jugoslaviju. Osam dana nisam dolazio na posao. I mirno sam primio otkaz. Kriv sam, šta imam da se bunim? Ali moj sindikat se pobunio; a ovde je sindikat veoma jak. "On", kažu, "ima pravo da vidi svoju domovinu. On ima pravo da vidi svoje more. Kakva smo mi zemlja ako našem najboljem radniku ne možemo da dozvolimo da vidi svoje more?" A ja, kažem, nisam imao pravo, a nisam imao ni volje nikoga da molim, iako mi se posao baš nije menjao: svih osam godina sam u istoj fabrici. I lepo im, ljudski kažem: "Šta se, bre, zezate? Kakvo more, kakvi bakrači! Niti sam na more išao niti koji đavo. Bio sam se naždrekao. Zato bi me i u mojoj Jugovini najurili." "A ne", kažu oni. "Svoje doušnike zato ne otpušaju. Otpustili su te zato što si sindikalista. A uz to ti si još bio i bolestan! Mi to možemo i da dokažemo! Ne smeju zbog toga da te otpuste."

Glavu dajem ako je iko od njih išta od toga shvatio. Oni prosto misle da smo svi mi udareni, keve mi! I kad prođu ovuda i čuju kako urličemo naše pesme i ovakve suze valjamo, oni misle - nismo čitavi. 'Leba mi, veze nemaju. Ali, ovako rezonuju: ako si ti lud, slobodno i to možeš da budeš, i imaš pravo na to, samo nemoj da napraviš neki izgred. A za mene su ovako mislili: taj sigurno jeste udaren, ali kad to njemu dođe, on predoseti, pa sedne u kola i ode u njegovu ludu Jugoslaviju. Je li napravio neki saobračajni prekršaj? Nije. Je li učinio nešto drugo? Nije. E, pa onda, u redu! Zar za nas nije još i bolje što je otišao?

I prilična se gužva oko toga napravila. Čak su i neke sindikalne novine počele da me brane - izlazi ovde jedan takav listić: on je, kažu, bio bolestan. Došao neki dasa iz tih novina. "Ma, jok", kažem mu ja, "niti sam bio bolestan niti je uopšte potrebno da se oko toga pravi neka gužva. Naći ću drugi posao." I stvarno sam to odmah mogao. Ali onda mi moja Inge kaže: "Kažeš da si kriv. A ja tebi opet kažem da mi to ne možemo da razumemo. Kako možeš da budeš kriv? Ne možeš da budeš kriv. Bio si bolestan! Jer kad neko usred radnog vremena iznenada zaustavi mašinu, baci kombinezon i ode u fabrički klub i tamo za tri sata popije dvadeset flaša piva, i poslovođu, koji dođe da ga pozove da se vrati, otera u materinu i gađa praznom flašom, a onda, onako u košulji po hladnoći, sedne u kola i nekud odjuri, tako da mu žena i dete pet dana ne znaju gde je, i tek se petog dana, ko zna koliko daleko odatle, negde u Austriji osvesti i javi telegramom, i zatim se mirno vrati kao da se ništa nije ni desilo, onda to stvarno niko živi ovde ne može da shvati. Ko to ovde radi? Ko je to ovde ikad uradio? I baš zato što ne možemo da razumemo, mi moramo da mislimo da si bio bolestan. To je - kao nekakva menstruacija. Kod vas ih, izgleda, imaju i muškarci. I kad ih već imaju, imaju i pravo na njih. Zato, pusti ti njih neka oni to samo teraju, nemoj ih zadržavati."

I stvarno su me vratili. A kad sam prvi put došao na posao, samo što mi na ulazu nisu slavluk bili postavili.

U stvari, ja sam ovde, pomalo, popularan. Opet zbog boksa. Treniram fabrički klub. A osim toga, radim i ono što u Jugoslaviji nikad nisam ni pomislio - u sindikatu. Kad smo se burazer Vlada i ja pre tri godine sreli u Italiji i ja mu to ispričao, on se prosto upišao od smeha; u Jugoslaviji stvarno ni za šta drugo osim za cure nisam znao; i za boks, dabome.

Kod kuće, naravno, imam naše ploče. Ali tamo ne volim da ih slušam. Rastužim se. Ne volim da uznemiravam Arnea i Inge. On, moj sin, izgleda, voli ih. U početku ih je puštao da bi, valjda, meni ugodio. A posle ih zavoleo. A ja, kad se zaželim, dolazim ovamo. Malo mi je lakše otkako ovde ima naših. Gotovo šest godina bio sam jedini Jugosloven u celom Estersundu. A sad nas ima gotovo šeststo. Kad su počeli da dolaze, očima nisam mogao da verujem. I - ovde malo žvalavimo po naški, malo pevamo po naški i malo plačemo po naški. A onda odemo svako na svoju stranu.

U stvari, ja im ovde dođem - kao nekakav drveni advokat. Kazujem im kakvi su švedski zakoni: na šta imaju pravo, na šta nemaju; prevodim im kad im šta zatreba; ovaj klub, tu prostoriju, švedski sindikati su im dali: ja sam im to sredio; dosta njih sam u fabrici u kojoj radim zaposlio; kad se pripremaju one naše priredbe, ja im za folklor obezbeđujem narodne nošnje: i to pozajmljujem od Šveđana; njihove su muške nošnje slične slovenačkim: snalazimo se kako umemo. I tako, često sam ovde. Često sam ovde, i sačekujem one koji dolaze, ispraćam one koji odlaze. A oni dolaze, i odlaze, a ja ostajem.

I kad me uhvati moje ludilo, kad se smračim, Inge i Arne hodaju oko mene na prstima. "Inge", tada kažem mojoj ženi, "Inge, srce mi puca." A ona kaže: "Vidim, Ljuba." U početku je strahovala da ću otići; unastrahovala se, jadnica, pored mene. "Ti, ćeš, Ljuba", kaže, "jednom otići od nas. Sešćeš na voz, i ostavićeš nam tvoja kola i tvoju kuću, i nećeš se vratiti. Ostavićeš nam kola i kuću umesto sebe. A šta će nama kola i kuća umesto tebe?" "Ne budi luda", kažem ja njoj; a ona mi još ne veruje. "Ne budi luda, nikud ja neću otići. Nikud ja bez tebe i Arnea neću poći." I, kažem, u početku mi nije verovala, a sad zna: to mora tako da bude; proći će me. I kad me vidi takvog, srpski mi kaže: i ona se uči da govori srpski: "Pa, Ljuba, idi malo u tvoja Jugoslavija. Sverije je dobar, ali za tebe je Jugoslavija najbolji na svet. Idi malo u naša Jugoslavija." - To naša Jugoslavija ona kaže zato što svi mi, i ona, i Arne i ja, imamo dvojno državljanstvo, i švedsko i jugoslovensko. To sam takođe sredio. - A ja joj kažem: "Ti, Inge, kao da si se na Dušanovcu rodila."

Tada uzmem od fabrike nekoliko dana neplaćenog odsustva - i oni su na to navikli, pa mi više ne prave pitanje - i sednem u kola, pa po tri dana i tri noći vozim kao lud. Ja sam, inače, pažljiv, oprezan vozač, i ne volim da jurim, ali tada nemam vremena ni za spavanje. Za volanom samo po dva-tri sata odremam. Tek kad dođem do austrijske i naše granice, zaustavim se. Svratim u neki motel, okupam se, ljudski se ispavam - jedanput sam tako šesnaest sati prespavao - obrijem se, presvučem. I, polako, pređem preko granice.

Tada uđem u Ljubljanu, ili u Celje ili Maribor - niže da idem nemam hrabrosti: o Beogradu da vam i ne pričam - zastanem i parkiram se pored trotoara. I tako ostanem u kolima. Spustim prozore, gledam oko sebe i - slušam. I, verujte, Slovenci sasvim dobro žvalave po naški, ništa se ne razlikuju.

I tako, ne izlazeći iz kola, presedim po pola sata, ili sat ili dva.

Onda polako krenem natrag. U povratku negde na benzinskoj pumpi napunim rezervoar benzinom. Zatim pređem austrijsku granicu, zastanem, pa iz dovoda natočim po punu šaku. Trljam ga, njušim: i on mi miriše na Jugoslaviju. Namažem se po licu, po kosi, po grudima ...

Kući se vratim umoran kao kuće. A moja žena mi kaže: "Ti si se, Ljuba, podmladio."

A o tome kako sam došao ovamo, o tome joj ne pričam. Šta će njoj

I to? Nije ni potrebno da zna. To ću sam nositi. To je moja stvar.

2.

Kao klinca, mene su mangupi na Dušanovcu zvali Ljuba Vrapče. To je zato što je keva htela da ima lepo vaspitanog sina, pa me naučila da kitu zovem vrapče. I u školu sam već išao, a tako sam je zvao. Mangupi

čuli - i eto ti.

Za vreme rata, moj burazer Vlada, koji je pet godina stariji od mene, radio je ilegalno. A mi - ja, Jova Jolpaz, Miša Cvrčak, Pera Patak - mi ništa, zezali smo maglu. Ponekad smo burazeru ponešto i preneli. Ali ko te za to pita - niti smo znali šta nosimo niti nam je to bilo važno. Uglavnom, moj matori, koji je stalno bio napolju, morao da šljaka da zaradi za klopku, ostavljao me na miru; keva me takođe nije dirala: iako mi je šveca bila punih sedam godina mlađa od mene, ja sam bio kevin ljubimac, njena maza; jedino mi burazer nije dao oči da otvorim: lešio me kako stigne i kako me dohvati.

A onda, četrdeset druge, on ode u šumu: jedne noći Germanci dođoše po njega, a on im đalnu gotovo na oči, još mu je krevet bio topao kad su ušli. Oni zbog nečega ne drpiše ni čaleta ni kevu. I tako i ostade.

E, tada nastade raj za mene: naokolo već počelo bombardovanje, škola ne radi: vratim se s posla - učio sam zanat - pa noga: niko te ne pita ni gde si ni šta radiš.

U leto četrdeset četvrte je meni, Patku i Jolpazu jedna kurva kelnerica što se šivila s nekim Germancem istog dana skinula junfer.

Stojimo nas trojica kod bioskopa kad naiđe Stole Apaš.

"Klinci", kaže - a on vršnjak mog burazera - "je l' biste vi večeras nešto uboli?"

Mi mislimo - zeza se. Gledamo ga belo.

"Kroz pola sata", kaže, "budite kod kupatila."

Skupimo se mi tamo još pre vremena. A pantalonice nam ovako trepere.

Malo zatim dođe i Stole. Vodi još neke.

"Tu ste?" kaže. "Dobro. Da krenemo."

Ukupno nas osmorica.

Pođemo pored kupatila, izbljemo na šumicu. Zatim, ivicom - oko nje - sve do njene druge strane, tamo, prema Zvezdari.

Stole kaže:

"De sad, posakrivajte se."

Zavučemo se u neki šušmušljak, ni nos nam se ne vidi. Čekamo.

Već polako poče da pada sumrak.

Ćutimo tako petnaest minuta.

Pitam Jolpaza:

"Šta je, bre, ovo?"

"Ne znam", kaže.

"More, da mi idemo. Prebiće me matori kad vidi da nisam kod kuće." A Stole već sikće:

"Ćuti tu, majku ti balavu!"

Uto se na ivici pred nama, dosta daleko napred, pojavi neki Germanac. Ne vidimo ga dobro. Vidiš samo kako se ljulja u širokim čizmama i kako mu se na opasaču klata bajonet. U rukama nešto nosi: kao nekakve konzerve.

Dođe tako na tridesetak metara do nas, pa sede na travu. Upola se i on sakrio. I puši.

Sad se više nema kud. Čekamo i dalje.

Malo zatim evo i nje.

Ide istim putem kuda i on, i osvrće se.

Ni nju dobro ne vidimo. Vidimo samo da nije baš mlada i da ima malo krive noge. U ruci nosi neku torbicu.

Germanac, kad ona priđe, ustane, zagrlji je i oboje se vuku u šumicu. I sad više ne znamo gde su. Unutra već mrak.

Stole malo pričekala, pa četvoronoške odbaulja napred. Mi i dalje onde čučimo.

Tako potraje, bogami, pola sata.

Najzad evo Stoleta. Zove nas rukom.

"Pazi sad". kaže. "Germanac će sad da ode. Ona će još malo da posedi unutra. Čim on izađe, mi ćemo da joj se privučemo. Kad dam znak, skači. Vas dvojica držite joj noge. Vas dvojica ruke. Ja joj neću dati da više."

Pođemo za Stoletom četvoronoške. Uvučemo se u šumicu.

Uto, tamo negde pred nama, Germanac odnekud ustane kao da izraste iz onog šušmušljaka, obuče bluzu, sagne se, valjda da je poljubi, i pođe napolje. Ona ostane sedeći. Vidimo joj, sasvim nejasno, samo glavu. Puši.

Počnemo da joj se primičemo.

I - Germanac već zamače za ivicu. Promiče pored drveća.

Kad on odmakne, Stole polako ustane i, još pognut, mahne nam rukom.

Pred nama, tamo, žena ustaje. Još puši, ali polako prikuplja prnje oko sebe. Stavlja u torbicu one konzerve.

Na prstima, krijući se iza žbunja, sasvim joj se primaknemo. Onako otpozadi, Stole joj odjednom skoči pravo na glavu i obori je na zemlju. Šakama joj pritisne usta i potmulo više:

"Drži je! Drži joj ruke!"

Pritrčimo i mi - i napravi se čitava gužva. Ne zna se ko koga drži.

Ona se rita, brani i u toj zbrci odjedanput nam se nekako izmigolji. I vukući se naguz, izmače se metar-dva.

Sa crvenim flekama na bledom licu, gotovo zagušena, nemajući vremena ni da ustane, sa zadignutom suknjom nad belim, pomalo debelim butinama, otuda psuje:

"Ma, šta 'očete, majku vam slinavu! 'Oćete mindžu? A? 'Oćete mindžu? Pa evo vam! De da vas vidim šta možete!"

Mi se zbunismo. Gotovo da se pokupimo.

Ali Stole, kao da je samo to čekao, skoči kao zec i već joj uskoči između nogu. Zgrabi je za butine i zaveli na leđa. Nervozno poče da se otkopčava.

"A ti?" kaže. "A ti šta 'oćeš? 'Oćeš da kažemo četnicima, pa da te ošišaju? Je l' to 'oćeš?"

Pa onda nama:

"Drž' joj ruke! Drži joj ruke, šta bleneš!..."

Kad smo se svi izređali, ona se, onako raščepljena, znojava, jedna, polako uspravi na laktove.

"Je l' vas ima još koji? Je l' vas ima još, majku vam ništačku? Svu ste mi bluzu iscepali, majku vam usranu! Nećete valjda da mi je kupite. Bolje da je iscepate. Kako ću, ovakva, kući? Je l' vas ima još takvih, mrtvu vam majku!"

I psujući, žmuri od besa...

3.

Posle smo Patak, Jolpaz i ja počeli da služimo Apašu kao skakavci. Trčali smo onako kud bi nam rekao da idemo - da prenesemo neku poruku nekoj šolji ili nekome drugom, da sklonimo nešto što ne bi hteo da bude kod njega, ili nešto slično. Ne, ništa nismo drpisali; samo dva-tri puta nešto Germancima, i to pred sami kraj. Apaš nije voleo takve stvari. Hteo je da otme, recimo; hteo je da prevari na kartama; ali da ukrade nije voleo niti je to uopšte radio. Uopšte, on nije voleo ništa da radi za šta ne bi imao publiku. I - nekoliko puta smo mu asistirali u nekoj tuči: voleo je, na primer, da prebije nekog džulova na pijaci. - I to je uglavnom bilo sve.

Onda je došlo i oslobođenje. Moj burazer Vlada je u Beograd stigao valjda s prvom jedinicom koja je u njega ušla, a prvi posao koji je u njemu imao da obavi bio je da mene oleši. Kako je on za to s Apašem saznao, veze nemam, tek već je sve znao i odrao me na mrtvo ime i prezime. A odmah zatim su Apaša i druge starije među nama pokupili u vojsku i oterali na front. I tako se prvo Stoletovo društvo raspalo.

Nekako, međutim, još za vreme rata, a pogotovu posle njega, kod nas je odjednom postao vrlo popularan boks. Moj burazer se za vreme rata, zajedno s ilegalom, a možda i koristeći ga kao zaklon za nju, time bavio; Apaš je to takođe radio; a posle njega, već, gotovo da nije bilo klinca sa Dušanovca koji to nije pokušao: Mita Majmun, Ivica Lepi, Steva Džambas, svi. Samo nas nekolicina smo u tome bili umalo uporniji i nešto ipak postigli, svi ostali su pre ili kasnije otpali. A to znači da u to vreme na Dušanovcu gotovo nije bilo klinca koji nije znao da se maklja. Stole, razume se, baš među njima i skuplja svoje novo društvo.

A boks ti je takav: može te naučiti dobrim stvarima - da osetiš da se ne umire od svakog udarca i učiniti te gotovo neustrašivim ili čak i mudrim, da više ne primaš sve tako kako izgleda - a može te i za ceo život preplašiti ili ti i dušu zatrovati. tako da počneš da uživaš u tome što u čoveka možeš da udaraš kao u džak. Stole je stvarno bio neustrašiv. Jer, ako se to ne može reći za Majmuna, a pogotovu za Džambasa, od Apaša je zaista mogao da postane dobar bokser, samo da ga je to interesovalo.

Pri tom, svi smo mi bili u Radničkom: a Radnički - zna se čiji je bio klub. Tako, jedno vreme, dok još nije bio potpuno prestao da trenira a već je oko sebe imao i Ivicu, i Majmuna i još nekolicinu, iako mu se radnja tek razvijala, cajkoši su bili ti koji su njega i njegove, s jedne strane, jurili i, opet, upravo cajkoši ti koji su ga, sa druge strane, kao svoga štitili.

Ipak, četrdeset peta i četrdeset šesta još su bile isuviše vruće za takve stvari. Ni četrdeset sedma još nije bila sasvim dobra. Četrdeset i osme, tek, počelo je da se priprema ono zlatno doba Apaševog, koje će zatim trajati gotovo nekoliko godina.

A ja u to vreme - nekako sam se bio otkinuo. Stvarno sam se već bio zagrejao za boks. Četrdeset i sedme na omladinskom prvenstvu Beograda zauzeo sam drugo mesto u velter-kategoriji.

Sve dotle, iako sam pomalo počeo da treniram još četrdeset pete, bio sam ne samo potpuno nepoznat nego sam i sam boks i boksersku dvoranu shvatao kao mesto gde se uglavnom možeš dobro zezati. Redovno trenirao, naravno, nisam. Međutim, bio sam ono što se zove darovit. Mada dugih ruku i visok, gotovo mršav, bio sam dosta brz, pa čak, za početnika, imao sam i dobru tehniku. Već tada, umeo sam da udarim žustro i jako, i levom i desnom, dosta sam dobro radio nogama, i kako sam imao i odlične reflekse, teško me je bilo pogoditi. Dosta sam bio i srčan - nije me bilo lako uplašiti. I, pri tom, što za boksera takođe nije nimalo nevažno, imao sam i prilično simpatičnu njušku; već tada sam počeo da stičem svoju publiku. Još posle ovoga, posle omladinskog prvenstva, tako reći kao klinac, postao sam bokser s kojim se ubuduće mora računati.

Tada, u finalu - nekako sam do njega dospelo - sreo sam se s Jovicom Čauševićem, kasnijim državnim reprezentativcem, koji je bio godinu dana stariji od mene i imao duži staž u boksu nego ja. On nije bio nikakva klasa; bar je takav utisak ostavljao. Bio je levak i imao desni gard, koji je za mene gotovo do samog kraja bio priličan problem. Uz to, saginjao se, hvatao rukama, nije bio nesklon da u gužvi udari glavom. Kažem, nije ostavljao bogzna kakav utisak, i stvarno nije bio veliki bokser niti ga se danas iko seća, ali je zato bio jedan od onih koji umeju da smrse konce mnogim boljima od sebe. Samo asovi su uspevali da izbegnu njegove zamke i da ga pročitaju; samo njima u stvari nije bilo potrebno mnogo da ga čitaju. Ja tada to ni izbliza nisam bio.

Nastupio sam samosvesno - bio sam, u stvari, srećan što sam njega dobio - i, u početku, gotovo sam uspeo da ga zbunim. Uspeo sam da mu nametnem svoj stil: ne puštam ga blizu, stalno ga presrećem direktima, i kad god mi se ukaže prilika, bombardujem ga krošeima; nekoliko puta sam ga baš dobro odalamio. Pred kraj, već imam dobijenu rundu.

Publika navija za mene. A oko ringa - gomila dušanovačkih mangupa. "Napred, Vrapče", viču.

Tada, gotovo pred sam gong, on mi se nekako uvuče u klinč i, niži od mene, prosto mi iskida pleksus. Pokušavam ja da mu se izvučem, izmičem mu se, gledam da ga tako pogodim da ga odgurnem i - u tom izmicanju - on me potkači aperkatom. Učini mi se da ću da progutam svoj sopstveni jezik; prosto, kao da mi zapade u grlo. Ipak, nekako ostadoh na nogama, pružih odozgo dva-tri direkta - i on se malo odmače. I - iako mi se dobro mutilo u glavi, još dva-tri udarca, dve-tri eskivaže - udari gong.

Publika - da poludi.

Odem u svoj ugao - a malo se, kao, povodim - sednem. "Je li te dobro potkačio?" pita me trener, neki Mića Stefanović. "Kao maljem". kažem. "Nisam to znao." "Pa govorio sam ti", veli on i ljuti se. I stvarno mi je, čovek, govorio. "Ne puštaj ga", kaže, "blizu", kao da ja to ne znam, "beži od klinča. Gledaj da ga sateraš u ćošak. To ga, izgleda, zbunjuje."

U drugoj rundi sam oprezniji. Pimplam nešto direktima, pretim mu krošeima. Ali sad više nisam siguran da sam prvu dobio: moram da krenem. Pođem polako, ključnem ga dva-tri puta direktom u čelo - a on je tu osetljiv koliko i bizon - načinim fintu desnom i - nekako mi se zgodi - dobro ga odalamim desnim krošecom. On to izdrži i pobeže u ugao. Sad si, mislim se, moj. Počnem iz daljine da radim kao mašina, direktima, da ga ne bih promašio, pa da izgubim ravnotežu, i čekam ga da mi se namesti za kroše. Ali nikako da ga dobro potkačim: beži mi, levo, desno, saginje se, i sitnim, mrkim očicama kao u divljeg vepra stalno me gleda pravo u oči. Najzad, odjedanput se saže kao jež, opet mi se uvuče u pleksus, tu me valjda samo dva puta opali, dok me ne otvori, i duf! - opet onaj aperkat. Ja ovako, raširenih i ruku i nogu - na leđa!

U publici, čini mi se, tajac.

Odmah skočim na noge. Sudija mi broji.

Tresem glavom, okrećem se oko sebe, skakućem. I tek sada čujem da publika urla: svi stoje.

Na "sedam" zauzmem gard; još ne čujem sasvim dobro, još mi sve izgleda kao da je u jastuke umotano. Opet počnemo. On me sada prosto juri. Ja uzmičem, a levu stalno držim ispred sebe. I tako nekako izdržim do gonga.

U pauzi sedim u uglu mrtav preplašen. Dotle sam imao već oko trideset mečeva, a posle ovoga sam izašao na ring još oko sto trideset-četdeset puta, ali nikad se ni pre ni posle toga nisam osećao tako smrvljen. Sedim onako i mislim: "Beži ti, lafe, iz ovih konopaca dok još imaš vremena."

U trećoj rundi samo što nisam bežao. Pokušavam da držim strvinu na odstojanju, tražim ga odozgo, kvrcam ga u čelo. Ali on me napipao, pa me juri kao mrtvog konja. U životu sam doživeo svega dva klasična nokauta, a svega sam osam puta u borbi uopšte bio oboren: on me je tada naćeo. I u trećoj me je oborio.

Tada je, još iz rata, nekako pomalo bio u modi jedan udarac koji se zvao sfing: to je bio krvnički udarac, nalik na kroše, ali malo odozgo, poluopruženom rukom, koji je nekako ubrzo bio i zabranjen. Ja ga nisam koristio: to mi je pomalo već ličilo na ubijanje, ne na boks. Tri puta mi je u trećoj rundi opet ulazio u pleksus, otuda me otvarao, zatim je dolazio levi aperkat, pa kratki desni kroše i onda bi levom odozgo ispovio sfing. Dva puta sam mu izmakao, tako da umalo sam nije pao; društvo se naokolo smejalalo. Treći put me je ipak našao. U uvo. Odleteo sam na pod kao da me je šutnuo nogom.

Izgubio sam, naravnu. Istina, opet sam ustao, ali jedva sam izdržao do kraja. U to vreme još nisam sasvim shvatao šta je kondicija i to mi baš nije bila jaća strana. Čudim se što nas sudija nije prekinuo ranije.

Posle toga sam, kažem, boksovao još sto četrdeset puta i za sve to vreme izgubio sam svega devet borbi. Četiri puta od toga - on me je tukao! Nikako nisam uspevao da mu nađem slabu tačku. - Laž je to da ima boksera koji nemaju slabu tačku. Svi ih imaju! Oni za čiju se nije saznalo bili su, svakako, i veoma dobri, ali imali su i sreće da ne sretnu dasu koji bi umeo da im je napipa. Ja sam, na primer, važio za čvrstog boksera, umeo sam i dobro da udarim i da podnesem velike batine, i nisam imao staklenu bradu, ali od aperkata sam se čuvao kao od žive vatre. Ako me neko tako zgodi u bradu malo jače, teško sam ostajao na nogama; to je valjda od sklopa vilica: moji zubi zaista nisu baš najpravilniji. Isto tako, u eskivaži sam se čuvao od saginjanja; na kraju sam se od toga gotovo bio i odviknuo. Jer ako me neko tako, dok sam sagnut, pogodi krošecom u uvo, ja padam kao sveća, ni svi sveci ne mogu da mi pomognu.

Tako sam ja mome prijatelju Čauševiću vremenom postao stalna mušterija.

O tom prvenstvu, a i o ovom meču i meni novine su dosta opširno pisale i, mada sam u finalu izgubio, čak me proglasile za nekakvu malu bokstersku nadu. Posle toga sam najzad stvarno počeo ozbiljno da treniram. Nekako upravo tada, preuzeo me je trener Miša Poparsić, čovek koji je podigao nekoliko odličnih boksera.

On mi je poboljšao rad nogu, usavršio mi udarac, tako da sam vremenom počeo da udaram kratko i žustro, gotovu nevidljivo, i pri tom razorno, nabijao mi kondiciju. To je bio čovek koji me je odlično poznao i koji je, znajući koliko volim da se zezam i da jurim ribe, umeo da uveče navrati i mojoj kući da prokontroliše da li sam na vreme legao. A i ja sam se, moram da kažem, najzad ipak bio naučio na disciplinu; retko sam kasno išao u krevet, a pušio ni pio, recimo, nisam nikad.

Pa ipak, mada sam iduće godine kao junior lako postao prvak Beograda i Srbije u velter-kategoriji - Čaušević je već bio senior - a pedesete i pedeset prve kao senior prvak Srbije u polusrednjoj, za sve vreme, sa Čauševićem sam svega jedanput uspeo da izvučem nerešeno, a tek u našem poslednjem susretu, kad sam bio u vojsci i kad sam stvarno bio pun kondicije, uspeo sam i da ga pobedim. I to mi je bio prvi i poslednji put.

Uloge su nam se za to vreme menjale. Ja sam postao teži i dospao u polusrednju, a on je ostao u velteru; kad je on dospao do polusrednje, ja sam već bio u vojsci i odavno u srednjoj. Ali toliko je na mene kao na mušteriju bio navikao da me je redovno jurio i u težoj kategoriji. Zna li kako se čovek oseća kad pred sam meč mora da popije tri litra vode? Ni toga se on nije plašio. Uz to, ja sam već postajao poznat - počeo sam da dobijam i nokautom, od četiri međunarodna meča jedanput sam boksovao nerešeno, a tri puta pobedio - pa je na meni sada već sebi pravio reklamu. Četrdeset devete na prvenstvu Srbije u velter-kategoriji bio sam veliki favorit, ali sam eliminisan još u predtakmičenju: on me je to bio presreo. I nikad to nije bila lepa borba, ali je uvek bila veoma uzbudljiva. A ja bih u njoj redovno bio taj koji je dobio batine.

Nikad to neću razumeti. Izlazio sam na kraj s ljudima s kojima on ne bi mogao ni da sparinguje. S takvima, pružao sam partije o kojima bi se mesecima pričalo: nekoliko puta su me na rukama u svlačionicu odneli. A onda bi mi došao on - prosto bih video kako mu je škembe od popijene vode naduveno kao fudbal - i tukao bi me. Zatim je bilo došlo vreme kad sam i ja njega počeo da obaram. On bi pao i, kao da je tamo čašu vode popio, skočio bi i odmah bi opet počeo da me maže. Tek poslednji put, kažem, kad sam u vojsci dobio nagradno odsustvo baš u vreme otvorenog Zvezdinog prvenstva, tek tada sam uspeo da ga, jedan jedini put, najzad pobedim. Tada je on zaista već bio isuviše mali da bi mogao da mi naškodi.

4.

A onako, inače, koliko sam među konopcima postajao bolji, i koliko sam boks ozbiljnije shvatao, toliko sam bio sve veći trubač. Moj matori je radio, burazer je u komitetu radio, ja sam radio: s lovom - nikakvih problema. Snabdevao sam se - u diplomatskom magacinu. U preduzeću, Janku Lisjaku, bio sam ljubimac. Iako među najmlađima, u radionici sam najpre bio brigadir, a onda - zamenik šefa. I umeli smo da zasučemo rukave. Mangupi su me slušali kao matorog. Umeo sam da kažem: "Mangupi, ovo ima da se svrši, nema da se ide kući dok ne bude gotovo." I ostali bi, nemaš da brineš. Moj diša nije propuštao moj meč. Kaže: "Ljubo, je li ti treba neki dan za trening? Je li ti treba da izađeš? Samo kaži." I ja bih u pola radnog vremena uzeo torbicu na rame: "Idem na trening", pa - s nekom šoljom - na Savu ili u bioskop.

Voleo sam ribu, brate! Pošto sam uveče morao ranije da legnem, obično sam ih, danju, vodio u šumicu. S trolejbusa bih svratio kući po mantil; imao sam jedan svetli, specijalni mantil, jedino za to. Nju bih ostavio na ulici da me sačeka. I dok bismo polako prolazili Dušanovcem, mangupi se kikoću: "Vrapče uz'o beli mantil!"

I trčale su, đavo bi ih znao zašto, kao mutave. Obično bih s jednom išao ozbiljno. Nju bih čuvao, a naokolo sam klao sve što bi mi palo pod ruku. Ali posle dva-tri meseca i to bi mi dosadilo, probušio bih i nju, i 'ajd dalje: našao bih drugu ozbiljnu. Sedam junfera sam tako odneo. Ni sam ne znam na šta su te slepice trčale.

S tipovima na Dušanovcu živeo sam dobro: ne diram ja njih, ne diraju oni mene. Dosta njih su mi bili i navijači. Ali mnogi su me i mrzeli. Baš zbog riba. Oni jesu bili dasovani, nema zbora, i svi su imali svoje cure. Ali dok je moj bio čitav Beograd, oni su imali relativno uzan teren : Dušanovac, Auto-komanda, Voždovac,

dve-tri ribe sa Zvezdare, koje bi ubrzo prestale da budu interesantne, dve-tri sa Kalenića - i to je sve. Sa Karaburcima su ratovali i tamo nisu imali pristupa, Slavija je za njih bila nekako velika, raštrkana, nije imala svoje zorište i tu se nisu snalazili, Crveni krst, opet, bio je pomalo gospodski. Oni su uglavnom mogli samo da ih menjaju između sebe, a to već nije dobro: kakav je to štos ako su ti curu s kojom ideš šivila trojica mangupa iz ulice?

Negde oko pedesete Stole Apaš je bio na vrhuncu.

To je bio crn, ne baš mnogo lep momak. Imao je gustu, pravu crnu kosu, koja mu je uvek dosta lepo stajala, iako mu je nekako počinjala gotovo sa polovine čela. Retko je čoveka gledao u oči: uvek je pogledom nešto tražio naokolo, kao da se na sve što mu pričaš pravi lud. Bio je i dosta nizak, i, u odelu, činilo ti se, ništa naročito. Ali kad se svuče, na Savi, nisi mogao da mu se ne diviš. Na njemu je ležao mišić na mišiću, svaki tanak i svaki na svom mestu. I - elegantan kao cura: koliko je u ramenima bio širok i jak, toliko si ga u pasu gotovo šakama mogao obuhvatiti. Ruke - nadlanice, podlaktice, nadlaktice - istetovirane. Najviše riba je na Savi i uhvatio. Umeo je iz štosu, za opkladu, iz cuga po tri puta gore-dole da je prepliva.

Tada je imao, valjda, dvadeset i šest. Kao i ostali mangupi, negde je radio, kao mašinbravar, ali je i tamo, izgleda, umeo da se posvađa i da udari; često je menjao preduzeća. Nije se u stvari tačno ni znalo gde radi. Živeo je s kevom, koja je primala neku penziju; lovu od plate joj valjda nije ni davao. Na desnoj potkolenici, na specijalnom kaišu, u kožnoj kaniji, stalno je nosio sjajnu, kao brijač oštru utoku. Ali retko je upotrebljavao. Jer, sem iz boksa, negde je bio pokupio i neke štosove iz džuda: dirneš li u njega, isto ti se hvata kao da si se našalio sa zmijom, budi siguran da te sutra ni rođena majka neće poznati. A to se zaista moglo desiti samo frajeru: u njega obično niko nije smeo ni da darne, obično je on bio taj koji je nasrtao. Mislim da u to vreme nije olešio samo onoga koga nije hteo.

Glavni štos u to vreme na Dušanovcu bio je da nekoga prebiju bez veze, radi zabave.

Kad nigde ne bi bilo igranjca, nigde se ne bi započeo poker, nigde u blizini ne bi bila neka nova riba, kad bi se pogledao poslednji film, društvo bi bez veze žvalavilo na pijaci ili pred bioskopom. Tad bi neko rekao: "Ajde da nekog olešimo." "Ajde", rekli bi. Ako do bioskopa ne bi sreli nikoga nepoznatog, iz nekog drugog kraja, ili ako odnekud ne bi naišao neki tip s ribom koga bi pred njom mogli da odelju ili bar da orezile, obično bi se nadžonjali kod trolejbuske stanice.

Dva-tri klinca skakavca bi se nacrtala uz samu banderu. Kad bi trola stala i društvo počelo da se istovaruje, oni bi se zakačili za nekog čilagera; gurnuli bi ga, ili bi mu opsovali majku ili nešto slično. Dušanovčani su znali za štos: progutali bi i gledali da što pre ispare. Onaj koji nije bio verziran, međutim, klinca bi pojurio, dohvatio bi ga za uvo ili bi mu opalio šljagu. Tada bi društvo došlo fol u zaštitu. Ako bi to bio neki čilager penzioner ili neki mekani tip, Stole Apaš bi ostao kraj zida. Gledao bi šta se radi i grickao bi šibicu. Ako bi, pak, mušterija bila oficir ili neki mlađi žvalavko koji se ne bi dao, umešao bi se i sam. Čovek bi zatim ostao da leži, a oni bi se zezajući se pokupili dalje. Posle bi Stole rekao: "Ajd sad na sovanje, sutra treba da se šljaka." I razišli bi se na spavanje.

Negde oko pedesete na Dušanovcu se osetio deficit u ribama. Oskudevali baš, dabome, nisu. Ali u početku su s mangupima htele da pođu i gimnazijalke, uhvatila bi se i poneka studentkinja - iako to već retko - a onda je došlo vreme kad je sve što je nekad vredelo postalo kvarno i kad se oko njih našla samo gola fufa.

Tad su počeli da izvode drugi štos iz tog vremena. Po četvorica-petorica bi se pokupila i otišla na Zvezdaru ili u Hajd-park; šumica iznad Dušanovca je odavno postala mrtva, tu niko osim njih nije smeo ni da prdne. Tamo bi malo šacovali i kad bi ošacovali neku lepu ribu koja je s nekim tipom malo zavrjlala u neki šušmušljak, žvalavka bi najurili, a na curi bi se izređali. Ako bi tip bio uporan i hteo da se maklja, oni bi ga prebili i dok bi ga dvojica držala, na njegove oči bi se na njoj ređali. A cure bi bile toliko preplašene da bi se obično same poturale. Kad bi sve bilo gotovo, rekli bi lafu: "Ti si, bre, daso, baš neka stipsa. Evo ti tvoja

gerla, kad si baš toliko navalio. I - fina ti je gerla. Čuvaj je." I ostavili bi ih.

Ali oni su hteli da imaju i svoje, stalne cure; da liče na nešto, ne kao one što su se vukle za njima. I, opet u grupama, počeli su da obilaze đuskavce po gradu - Lolu, Indeks, Božidarac kod Kalenića, Zvezdino košarkaško igralište na Kališu.

U Loli i Indeksu, međutim, klima im baš nije mnogo prijala. Nekako je bilo jako mnogo tipova, a vrlo malo cura. Ono što je bilo slobodno nije mnogo ni vredelo, a i držalo se na ceni: neće sa garavcima. A ono što je nešto vredelo već je bilo zauzeto; studenti nisu toliko naivni da bi ih olako pustili. Tamo su mangupi nekoliko puta napravili gužvu, dva-tri puta su nekoga na brzinu izmasakrirali i izgubili se. Ali, posle, ciketani ih uočili i čim se Stole Apaš ili Mita Majmun pojave, oni viču: "Evo ih!" I jurnu po desetorica. I koliko god da su i Stole i Majmun i ostali bili dobri, dva-tri puta se nimalo lepo nisu proveli. Nisu to bile baš velike batine, kao što su oni umeli nekoga da oderu, ali su svaki put ipak dobro dobili i na kraju su još morali i da kidaju. Pa čak, posle toga, nikome ne bi mogli ni da se osvete: gde ćeš da uhvatiš nekog kilavog studenta koga ni ne znaš, sem da ga čekaš pred nekim domom? A tamo - već nimalo nije bilo zgodno. Uopšte, mangupi su se dosta čuvali velikih gužvi; u vojsku, recimo, takođe nisu dirali.

Kod Božidarca isto tako nisu bili u velikoj formi; Dušanovac ipak nije tako daleko, čuje se šta se tamo radi. Međutim, tu su još ponešto i mogli da uhvate; tu su se, uostalom, i čuvali da se ne iskompromituju previše. I - još su ponešto mogli da urade na Zvezdinom.

Tamo smo se Apaš i ja i sudarili.

5.

Ja sam tada baš bio teslimio jednu svoju curu. Počela da mi bari kevu, folira mi matorog, švecu mi vodi u bioskop. A i sam sam s njom malo bio neoprezan, dovodio sam je kući. Andra, moj matori, već počeo da me zapitkuje: "Šta ti misliš s ovom devojkom što ne izbija iz naše kuće?"

A, to li je, mislim se. Čekaj, nanu ti tvoju.

Imao sam jednog drugara, zgodnog lafa, nekog Laleta, cinkografa iz Borbe. Ali - koliko lep toliko kvaran; strašno drčan neki tip. "Lale", kažem ja njemu, "učini mi uslugu. Ja večeras treba da se nađem s jednom ribom, a sa Desom sam se dogovorio da je vodim u bioskop. Idi vodi je ti. Evo ti karata. Kaži da sam ja zauzet u klubu. I budi fin s njom, to je fina cura. I - još je cela." - Ekser, cela! Bilo to. nekad! "Ne brini, burazeru", kaže on, "sve će biti u redu."

Ja nisam voleo da se tako oslobađam od svojih cura, i čak bi mi bilo krivo ako bi me kod neke nasledio neki bezvezan tip, ali s ovom sam baš bio zaglavio; neću valjda da se oženim? Tip je, dakle, to veče odveo u bioskop, pa sam ja još jedanput šatro bio zauzet, a treći put su već sami zakazali. Tad on navalio na nju kao nezdrav. Ona pobege plačući.

Sutradan mi slini: "Takve mi drugove šalješ!" Ja se fol zabezknem. "Kakve drugove? Veze ja nemam! 'Vataš se s tipovima naokolo, pa još imaš obraza da dođeš da mi se žališ! Iš, bre, od mene!" Onda joj i kod moje keve i čaleta potkujem kopita. "A vi mi", kažem im, šatro strašno ljut, "nađite još neku ovakvu curu kao što je Desa. Za mene hoće da se uda, a uz put ide još sa dvojicom-trojicom." "Što smo ti je mi našli?" pita me Andra. "Što dižeš maglu? S kim to ide?" "Nikakvu ja maglu ne dižem", kažem. "A ona ide s najvećim beogradskim mangupom, cinkografom Laletom iz Borbe, eto s kim. Sam sam ih sinoć video." - Dođe moja Desanka još dva-tri puta. Matori se odmah izgubi, keva se pravi da ima posla. Počne ona nešto da se žali mojoj kevi. A keva joj kaže: "E, ćerko, devojka mora da vodi račun šta radi." I 'ajd zdravo. više se nije pojavila.

To veče, dakle, došao sam na Zvezdino s mojim starim drugarom iz kluba i partnerom, s kojim sam mnoge

ribe uhvatio, Dragančetom Stojiljkovićem jednim velikim lafom i velikim bokserom. - On je, kasnije, godinama bio reprezentativac u velter-kategoriji i stvarno je bio veliki majstor, ali tek je pred samo povlačenje prvi i jedini put uspeo da postane prvak i Srbije i Jugoslavije tek kad su se one ajkule Šovljanski i Toma Hladni povukli. Jer pored njih nisi mogao da prođeš nikako drukčije, sem da letiš avionom. - I uz put nam se priključio i neki Mića iz mog preduzeća, jedan tip bez veze.

Ošacujem ja tamo jednu ribu lepu kao san - visoka, duga plava kosa, lepa glava, šiljate siskice, noga kao salivena. "Draganče, bog te maz'o", vičem, "ždrakni onu tamo." "Video sam je već", kaže Draganče, "strašna." "Daj", velim, "da je maznemo." "Misliš", kaže on, "ti da je mazneš?" "Pa, naravno", smejem se, "ja. Visoka je za tebe."

A on stvarno nije bio visok. "A šta bi ti falilo da gepiš onu s njom? Pogledaj je, nije ni ona loša." Dogovaramo se mi tako - "Nanu ti kvarnu", kaže on, "dokle ću da ti sparingujem, uvek 'vatam lošije ribe od tebe" - kad započne igra i odnekud se ka njoj stuli - Stole Apaš! Stiže na vreme i diže je. S njim se pojavi i Mića Majmun i uze onu drugu. Bacim oko malo naokolo i vidim - nešto dalje sede i druga dva dušanovačka krvnika, Ivica Lepi i Steva Džambas.

Au, to ne valja! Odakle se oni stvoriše?

"Ljubo", pita me Draganče, "vide li ti to?"

"Vidim", kažem. Mislim se šta ćemo. "Znaš šta", odmah menjam taktiku, "ajdmo mi da uzmemo one tri što su ostale."

Uzmemo neka tri gabora - a ona u nekoj gužvi, ima ih valjda sedam-osam - sve drugo već odneseno, kao na hipodromu. Odigramo tu igru.

Vratimo se na svoja mesta.

"Sad ćemo ovako", kažem. "Primaći ćemo se bliže, da opet ne izvisimo. I - ti uzmi moju, a ja ću tvoju." "Uh, bre, ti već podeli!" "Ajde, 'ajde, drugi put ću ja tebi da sparingujem. A i ti, Mićo, sad gledaj kuda ćeš, i ti uzmi jednu odande." Sad ja hoću i njega da uvučem. Ako dođe do neke gužve, bar ćemo biti trojica, iako on s makljanjem nema veze. Ali - neka pravi brojno stanje.

Primaknemo se i koliko onaj dune u saksofon, mi smo već kod njih: "Molim."

Igram ja s onom malom, Dragančetovom: stvarno nije loša. Pogledam Dragančeta: on nešto žvalavi, sav se isfronclao, ali, izgleda, nema veze - ona gotovo viša od njega i još pomalo diže nos. Krišom šacnem Apaša i društvo: sede sva četvorica i mere nas ispod oka. - Biće ovde noćas krvi do kolena.

"Znaš šta, Draganče", kažem posle. "Sad ćemo da ih preskočimo. Opet idemo tamo, ali njih dve nećemo da diramo." "Dobro", kaže Draganče. "Ja kod ove tvoje, izgleda, ništa ne bih ni uradio."

Uzmemo sada neke druge tri. Ove dve odmah zgrabe Apaš i Majmun. I, vidim, situacija se, kao, popravlja. Ivica i Džambas sačekajte da vide kako će se stvar završiti, pa i oni nešto uhvatiše.

Kad to bi gotovo, kažem: "E, sad pazi. Sad ne smeju da nam izmaknu. I ako primetiš da nam Apaš i Majmun i ona dvojica prilaze ili da idu oko nas, tu više šale nema, kolji prvog koji ti padne pod ruku, ne čekaj da oni započnu. I ne razdvajajte se. Budite oko mene."

Tako i bude. Za dlaku izmaknemo Apašu i Majmunu. Oni, da se ne orezile, uzmu neke dve bez veze. Ivica i Džambas se malo povrteše na klupi, pa kad videše da Stole i Majmun igraju, odoše i oni.

Vidim da će ova igra da prođe bez gužve. Sad hvataj na brzinu.

Počnem nešto da žvalavim - kao, nisam je dosad ovde video, ja obično zapazim svaku lepu curu, dolazi li često ovamo? - sve u tom stilu. Ona me, kao, malo pogledne - a ima krupne, pametne zelene oči - ali nešto se baš ne lomi. Iz Kragujevca je, kaže, ove godine je došla u Beograd, brucoškinja. Opet ja nešto počinjem, i opet nema mnogo vajde. Da l' je Apaš, mislim se, već obario? A to je bio opak švaler: gde on trzne, ona mora da padne ili zemlja da se prevrne. Ako još nije, sad moram na brzinu da je uhvatim - ili neću nikad.

A ja i Draganče smo imali jedan mrtav štos, koji smo sto puta isprobali i sto puta je upalio; mnogo su blesave te žene. Tako sam valjda i ovaj nadimak dobio.

Onako u igri, primaknem se Dragančetu. "Draganče, burazeru", kažem, "kako napreduješ? Ja baš nikako." "E, moj Šampione", kaže on, "ne znam kako ti, ali ja bih i sa Šovljanskim lakše na kraj iziš'o. Poštuje me kao mrtvog konja." One se, kao, malo nasmeju. Mi se jedan drugome, onda, još malo fol jadamo, i one se - evo ih - otkraviše! Njegova gleda u mene, moja gleda u njega: još moraju da budu fine, ali sad se već - interesuju.

Odmaknem se ja sada i - klima je već druga. Posle onog zaleta, još malo se zezam na svoj račun. Ona me sve češće pogleda; a ima trepavice kao zavese. Onda pita: "Kako vas je ono vaš kolega nazvao, kakav ste vi to šampion?" Evo je! A ja se lomim od skromnosti. Ma jok, nema veze, nisam baš neki šampion, samo sam prvak Srbije, nisam jugoslovenski, ali Draganče je stvarno veliki bokser, iako ni on dosad nije postao prvi, ali taj će to sigurno postati, to je i sjajan bokser i veliki laf - i sad Dragančetu udarim strašnu reklamu. Stare smo mi kurve: on to isto dotle radi meni kod one druge. A posle igre one će odmah da se ispreslišavaju.

Završi se igra. Pođem da je otpratim do njenog mesta i, skroman i fin kakav sam, kažem: "Izvinite, vi jako lepo igrate, nisam skoro sreo devojkju s kojom bih se tako lepo slagao, i rado bih došao opet da vas zamolim. Ali primetio sam da često igrate s onim crnim mladićem tamo" - to za Apaša - "pa ako je to vaš mladić, ili imate neke obaveze, molim vas, recite mi, ja se neću naljutiti." "Ma ne", kaže ona, "nema veze. Ja sam samo dve-tri igre s njim odigrala. A osim toga, pomalo me gnjavi. I oseća se na duvan."

Drugi put smo ih takođe u poslednji čas pretekli - Apaš nije bio navikao da se utrkuje, obično su gerle jurile njega - a treći put su, čim je počela muzika, same krenule ka nama.

I tada - nas trojica se baš dogovaramo da ih preselimo kod nas; čak je i Mića kod one treće nešto bio uradio - kad evo otud Majmuna.

"Zdravo, Vrapče", kaže. "Zdravo, Majmune. Kojim dobrom?" "E, Vrapče", kaže, "ne drpišu se ribe lako kako ti to radiš." "Ne znam, Majmune", kažem, "na šta misliš. Kad sam ja tebi drpio neku ribu?" "Nisi meni, Vrapče, ne pravi se naivan. Apašu. On me šalje. Ono je njegova riba." "Kaži mi, Majmune", velim ja, "je li to stvarno njegova riba ili on samo misli da je njegova. Je li je već obario?" Još ja pomalo sumnjam. "Pa, možda već jeste", kaže Majmun, "a možda još nije. Ali - hoće. On kaže - njegova je. I poručuje ti da odustaneš. Već tri nedelje se ja s njim ovde guzim. Već tri nedelje je on ovde bari. Moja cura zbog toga sedi kod kuće. A ti, Vrapče, znaš koliko nije zdravo otimati Apašu ribe." "Znam, Majmune", kažem. "Ali i ja tebi nešto da kažem: stari smo mi drugari, ali i za tebe može da ispadne vrlo nezdravo što mi donosiš ružne abrove. A kad već spominješ svoju curu, tebi, znači, nije stalo do one s kojom je drugi stari moj drugar, koga ovde vidiš, Draganče?" "Ne", veli, "ne insistiram." "Dobro je što ne insistiraš. A Stoletu poruči da kavgu s njim ne želim i da ja nikad nisam zalazio u njegov atar. Ova cura, kaži mu, ne samo da nije njegova nego je - moja. I, kaži mu, ona trza na mene. I još mu poruči da ja na nju ne trzam tri nedelje, kao on, nego već tri meseca; samo što sam je zbog one moje ranije cure malo bio zabatalio. I kao poslednje mu poruči: ne priliči jednom Apašu da nekoga moli da s neke gerle ustane da bi došao na njegovo mesto. Apaš uzima ili ostavlja. Neka se ne bruka. A ja nešto nemam utisak da je ovo takva riba da bismo zbog nje morali da se krvimo.

Tako pozdravi Apaša, mog starog drugara." "Dobro, Vrapče, kad tako kažeš", veli Majmun. "Ali nije zdravo nama otimati ribe."

Majmun ode, i već poče muzika. Sve tri pođoše prema nama, čak i ona Mićina. Počnemo da igramo i odmah se izmaknemo u suprotni ugao: ako počne gužva, bar da možemo na vreme da ih vidimo.

A tamo - Majmun referiše. Stole gricka šibicu. Onda nešto misli, misli, pa ustade.

Pođe prema meni. Smeška se, a, vidim, bled.

Ovako digao ruku.

"Ljubo", više izdaleka. "Ljubo, burazeru! Sve je u redu!"

Odmahnem i ja.

"Sve je u redu, Stole, burazeru."

I oni odoše.

Ništa nije u redu, mislim se, Stole, burazeru. Zapamtićeš ti meni. - I jeste mi zapamtio. - Sačekaćeš ti mene na mesečini, Stole, burazeru. Sačekaćeš ti mene u nekoj 'ladovini, kad se ne nadam. Ali, ne boj se, Stole, ni ja nisam naivan, stari moj drugaru.

Posle smo sva trojica sa gerlama zajedno izašli, dobro smo gledali kuda svaki korak pružamo i sva trojica smo jednu po jednu curu kući ispratili. A zatim su Draganče i Mića sa mnom došli do moje kuće, pa su se vratili u grad i tek onda se rastali svako na svoju stranu.

6.

A u to vreme u najvećem teče ona volovodnica s Rusima. Čuje se: drpili ovoga, drpili onoga...

Nemam ja vremena za to. Malo sam kod kuće, ali, kao, vidim, moj matori nešto šuška s mojim burazerom. Muvaju se oko radija. Ne zarezujem ja to: ko, bre, šmirgla uši Rulovcima dok na ovom svetu ima toliko riba!

Odjedanput, jedne noći, dva tipa upala u našu kuću - kod nas se, hvala bogu, nikad i nije zaključavalo - upalila svetlo i neko me vuče za pidžamu: "Diž' se!" "Šta je, bre?" velim. A kroz prozor vidim, treći tip stoji u dvorištu, pazi na kuću otpozadi. "Diž' se. Jesi li ti Vladimir Sretenović?" "Ma jok, bre!" Još ja ne kopčam. "Idi odavde! Ugasi tu sijalicu, 'oću da spavam!"

Drpiše mog burazera! On bled, a veli: "Pustiće me, to je neka greška."

Ekser što je greška! Prođe desetak dana, prođe mesec - njega nema. Posle mesec i po, umesto da puste njega, dođoše i po Andru. Krk! Ode još neko vreme i ja to još nekako ne shvatam sasvim dobro. Vučem kevi neke pakete u DJušinu ulicu, čekamo tamo u redu. Moja keva čisto pošizila. Vratimo se kući, a ona im pregleda veš parče po parče, ljubi ga i zapomaže: "Jao, mili moji! Jao, Andro, mužu moj! Jao, Vlado, dete moje! Jao, koga ću pre da oplaćem!"

Šveca, koliko je vidi takvu, isto tako počne da slini. Ludnica.

"Šta ti je, bre, kevo?" vičem. "Jesi l' ti pošizila! Pa, ista su to govna! Oni se, bre, zezaju, šta ti je? Pustiće ih!"

A ona odgovara:

"Jao, neće! Jao, nije to isto! Jao, neće se oni meni više vratiti! Jao, jedna, šta ću i kako ću! Jao meni, sinjoj kukavici!"

Digoh ja ruke i od cura i od svega, pravo s posla trčim kući. I na treninge prestadoh da idem.

Ne prođe mnogo, evo Poparsića, mog trenera. "Gde si ti?" pita me. A vidim, ljut. "Opet si počeo da se zezaš." "Ma, jok", velim, "kakvo zezanje. Čaleta i burazera mi ćorkirali. Ne mogu da ostavim ove dve same kod kuće. Poludeše." "Što?" pita on. "Ne znam", velim, "zašto. Valjda nešto zbog Rulovaca." On ovako učini rukama: "Uh, ne pipaj u to! To je opasno! Ti se ne mešaj!" "Ma, ne bih se ja ni mešao", kažem, "ali pogledaj ove dve kukavice. Šta ću s njima?" On opet: "Nikako se ti u to ne mešaj! A na treninge, molim te, gledaj da nekako ipak dolaziš." "Dobro", velim, "gledaću. Doći ću."

Sutradan stvarno odem.

Tamo vidim jednog iz uprave.

"Molim te", kažem mu, "poruči Starome Perišiću da hoću da ga vidim. Hteo bih da nešto razgovaramo." A Stari Perišić, narodni heroj i pukovnik - naš je predsednik. Nema levu ruku do lakta.

Ode, tako, još nekoliko dana; opet ja redovno treniram.

Ponovo vidim onoga.

"Šta je bilo?" pitam ga. "Jesi video Staroga?."

"Kaže", odgovara on meni, "zauzet je, ne može sada. Bolje, potraži ga u kancelariji."

Meni nešto, ovako, iz stomaka navrnu na usta.

"Kaži Starome da dođe! Ovamo! Ovde se pravi boks, a ne u njegovoj policijskoj kancelariji! Nisam ja policajac nego bokser! I još mu kaži: ja sam šampion, a on je seronja! On neka dođe! Neka dođe ako hoće još da me vidi." - A mene u klubu čuvaju kao malo vode na dlanu.

Kroz dva-tri dana evo Staroga.

"Zdravo, Šampione", kaže. "Jedan seronja te pozdravlja. Jedan stari seronja, koji je na govnanenju i ruku izgubio." Narogušio se matori, ali, vidim, više me folira nego što je stvarno ljut.

"Dobro", velim, "Stari, dobro. Ne 'vataj odmah na to. Treba li zbog toga malo da otplačem? Kaži samo, odmah ću da prolijem neku suzicu. Ribe, čujem, dobro 'vataš i tom jednom."

On se malo trže.

"U redu je, Šampione. Ne treba da plačeš."

"Ja tebe", kažem mu, "nikad dosad nisam zvao. Niti sam ti ikad nešto tražio. Jesam li?"

"Ne", veli. "Nisi."

"E, pa kad nisam i kad te sad zovem, znači, imam neku debelu muku. A ti ne dolaziš. Zašto?"

"Šampione", veli on, "znam za tvoju muku. A ne dolazim zato što ne mogu da ti pomognem, eto zašto."

"Kako", kažem, "ne možeš?"

"Tako, lepo. Nije to moj sektor. A i da jeste: jače je to od mene, Šampione. Sitan sam ja tu."

"Pa onda mi bar objasni. Šta je ovo?"

"Ne znam", kaže. "Misliš da ja znam. Ništa više ne znam."

"Kako", velim, "ne znaš? Ko će onda da zna?"

"Dobro", kaže on. "Onda znam."

"Ne", velim. I već vidim da više ne mogu da se kontrolišem. "Ne znaš. Ali onda - znam ja! Ja ću tebi da objasnim. Ista ste vi, Stari, govna! Pomirićete se vi! Opet ćete vi jedni drugima da ližete dupe! A ako uz put neko odapne - nema veze, ševac vas za to boli! Posle možete spomenik da mu podignete. U to se bar razumete."

On me gleda.

"Mnogo si se, Šampione, nazlio."

"Ne", velim, "nisam se nazlio! Kita mene boli za vas, i za jedne i za druge! Eto vam vaša politika! I za one dve budale me kita boli! Ali - keva će da mi odapne. Poludela već. A čiji će to onda, Stari, biti sektor? To ti meni, molim te, kaži."

On, prosto, ne trepće.

"Ti si, Šampione", kaže, "dobar momak, i još si bolji bokser. I ne zezam te ja kad te zovem Šampione. Stvarno si, pravi si šampion. Ali mnogo si se nazlio i vidim da večeras ne mogu da izađem na kraj s tobom. Kako večeras ja da ti objasnim da sam sitan za te stvari? Ipak, pokušaću nešto. Ne nadaj se mnogo. Ali bar ćemo znati šta je. Pritrpi se još nekoliko dana. Javiću ti."

I rastadosmo se.

Prođe u iščekivanju i tih nekoliko dana. Ja - kao na trnju. Ne mogu više da gledam one dve slepice kod kuće.

Evo, najzad, Staroga.

"Došao sam", veli, "samo da ti kažem da sam se raspitao kod drugova."

"I?"

"Oca će ti pustiti. Neće možda baš odmah, ali će ga sigurno uskoro pustiti."

"A šta će biti sa burazerom?"

"Za njega ništa ne mogu da ti kažem. Čekaj malo, videćemo."

Otrčim kući. Ispričam kevi.

A ona smakla maramu sa glave, rasplela se i odnekud izvlači svetog Nikolu; to je nekad bila naša slava. Namešta ga na krevet i onako kleči pred njim. "Fala ti, Sveti, što si me uslišio. Fala ti što mi ih vraćaš. Fala ti, do kraja života ću ti služiti."

"Šta ti je, bre, kevo", vičem. "Idi umij se, priberi se malo! Kakve te sad ikone spopale, kakav sveti Nikola! Zahvali se Starome Perišiću, on ti je to učinio!"

A ona viče:

"I njemu, Bože, vrati. Posvetila mu se ona sakata ruka. O, daće Bog da će tako i biti."

"Ma ti, kevo", kažem joj, "mene ne slušaš. Pustiće samo ćaleta." A malo mi, kao, strašno: ona za Vladimira, izgleda, ni pet para ne baca. Samo joj je do matorog stalo. "I što si se pomamila s tom ikonom? Ne brukaj ni sebe ni njih. Šta će da kažu kad dođu, pa čuju da si postala bogomoljka?" - A i Andru poslednjih godina bilo nešto uhvatilo, i on joj to više nije dao.

"Neka kažu", veli ona, "šta hoće, samo neka dođu kući. A Vlada je mlad, on će sve izdržati."

7.

Nekako baš tada, čini mi se, otpoče i ekipno prvenstvo. Ja - potpuno van forme. Tri puta sam izašao - dva puta jedva izvukoh nerešeno, jedanput čisto izgubih. A i te nerešene ne znam da li sam baš bio zaslužio ili su mi onako, na slavu, dali.

Opet počnem ozbiljnije da treniram. Jok, more, nikako mi ne ide. Nikako da se sredim.

Najzad se još i povredih. Ništa strašno - malo sam uguhao prst - ali ne mogu ni na posao ni da boksujem. Jednog jutra, nešto se s onim zavojem muvam po kući, kad - evo ti moga Andre. Vuče nekakve prnje.

I ranije je bio sed, a sad, čini mi se, beo kao ovca. I lice mu nekako belo, kao okrečeno, i podnadulo.

Koliko dođe do praga, poče da plače. "Mislio sam", kaže, "da ovaj prag više neću prekoračiti."

Zagrlio nas sve troje i svi sline. A on - mene i švecu i gleda i ne gleda; ali matoru stegao i ne pušta. Ljubi on nju, ljubi ona njega, bez zazora: briše suze on njoj, briše ih ona njemu. Vode matori ljubav.

Sledećih nekoliko dana ćale i ja sedimo kod kuće.

On, vidim, uplašen na mrtvo. Duše u njemu nema. Drugi ili treći dan po dolasku otišao do preduzeća. I, bogami, otpustili moga matoroga! "Neće", veli, "ni da razgovaraju."

"Pa, dobro", pitam ga najzad, "šta to bi?" Hoću da ga pitam: šta su ti učinili kad su uspeli da te ovako probuše?

Moj ćale odgovara: "Ništa me ne pitaj." "Jesi li video Vladu?" "Ne." "Šta će biti s njim, ne znaš?" "Ništa", veli, "ne znam i ništa me ne pitaj."

A i ti se u to ne mešaj." Ja se nasmejem: "Ne misliš valjda da i mene mogu da upetljaju s Rulovcima?" "Svašta oni", veli, "mogu." Odjedanput, jedno poslepodne, ne primiše nam paket za Vladu. "Zašto?" pitamo. "Nije", kaže, "tu." "Kako nije? Pa gde je onda?" "Javiće vam se."

`Javiće vam se'

Potrčim ja Starome Perišiću. Jedva ga pronađem, jedva dođem do njega.

On se zdravi sa mnom a, vidim, nešto se ukrutio. 'Ladan.

"Šta je ovo, Stari? Burazer mi više nije u DJušinoj. Ne primiše nam ni paket."

"On je", veli, "otišao dalje." I ovako učini rukom. Nasmeja se valjda.

"Kuda to dalje?" pitam.

"Zna se", veli "kuda. Imamo mi jedno lepo mesto za njih."

"Kakvo lepo mesto?" A već pomalo poče da vri u meni.

On to valjda primeti.

"Ne boj se ti, Šampione, za njega. Tamo će malo da radi. Malo će da tuca kamen." I opet ne izdrža nego se nasmeja. "Dobijaće knjige, novine."

"Kakve knjige, kakve novine? Šta će mu to kad je na robiji?"

"Nije to robija, Šampione. Nismo mi kapitalisti. To je - popravni rad. Mi ćemo da ga prevaspitamo. Kad se popravi, pustićemo ga."

"Kako", velim, "da ga prevaspitate? Onako kao oca? Šta ste mu to učinili kad ste uspeli onako da ga probušite? I otpustili ste ga s posla: ej, bre!"

A on mi kaže:

"Pa nego šta! Nema za takve mesta kod nas! Mora da plati!"

"Nema za takve mesta", kažem; a još se uzdržavam. "A za kakve onda ima mesta? Pa, bre, Stari, moj ćale je još dvajes' četvrte štrajkovao u ovom Beogradu! On se borio za ovu zemlju, kao i ti! A moj burazer, on je - ti to znaš! - za vreme rata pola Dušanovca zapalio. A od rata tako reći u komitetu je i spavao. Ni sa devojkama zbog komiteta nije stigao da ide."

A Stari mi odgovara:

"Ti meni pre neki dan reče da te ne 'vatam na moju ruku. A na šta sad ti mene 'vataš, Šampione? I da znaš: to je bilo! Nema to veze! Za takve kao što su tvoj otac i tvoj brat - nema mesta u ovoj zemlji!"

"Pa u kojoj onda, Stari, molim te, ima? To mi kaži. I zašto, bre? Zar zato što su slušali radio?"

"Nisu oni samo slušali radio, ne pravi se lud! Pričali su svašta, i bila je to cela banda! Tvoj otac je izlapela budala, i zato smo ga pustili. Ali tvoj brat je znao šta čini! On je - banda! Tako se i u istrazi držao. I ne pitaj me ništa više."

Ja uzdrhtah valjda onako kao što sam samo prvi put kad sam na ring izišao uzdrhtao.

"Banda, veliš? Znaš šta, Stari: stariji si čovek, i voleo sam te i poštovao kao moga ćalca. Ali sad ću ti reći: ti si banda, Stari. Ništa nisi bolji od njih. Još si gori!"

On preblede kao smrt. Ustade.

"Šampione", polako mi veli, "to mi je poslednji put rekao još Bećarević."

Ali mene sad samo sekirom možeš zaustaviti.

"Kita me za to boli, Stari. Kita me boli i za tebe i za Bećarevića. Ništa i nisi bolji od njega! I opet ću ti reći: ti si banda, Stari! I svi ste vi banda! Ne zna se ko je od koga gori! Poludeli ste, svrake su vam popile mozak, eto šta ste vi, eto šta si ti."

On još stoji.

"Dobro je sad, Šampione. Sad idi. Rekao si sve što si imao da mi kažeš, i idi. I odsad da vodiš računa o tome šta govoriš! Dosta sam te branio. Odsad više neću. Imamo mi podatke i za tebe!"

"I za mene?" velim. "E, baš me za to zabole ovaj moj zaguljeni ševac! Možete malo da me uhvatite, pa da me pomuzete, tako poruči tvojim policajcima! A što se odlaska tiče, otići ću, i to ću vrlo dobro otići. Ispisnicu da mi daš. U Radničkom sam se ja gotovo i rodio i nisam mogao ni da zamislim da ću jednog dana otići. Ali sad više ne mogu da boksujem za vas. Postaraj se da ovo bude naše poslednje viđenje."

I iziđem.

Kad se nađoh napolju, bogami, svašta mi dođe u glavu. Ispisnicu mi, mislim se, sigurno neće dati, mogu da budem zadovoljan ako me još i ne drpe...

8.

Ništa o tome kod kuće ne pričam. Međutim, ne prođe ni nekoliko dana - ja u međuvremenu ne treniram - kad, u preduzeću, zovnuše me telefonom. "Dodi", vele, "posle podne u upravu."

Dadoše mi ispisnicu! Bez problema! Kažu, "Stari je rekao da ti napišemo ispisnicu, i on je već i potpisao, ali opet da te pitamo: što ne ostaneš? Ovde si ti i ponikao." "Znam to", velim. "Vaše brošurke čitajte sami."

Odem pravo u Zvezdu. Oni ovako - raširenih ruku. "Odavno mi mislimo na tebe." Boli me ševac, mislim se, i za vas što mislite na mene. Ja se vas ne bih ni setio.

Odmah počnem da treniram - i sve onako traljavo. Ne ide mi, pa bog! Posle petnaest dana već sam imao pravo da nastupim za njih i oni me odmah naguraju u ekipu. Susretmem se s nekim dečkićem Petrovićem iz BSK-a; dobar momčić, i srčan, fer bokser, samo - bez iskustva. Gledam ga pred borbu: ako ne pobedim nokautom, mislim se, još u prvaj ili najkasnije do sredine druge, dobiću batine kao vo.

Koliko onaj kucne, ja navalim. Na početku druge runde nekako ga potkačim i on odlete na daske. Sudija mu broji, a ja se mislim: ako se sad ne preda, kako sam se nazlio, tako ću ga izmasakrirati da ga ni rođena majka neće poznati. Uto mali zauze stav i ja već pođoh prema njemu, kad - ulete peškiri. Dobro je.

Navijači me, posle, na rukama odneše u svlačionicu.

A kod kuće - pomor. Burazer se ne javlja. Matori nešto prčka po bašti: a kad smo mi to radili? Mi smo svi

metalci, još deda mi je to bio! Počeo da obilazi ulice, da se raspituje da li negde ima neka brava da se popravi; popravlja čunkove: ej, bre! A i ja sam ufutiljio. U Radničkom nikakvih problema nisam imao. A sad?...

I uto već stiže i jesen: jednog dana kod kuće me sačeka poziv za vojsku!

Ja sam se k'o bajagi upisao u neki tehnikum; ispitate, hvala bogu, nisam ni pomišljao da dajem. Ali da sam u Radničkom, na to bih je lako odložio.

Potrčim po potvrdu, pa s njom - u vojni odsek.

"Ja učim školu", kažem. "Kako ću sad u vojsku?" Sav sam se uprepodobio.

A onaj vojak me gleda, pa moju potvrdu - fik-fik! - na četvoro! "Drugome ti to", veli. "U iduću sredu da budeš ovde sa stvarima."

"Dobro", kažem; vidim da moram da se pomirim. "A kud idem? Ja sam bio određen za školu rezervnih oficira. Na godinu dana."

"Dobio si drugi raspored", kaže. "Ideš u specijalne, desantne jedinice."

"Na koliko?" pitam.

"Na tri godine."

Na tri godine! Reši mi Stari Perišić problem.

E, nanu ti policijsku, mislim se, baš da te molim.

Potrčim Dragančetovoj kući.

Sačekam ga dok se ne vrati s posla. "Draganče", kažem, "mene pozvaše u vojsku. I to na tri godine. Pomagaj ako boga znaš. Zaposli mi matorog. Kako da ih ostavim bez hleba?" A on u bravarskom Partizan nekakva markica; opet preko boksa, kao i ja. "Znaš šta, Ljubo", kaže. "Kod nas takve isto tako otpuštaju. Prekjuče su baš trojicu otpustili. I to nisu bili u ćorci. I još se uz to drže govori." "Ma, niko neće da zna! Ko tamo zna moga Andru!" "Znaju ga oni koji treba da ga znaju. Provaliće se stvar."

Ej, majku mu! Ne valja.

"Ništa", kažem. "Šta možeš." Počnem da se spremam da idem.

"Znaš šta", kaže Draganče. "Možemo ovo da probamo. Mi radimo neke objekte u Zaječaru i Mladenovcu, i tražimo ljude za teren; akordaše. Daj tamo da ga pošaljemo. Ako baš i saznaju, mogu da kažem da nisam znao. Boli me ševac za politiku, ja se s tim ne zezam." "Dobro", velim, "bolje išta nego ništa. lako on za teren baš više nije. Ne znam šta će tamo, na akord, i da zaradi. Ali makar to." "Dobro", kaže i Draganče, "daj da probamo. Neka on podnese molbu. I neka tamo ništa o ćorci ne žvalavi."

Tako i bude. Prođe voz s mojim Androm i on ode u Mladenovac. A mene pošalju bogu iza leđa, u Divulje.

Ali bilo to bogu iza leđa ili ne, svejedno, glavno je da nisam bio tu kad je bilo najpotrebnije.

A u to vreme, Stole Apaš - caruje na Dušanovcu. Kao i on, momci iz njegovog društva, kad se svuku, svi po telu išarani kao detlići, svi nose boksera, svi imaju specijalne utoke u džepu; sami su ih pravili. I svi ga slušaju kao malog boga.

I - nekad se još i znalo koga će da potkače: sad delju sve redom. Ništa se više ne zna. Nekad su na Dušanovcu hvatali samo džulove ili ljude sa strane; sad više niko ni u šta ne može da bude siguran; da li ćeš, sišavši sa trole, do kuće stići čitav ili sa polomljenim rebrima, to je sve više stvar sreće ili nesreće, to ti je svakodnevna lutrija. Kad uhvate nekog caleta samog, zna mu se; zatim nekoliko noći ne spavaju kod kuće, a onda opet sve po starom. Cure su isto tako nekad hvatali samo napolju; sad ih jure i po Dušanovcu. I, znalo se, neke neće da diraju: one s kojima su sami išli u školu, ili mlađe, koje su išle s njihovom braćom i sestrama. Sad se ni to više ne ferma.

A cajkoši u to vreme - valjda imaju važnija posla. Nigde ih nema. Kad se i desi da dođu na Dušanovac, idu sve po trojica. I onda, malo provrljaju po pijaci, kao da su im džulovi najveći problem, kroz vrata prigrvire u kafane i bioskop, pa 'ajd natrag. Sve mirno, i svi zadovoljni; oni valjda još i ponajzadovoljniji.

Ali na dva-tri meseca pre nego što ću ja da pođem u vojsku, na Dušanovcu se pojavio i neki cale Sulja. Nešto ne mogu da se setim da je ikad iko od njih tamo došao sitan, a ovaj je bio pravo brdo od čoveka. U početku je i on na Dušanovac isto tako zalazio samo u društvu i, kao i ostali, ponašao se mirno: kad već ništa ne možeš da učiniš, onda bar ćuti. A onda, mic po mic, vremenom, malo-malo, pa se čuje: Sulja noćas uhvatio na mesečini toga i namestio mu koske; Sulja jutros sredio toga; Sulja namestio rebra tome ...

Kakav je on bio ranije, ne znam, tek - došlo vreme kad je Sulja postao za Dušanovčane prava kaznena ekspedicija: ništa bolji od Apaša i njegovog društva. Ne znaš od koga pre da se braniš. Izvan Dušanovca on je bio miran i uredan. Ovde, koliko krene od Rejona, razdrli se kao raspop, zasuče rukave i uzme pendrek u ruku. Više se ni s kim od svojih u društvu nije ni pojavljivao: uvek sam. I dok stigne do kupatila - dvojicu-trojicu je sredio!

I, kao i Apaš, više ne bira. Kad uhvati nekog iz Stoletovog društva samog, odelje ga pre nego što ovaj uspe i da zine. Tako prebio Ivicu Lepog, tako udesio Mitu Majmuna, tako prošao Džambas. A onda naiđe na celu grupu, zajedno s Apašem - i nikoga i ne pipne. Prođe između njih, poglednu se, ali kavgu ne zameću. Jedino što one koje je nasamo već bio dohvatio uz put zezne: "Šta je, Mito, jes' to ispao iz trole?"

Ali tako je Sulja premlatio i mnoge klince, a i mnoge druge, potpuno nedužne ljude, pa čak i Peru Manojlovića, invalida bez noge do kuka, koji nikad nikakve veze s Apašem nije imao. Pera mu viče: "Ma ja sam, bre, invalid, zar ne vidiš!" A ovaj mu odgovara: "A jes' to sa četnicima zaradio?" "Ma, jok, bre, kakvi četnici! Na frontu sam bio!" "Jesi, jesi, sa četnicima, kad ja ka'em!" I udri još bolje. - Jednostavno je znao, kad mu se niko na ulici ne bi nacrtao, da uđe u kafanu i čim ugleda dvojicu kako sede zajedno, bez pitanja i reči počne da ih delje. "A što ti", veli, "laješ na narodnu vlast?" A ljudi nemaju veze, piju pivo.

U početku, po neko je još i pokušavao da se žali. A tamo da li bi mu nešto uradili ili ne bi, ja ne znam, tek, posle, Sulja dasu potraži, pa ga namesti još bolje. - Umuknuo svet. Isprazniše se dušanovačke kafane.

Stole - da pukne od besa. "Majku vam pedersku", viče na svoje alamane, "zar ona vreća govana da vas udesi! Ni za šta niste!" I preti mu: "Namestiće se on meni." Sulja, opet, čeka njega. Kad bi ga negde noću sreo samog, on bi mu već rešio problem. Danju, međutim, tu je uvek cela banda ...

I tako, poručuju oni ponešto jedan drugome, vrebaju se, ali kad se sretnu na ulici, poglednu se dobro - i prođu jedan pored drugog.

Odjedanput, jedne večeri tog leta, prvog otkako sam otišao u vojsku, Sulja se, prvi put uopšte, na Dušanovcu pojavio u civilu.

Kod bioskopa, samo što su se vratili sa Save, celo društvo: Stole, Majmun, Ivica, Džambas, Milanče Goli, svi, više od deset njih valjda.

Prođe Sulja pravo kroz njih. Svakoga gleda pravo u njušku i smeška se. Oko njega - tajac.

Kad on već malo odmače, Stole povuče još dim, pa nagazi kokavac.

"O Suljo!"

"E?" kaže ovaj.

"Je l' te to, Suljo, najuriše iz milicije? I njima si, izgleda, dojadio."

"Jes', vala", kaže Sulja. Okrenuo samo glavu i smeška se.

"Pa, Suljo, odavno ja tebe čekam. Kad je već tako, mogli bismo mi malo da se promarišemo."

"Vala, Apašu, čekam i ja tebe. Nikako da mi se zгодиš. Ali, more i ovako."

"Dobro, Suljo", kaže Stole. "Al' da nemaš ti tamo negde neku malu pucu? Pošteno, a?"

"A šta, Apašu, s tobom more bit' pošteno? Al' kad ka'eš, evo. Dje b' je?" I ovako razrgne kaput.

"Kad je pošteno, nek je pošteno", kaže Stole.

"Evo, i ja ću moju utoku da ostavim." I zadigne nogavicu, pa otkopča kaiš.

I tako je počelo.

Veća mara kod nas ni pre ni posle toga verovatno nije viđena.

Kažu da na Dušanovcu niko dotle nije popio veće batine nego Sulja tog dana. Ali - kljusina je to. Stole bi mu se privukao i pripucao bi mu seriju od tri, pa i četiri takva komada od kojih bi i konj crk'o. A on se zaljulja kao zrela kruška, ukrsti očima - i ostane na nogama. Onda u onoj gužvi ispruži ruku, i Apaš odleti tri-četiri metra dalje u prašinu. Žurno bi sada Sulja potrčao da ga dovrši. Ipak, on je za Stoleta bio i trom i nevešt: ovaj bi ga već čekao stojeći. Opet bi počeli da se ciljaju: Apaš bi ga gotovo svaki put pogodio, Sulja bi se sit iznapromašivao. Najzad bi ga opet samo jedanput pogodio i Stole bi se još jedanput profuzao po prašini. I onda opet sve iznova...

Tako su se vitlali od bioskopa do pijace. Ali snaga je snaga. Kad su stigli do pijace, Stole više nije ličio na sebe; sva su mu već i leđa bila oljuštena od kaldrme. I mada grogi obojica, cale, koji je i dalje ostajao na nogama, sad je sve više nadjačavao. Najzad, na samoj pijaci je još jedanput uspeo da ga pogodi. Stole odleti, i to nekako tako nezgodno da padne čak pod tezgju. I dok je, ionako već polumrtav, ovamo-onamo, pokušavao da se izvuče, evo već Sulje nad njim.

Jednom ga je Sulja udario tako kao da hoće da mu otkine glavu: Stole je zalepršao rukama kao dživdžan i odleteo. Drugi put mu je Sulja prišao još dok je ustajao i opet mu načinio hirurški zahvat na glavi: opet se Stole besplatno provozao po prašini. Onda mu je cale, kao radnik koji je završio neki težak posao, već sporije, ali i samouvereniji, prišao da ga zaista dovrši. Sad ga više nije čekao da ustane. Sagao se da ga

podigne: Stole je već čučao. Uhvatio ga za kosu, podigao do sebe i, onako polupijan, nanišanio. I to mu je bila druga greška tog dana.

Kako se Apaš, onako polumrtav, kad vijuge čoveku više uopšte nisu u stanju da rade, toga u stvari jevtinog štosu u tom trenutku setio, ne znam, ali on mu je odjedanput već obema rukama pritisnuo šaku na svojoj glavi, samo je opustio kolena u čučanj - i onome ligamenti pucaju kao da su od stakla. Sulja je stigao samo da urlikne.

Sad je za Stoleta već preostao lak posao. Predahnuo je, pa ga je gađao nogom u jaja, pesnicom ispod pojasa u želudac, a šakom u oči, u grkljan, zavrati. Sve dok se cale nije strovalio. A onda, za svaki slučaj - još nekoliko puta nogom u bubrege ...

Zatim se nekako nekud odbatrgao, a Sulja je ostao da leži nasred dušanovačke pijace kao vreća trulog paradajza. Kolima za hitnu pomoć su ga odneli.

10.

Naravno, nije se na tome završilo.

U ranu jesen te godine došao sam na prvo odsustvo. Za tu godinu rukavice nisam ni video; odmah odem u Zvezdu malo da treniram: uželeo sam se. Kod kuće - sve kao što sam ostavio. Burazer počeo da se javlja iz nekakvog Bakra, šveca se još više razvila i, još i ranije lepa, sad postala prava lepotica. I - Draganče se muva oko nje! Fol dolazi mene da vidi, a, ovamo, stalno bleji u nju. Keva i čale mi baš ostareli. Čale se još lomata po terenu, ali nekako baš oronuo, tužno ti i da ga pogledaš. Kubure s parama.

A na Dušanovcu - mir! Posle one makljaže cajkoši najzad pošizili, pa odjedanput došli sa tri marice i sve što su našli, i krivo i nedužno, odvukli. Dabome, radili su oni slične stvari i ranije. A dasovani bi negde posedeli mesec-dva, pa kad se vrate - sve po starom. Sad ih, međutim, i ne puštaju tako brzo, a osim toga, što je glavno, više im nema Apaša.

Ne zna se gde je Apaš. Traže ga cajkoši, traže ga drugari, a on se samo ponekad kasno uveče za trenutak pojavi i, kao hajduk, odmah nekud nestane. Nema ga ni u ranijem preduzeću. Ko zna gde radi i da li uopšte radi. Malo ga je ko odonda i video.

I - traži ga još jedan. Sulja.

Dobra dva meseca je Sulja oduvao u bolnio slomljena ruka, slomljeno nekoliko rebara, slomljen nos. Sav iskrpljen. Lečili ga, izlečili, otpustili iz bolnice, a onda mu i njegovi drugari rekli zdravo. Najurili Sulju iz milicije! A on se zaposlio negde kao portir, doselio nekud na Karaburmu i otuda poručuje: "Javite Apašu da ga čekam."

I još se nešto zucka po Dušanovcu; samo najbolji njegovi pajtaši to znaju: "Sulja ipak sredio Apaša. Apaš prokašljao." Teško je u to poverovati, jer je Stole kao mačka, ali sve upornije se govorka: "Sulja probušio Stoletu škrge. Apaš propljučvao crveno."

Ne zna se tačno šta je. Ali da nešto ima - sigurno je...

Odsustvo kao odsustvo - brzo prođe. Za tih petnaestak dana malo sam trenirao, pojurio neku curu - i gotovo, mora se natrag. Pozdravim se s mojima: niti mogu ja njima da pomognem niti mogu oni meni.

U jedinici, koliko stignem, evo nekog kapetana Zorića; znam da negde pomalo trenira boksera. "Ti si Sretenović?" "Jesam, družo kapetane." "Ti si bio prvak Srbije u polusrednjoj?" "Jesam", kažem. "Dobro",

veli on. "Sutra ćemo da počnemo da treniramo."

Sutradan - ja još malo mogu da vitlam rukama - malo sparingujem s nekim tipom, malo, ovako, pimplamo, a on usjajio očima u mene, pa ne trepće. Sledećih dana stalno je oko mene, ali još ništa ne govori: gleda i ćuti. Tek posle, valjda, desetak dana malo počeo da me popravlja.

Zakaže se meč s nekom jedinicom. Ja glatko dobijem. Još dva takva meča - opet ja glatko dobijem. On mi kaže: "Ja sam te, dečko, dosad posmatrao. I sad ti kažem: slušaj ti mene i načiniću te velikim bokserom."

Negde u novembru zakaže se jedan veliki meč. Nekako se desilo da je u Divuljama i naokolo bilo više dobrih momaka i Zorić, zajedno sa drugim trenerima, namisli da nas pokupi u jednu ekipu i da načini meč s reprezentacijom zagrebačkog garnizona; javni meč. Zakaže se to negde za drugu polovinu novembra. I, čak, za ono vreme, dobije dosta veliki publicitet. Novine donesu sva imena, s nekim malim boksterskim biografijama, Zoriću i zagrebačkom treneru objave i slike.

U to vreme u Zagrcbu je vojsku služio i neki buzdovan Ognjanović iz niškog Radničkog, s kojim sam se ja već tri puta sreo.

To je bio takav bokser kakvog je svako ko je imalo veze sa boksom imao morao da mrzi. On se ovako podboči, pokrije njušku do očiju i, s levom nogom ispred sebe, polako se primiče. Udaraj ga koliko hoćeš, podnosi on batine kao svinja. I pri tom te nišani desnom: ako te pogodi, glavu će ti odšrafiti, kroz konopce će te izbaciti. Mnoge je tako osakatio i ljudi su ga se bojali kao đavola.

Ali to je stil koji je ko zna otkad pročitao: bilo je bar deset boksera u Jugoslaviji koji su nekako s njim mogli da izađu na kraj, a nas trojica-četvorica smo ga u svakoj prilici mogli čisto dobiti. Kažem, tri puta sam se već s njim sretao i sva tri puta sam ga dobio.

Zašto su se u tom zagrebačkom listiću baš za njega toliko zainteresovali, ne znam, tek, tamo mu je izišla i slika i opširno su citirane njegove prognoze o meču, pri čemu sam, kao njegov protivnik, naravno, na dnevni red morao da dođem i ja. Uglavnom, sada, ta cepanica preko tog lista meni poručuje: "Srediću dušanovačkog lepotana. U formi sam", veli, "kao nikad dosad i nokautiraću ga u prvoj rundi. Možda ću ga zbog publike pustiti malo duže. Ono pre, sudije su maminoj mazi pomagale." Nije to tamo možda baš tako pisalo, ali - to je značilo.

E, nanu ti repatu, ti ćeš mene da središ!

Dođe neki momak iz tog lista. "Poruči ti njemu", kažem mu ja, "da će dobiti batine kao nikad u životu."

Moj Zorić vrti glavom: "Dečko, takve stvari ne smeju da te nerviraju. Ti moraš da živiš svojim životom i da boksuješ svojim stilom." Ja ga blažim: "Ma, jok, nisam se iznervirao. Ništa se vi ne brinite." A u sebi sav ceptim od besa. Ja mamina maza! Čekaj, džibronjo, namestiću ja tebe. Pamtićeš ti mene dok si živ.

Treniram ja kao sumanut. I noću bih gotovo čučao u sali.

Najzad otputujemo u Zagreb. Boksujemo na otvorenom, na Trešnjevci; desila se topla ta jesen.

Naokolo - sve krcato.

Odmah ja jurnem. Samo seva, ne znaš ko više mlatara. Raja ne može da se snađe, pola minuta valjda oko ringa muvu da čuješ. Onda, odjednom, urlik, koji ni za vreme pauze ne prestaje.

Mislim da sam ga u prvoj i drugoj rundi pogodio najmanje po dvadeset puta. Sva mu je njuška crvena, kao

majmunsko dupe. Usne mu ovako natekle. Ali - izdržava svinja. To čoveka uvek pomalo deprimira: udaraš u njega kao u džak, dok te ruke ne zabole, dok ti jezik iz usta ne ispadne, a stoka stoji i mlatara ti rukama oko glave kao maljevima. Pa ima li, misliš se, nešto što važi za tebe osim sekire?

Grdi me Zorić u pauzi na sva usta. "Ne tuci se! Ne navikavaj se na to! Ne dozvoli da te isprovocira. Iz daljine hvataj poene direktima. Ne možeš ti da izdržiš takve batine kao on." "Mogu, mogu", velim ja njemu. Ušla mi voda u uši, pa ga više i ne zarezujem. "Videćete da mogu, bar onoliko koliko on. Naučiću ja njega boksu. Najuriću ja njega s ringa."

U trećoj rundi osetim da sam malo posustao. Bio sam pun snage, ali ko će da izdrži takvu tuču? Ipak, i dalje ne uzmičem: samo puca!

Odjednom, negde sredinom runde - ja sam se uvek u eskivažu jako uzdao - on načini jednu veoma jevtinu fintu levom, a ja se nekako i prerano i previše trgnem - koliko čovek od batina otupi toliko mu živci postanu prenapregnuti - i prosto mu natrčim na desnu. Još samo stignem da pomislim da sam pogrešio - i ring se poda mnom slomi na četiri komada i polako mi se spusti na glavu.

I gotovo - osećam se kao da ležim u perini. Samo mi gore, malo u stranu, svetli tačka reflektora kao žuto zrnce bisera.

Tek u svlačionici su me probudili. Sudija mi nije ni brojao, odmah je utrčao lekar.

Zorić da poludi, samo što kosu ne čupa. "Pa, jesam li ti govorio! Pa, to je vo, nije čovek! Ko s njim u batinama može da se meri? Jao, budalo, unakazio si se, jao, budalo blesava!"

Ja se na onom ležaju samo ljujuškam, kao na ringišpilu. Lekar mi pod nos gura kiseonik, lupka me, pipka.

Ipak nekako sednem. A u glavi mi sve nešto nije jasno. Najzad otvorim usta: "Ako", kažem, "bar sam ga izudarao."

"Vraga si ga izudarao!" vrišti Zorić. "Pogledaj se kakav si! Još jedan ovakav nokaut - i možeš da okačiš rukavice o klin! Sem ako ti se ne sviđa da potražiš stan u ludnici."

Jedva se odbranim od lekara da me ne pošalje u bolnicu. Ali odležim tu, bogami, valjda cela dva sata. Onda nas, kao što je red i običaj, malo provodaju po gradu kao konje, odvedu u neki bioskop. Ja bioskop volim, ali sad samo zevam, živ sam zaspao.

Ostanemo u Zagrebu i da prenoćimo. A izjutra - 'ajd natrag. U Divulje stignemo u subotu, negde posle podne.

Tamo me čeka neki telegram.

Otvorim ga. Ništa ne razumem.

"Daj, molim te", kažem mlađem dežurnom, "pročitaj mi ovo. Nešto sam umoran."

On otvori. Čita:

"Dušica juče umrla nesrećnim slučajem. Sahrana u subotu. Mama i tata."

Ja kažem:

"Dobro je." Dežurni me gleda:

"Ko ti je to?"

"Švesterka", kažem. "Sestra."

"Rođena?"

"Najrođenija", kažem. "Jedina."

"Pa šta je tu onda dobro?"

"Pa to", kažem, "stići ću na sahranu."

"Kako ćeš da stigneš", veli on meni, "kad je sahrana danas? Osim toga, sad tu nema ni komandira da ti da odsustvo. I - sestra ti, bre, umrla, shvataš li ti to! Kakvo dobro!"

Velim:

"Ne znam šta mi je, nešto sam umoran. Idem da legnem. A ti, molim te, ako slučajno naiđe komandir, sredi mi za odsustvo."

Sutradan krenem za Beograd. Sve vreme sam u vozu prespavao. Mogli su ne da me pokradu nego i pantalone i cokule da mi skinu.

Stignem najzad.

Na kući crn barjak. Keva u crnini: zgrčila se i ćuti na šamlici. Čale, neobrijan, ispijen, tumara po dvorištu.

Pitam ga:

"Pa kako to bi?"

"Ne znam", kaže. "U četvrtak uveče otišla na igranku. I cele noći nije došla. Nikad ranije to nije učinila. Ujutru, u petak, neka deca je našla u šumici. Obesila se o svoj kaiš. Nije ni visila. Tako, kleči."

Ja izvalim:

"I što joj je to, budali, trebalo?"

Čale sagnuo glavu.

"Bila je gotovo gola. Sva joj haljina iskidana."

"Jeste li zvali miliciju?"

"Ne", veli. "Dolazili su sami. Mi ništa nismo hteli da govorimo."

Ipak ja ne kopčam bogzna šta.

Posle podne dođe Draganče. Čale me probudi, ja sam opet spavao.

"Jesi čuo, Šampione?" pita me Draganče; a sav nekako izbečen.

Šta mu je, pomislim; je li bolestan?

"Čuo sam", kažem. "Što joj je to trebalo?"

Njemu oči kao da malo pođoše na čelo.

"Ti, Šampione, izgleda, ne shvataš? Nezgodno mi je o tome da ti govorim, brat si joj, ali nju su - silovali."

Ja ga gledam mrtvački.

"Nemoj da mi pričaš, Draganče, ti bar te stvari znaš. Koju žensku možeš da siluješ ako ti se ona ne pusti? Nisu to vratnice."

Njemu preko lica kao da prođe neki grč.

"Šampione, šta je s tobom, jesu li ti svrake popile pamet? Kako ne kopčaš? Shvataš li ti, silovali je! I - ne mogu da ti govorim o tome - nije se pustila! Sva je bila", i ovako pokazuje rukom, "ranjava."

"Pa šta?" kažem. "Zar zato da se ubije?"

On me sad baš ozbiljno zagleda.

"Ti, Ljubo, izgleda, nisi čitav?"

Ja se najzad malo, valjda, probudim.

"U petak sam imao težak nokaut. Sav mi je mozak pomerio. Ništa ne kopčam. Samo mi se spava."

"Pa idi onda spavaj! Kad ti se sad spava!"

"Ne viči ti na mene, budalo", velim ja. "Gde si ti bio kad je nju svaki ciketan mogao da odvede u šumicu?" - On prebleda, valjda, još više. Prosto mi dođe neprijatno. - "Mislio sam da si nešto petljao s njom."

Draganče se stušti.

"Hteo sam", kaže. "Nisam znao kako ćeš ti na to da gledaš."

"Šta ja tu imam da gledam? Nema to veze. I sestra je žensko. Zar one zbog toga ne treba da se udaju?"

"U tome i jeste stvar, Šampione. Ja nisam mogao da nasrćem na nju kao na druge. A nisam mogao ni ovako, iz neba pa u rebra, da joj kažem: 'Udaj se za mene.' Njoj sedamnaest, meni dvadeset i jedna: ko se u to vreme ženi? Probao sam dva-tri puta da je povedem u bioskop. Njoj se to, čini mi se, dopadalo, ali se malo pravila važna. I nije ništa ispalo. Nadao sam se, biće neka bolja prilika."

"Dobro, kilavko, kad si se nadao", velim. - A to je stvarno ličilo na njega. On nije bio ni visok, a ni neki nalickan lepotan, ali je zaista bio veoma simpatičan i prijatan momak. Međutim, nekako je bio odviše fin: neka mu neka makar samo dežurno pokaže zube, on se odmah povlači i beži. Uvek sam morao da ga vučem. A i kao bokser je bio takav. Bio je, mislim, bolji i od mene, jedan od onih prefinjenih tehničara, ali od tuče je bežao toliko da je to čoveka prosto nerviralo. - "Idi sad", kažem, "pa se nadaj i dalje."

Draganče ode kao popišan...

Tri dana sam proveo kod kuće malo šta shvatajući i samo gledajući gde je najbliži krevet. Jedino što sam uspeo da shvatim jeste to da mi se keva potpuno izbezumila. Po ceo dan sedi zgrčena na šamlici. Ništa ne jede, noću ne spava...

11.

Tek sam se u jedinici malo opasuljio.

Šrajbujem otuda mome prijatelju Dragančetu:

'Draganče, molim te, obilazi mi kuću. Kad sam pošao, kevi mi je bilo zlo, sva se bila izbezumila. I još, Draganče, nekako saznaj gde je onog četvrtka bio Stole Apaš. Dušica je obično išla u Božidarac: saznaj da li je to veče tamo viđen i Apaš. Gde je on sada? Mita Majmun to sigurno zna.'

Draganče mi odgovara:

'Ništa dobro, Ljubo, nemam da ti javim. Tetka Milinka' - to je moja keva - 'isto je onako kao što si je ostavio. Po ceo božji dan ćuti; a kad progovori, priča o tome kako je uvek sve činila za tebe i Vladu, a za Dušicu ništa. Burazer ti se i dalje javlja. Ništa ne priča kad će kući. A Majmuna sam za ono pitao. Kaže, Apaš je negde u sanatorijumu, ne zna u kom. Veli da je on onda već bio otišao.'

Opet pišem Dragančetu:

'To, Draganče, ne može da bude. Apaš je u to vreme, mora biti, ipak bio u Beogradu. Ako je to uradio jedan čovek, to je mogao samo on. Saznaj je li ona to veče bila kod Božidarca i s kim je tamo bila. Kako se našla u šumici? Možda su je sačekali kad je išla kući, možda ih je bilo više? Ali i ako je to učinio sam Apaš i ako ih je bilo više, Majmun je sigurno umešan, on sigurno sve zna. Saznaj to, Draganče, molim te, i ne teraj me da ti nadugačko objašnjavam šta treba da činiš. Ne budi mnogo fin sa njim. On samo izgleda strašno, u stvari je plašljiv; tri puta si bolji od njega. Nekad je imao jednu curu iz onog kraja oko drvare na Voždovcu. Možda se i sada uveče tamo kreće.'

Mesec dana Draganče ćuti. Onda mi javlja:

'Šampione, bio si u pravu. Dušica je ono veče bila kod Božidarca s nekom svojom drugaricom Jelicom iz gimnazije. Igrale su celo veče. Pred kraj, kad su već htele da pođu, pojavili su se Apaš i Majmun. Uzeli su ih obe - i Jelica više nije videla ni Dušicu ni Apaša. Stole je tvoju sestru izveo napolje, k'o bajagi hteo da joj ispriča nešto o tebi, svom starom drugaru: kao, ti si joj nešto poručio. Štos je upalio, ona je izišla. Napolju je levom uhvatio za mišicu, a desnom izvukao utoku, prekrpio je svojom bluzom i namestio joj je na slabinu. Tako su, malo iznad Kikevca, presekli Tolbuhinovu i Južni bulevar - ona je išla, valjda se nadala da će mu negde uz put umaći - i pored gimnazije Petar Drapšin Strumičkom izbili na šumicu. - Nije uspela da mu pobegne.

Sutradan, čim se na Dušanovcu saznalo, Majmun je Jelicu potražio kod kuće. "Ti se ne šali", rekao joj je, "nemoj slučajno nekome nešto da pričaš. To nema veze sa Stoletom. On je bolestan i njih dvoje su se odmah napolju rastali. Ako slučajno nešto ispričaš, proći ćeš gore nego ona, ja ti za to stojim dobar." Ona se uplašila i ćutala.

Sve sam to saznao od Majmuna. Ne pitaj me kako. A Apaš se sada nalazi na Golniku.'

'Hvala ti, Draganče,' odgovaram mu ja, 'što si mi to saznao. I još samo nešto, pa si svoj posao završio: kaži

Majmunu, neka se glavom ne šali, neka te redovno obavještava gde se Stole nalazi; jer ovaj sad može nekud da pobegne. Neka se ne šali, jer ću mu šiju prekinuti kad dođem; a mogao bih i Stoleta da obavestim, pa bi on tu stvar umesto mene završio: neka bira. A Apašu neka javi da ne znam gde se nalazi, ali da mu poručujem: bilo gde da se sakrije, kad-tad ću ga pronaći. Neka mi se nada.'

12.

Međutim, smrt se već bila naselila u mojoj kući.

Krajem zime kevi je toliko postalo zlo da su morali da je presele u bolnicu. Tamo je gledali, okretali - mesec dana. Onda kažu mome Andri: "Znate šta, ona nije za nas. Ona nema nikakvo fizičko oboljenje. Sve smo joj ispitali. Vaša žena je u nekoj teškoj depresiji. Biće bolje da je uputimo na Psihijatrijsku." Otac se užasne: "Ona nije luda. Nikad niko iz naše kuće nije bio u ludnici. Nama se ćerka pre nekoliko meseci ubila. Još to nije preživela. Vodiću je kući." "Nemojte", kaže mu lekar, "to tako da shvatite. Ne idu tamo samo ludi. Ona više sama sebi ne može da pomogne. Vidite da više neće ni da jede." "Ne", kaže otac. "Vodiću je kući. Ako treba da umre, neka umre kod kuće."

Dovede je moj Andra kući. Posedi ona tamo još mesec - i sve gore.

Pišem iz vojske mome ćalcu: 'Nemoj da se šališ, vodi je u bolnicu dok još ima vremena. Tamo će malo da je razdrmajū.'

Odvedu moju majku na Guberevac.

I - to je već proleće.

Udesim, nekako, da me te godine ranije puste na odsustvo, dođem u Beograd. Pitam oca: "Kako joj je?" "Ne pitaj", veli. "Ništa me ne pitaj."

Odemo joj u posetu. Sednemo na neku klupu. Oko nas se muvaju ludaci; samo nešto šapuću. Nje nema.

Zamolimo nekog bolničara da joj javi da smo tu. "Neka izađe", poručujemo.

Malo zatim, evo njega, vraća se. "Kaže, neće. Pođite unutra."

Uđemo u neku sobicu: srce da ti pukne, kakva je. Ona sedi, sama, na nekom krevetu. Bela u licu, vene joj se na slepoočnicama i obrazima plave. Oči joj nekako ušle u glavu, a nos postao ogroman. Kosa joj ispod marama potpuno bela i - čak, čini mi se, pod maramom, vidim - retka. Umotala se u neku veliku košulju, sedi na tom krevetu, a noge kao štapovi, ruke - kao trske. Ni polovina od one žene.

Obesila glavu, ispreplela prste na rukama i gleda nekud sebi u papuče.

Otac počne pored nje da spušta one drangulije što smo joj doneli.

Ona podigne glavu na njega:

"Što si mi doš'o?"

I opet se sagne.

Ćale se zbunjeno osmehne:

"Dobro, ako nećeš mene da vidiš, pogledaj bar da vidliš koga sam ti doveo. Ljuba nam je došao."

Ona za trenutak usredsredi očima u jednu tačku kao da nešto osluškuje, pa samo nakrene lice ka meni - ja stojim kraj vrata i uzdržavam se da ne zaplačem - i čak se, čini mi se, malo namršti.

"I ti si tu?" 'ladno pita.

Priđem, pa kleknem kraj nje. Raspletem joj prste, počnem da joj ljubim hladnu šaku.

"Došao sam", kažem. "Javili mi da ti nije dobro." Ona izvuče ruku od mene. Pomiluje me po kosi, pa opet sagne glavu i uplete prste.

"Šta čete mi vi sad?" kaže!

Otac stoji više mene i plače kao dete.

"Ne kažnjavaj me tako, Milinka. Trideset i četiri godine smo u slozi živeli. Decu smo izrodili: vidi kakve smo sokole podigli. Šta to sad činiš? Ne ostavljaj me ovako, Milinka."

Ona ne diže glavu. Poćuti, pa tiho, tako da se jedva i ćuje, govori:

"Trideset i četiri godine, kažeš, Andro. A ne kažeš - trideset i četiri godine na mucu. Celog veka - štrajkovi, otpuštanja, zatvori. Nikad nisam mogla da budem sigurna da ću sutra imati nešto da vam skuvam da jedete. A koliko sam tek za vreme rata izdrhtala. Jedan ludak se uhvatio sa devojkama i boksom, druga dva ludaka s politikom: objasni im nešto. Niste hteli da mi pomognete, eto."

"U pravu si ti, mama", kažem. "Mi smo krivi. Mi smo za sve krivi."

Ona kaže, kao da se sama sa sobom nešto preslišava:

"Imala sam jedno dobro dete: i njega sam izgubila. I to sve zato što sam bila glupa. Moja ženska pamet mi kaže: Gledaj muške, oni su prvi. Muške gledaj: oni su budale, pameti nemaju, slabi su, ali su ipak glavni. Kako ćeš bez njih u kući? I samo blenem u vas i u ovoga matoroga. Mislim, ono je žensko, lepo, pametno, izvući će se samo. Zato sam i htela da izući školu: niste valjda vi, budale, bili za to? Završiće, mislim se, školu, naći će sebi muža. I eto ti. Muški mi je i pokvarili. Nisam pazila."

Ja samo što ne zapomažem:

"Mama, zašto tako govoriš? Zašto nas ovako kažnjavaš? Jesi li videla, kad si polazila, kakva nam je kuća? Ko još može u njoj da živi? Mama, molim te, bori se malo. Ja ću već iduće godine doći, Vlada će možda još i pre: opet ćemo biti zajedno."

Ona klima sebi u nedra:

"Kasno je sad za to."

"Kako možeš", pitam, "ovako?"

"Mogu", kaže, "tako, jer više ne mogu nikako. Istrošilo se. Doćeralo cara do duvara."

Izađemo, posle, ja i otac, pa - koliko zamaknemo za kapiju - zagrlimo se i skićimo kao prebijeni kućići, ne zna se ko više. I okrećemo glavu jedan od drugoga: da jedan drugoga i ne vidimo i ne ćujemo...

Umrla je samo što sam se izmakao. Samo što sam stigao u jedinicu, već posle desetak dana sustiže me telegram.

Otac je poslednjih dana bio preneo kući. Nikoga više k njoj nije puštao. Sam je dvorio i pazio, sam je i prao.

13.

U to vreme ja sam stvarno tek počinjao da dolazim u punu snagu.

Zorić, danju-noću, sa mnom. Krušku, džak i ostale osnovne stvari oni su imali već kad sam bio došao, ali onda on trčao u komandu vojne oblasti da nam se negde nabave štitnici za glavu: "Ne znate vi", kaže, "kakvog ja asa imam u jedinici." I, bogami, dali mu. Otad, gotovo svaki dan, sparingovao sam bar po pet rundi. Punim tempom. Pazi mi na svaku sitnicu, gleda me sa svih strana. Tera me da boksujem na prazno: on legne na pod, pa gleda kako radim nogama. Tera me da trčim kao atletičar, tera me da dižem tegove. Doneo u salu ovakvu grudvu plastelina. "Na", veli, "ovo. Nema sedenja na prazno. Gnječi to rukama. Uzmi parčence i mesi šakama. Prebacuj iz jedne u drugu." Posle, sedimo, čekamo na ručak, i ja to premećem iz šake u šaku i mesim. Naučio sam, pa više i ne primećujem.

Najzad, nekako baš pred Kevinu smrt, uspe da nas prekomanduje u Zagreb; mene s njim, i još dvojicu. Tamo, pri komandi vojne oblasti, ništa drugo i ne radimo, samo boks.

Do Kevinine smrti, posle onog nokauta, još sam jedanput bio poražen. I to, čini mi se, zbog sudija; to se može desiti. Posle toga - više nijedanput. Četiri puta su me uzeli u armijsku reprezentaciju: sva četiri puta sam pobedio. Postao sam i prvak vojne oblasti, ali zbog Kevinine smrti te godine nisam stigao da nastupim na svearmijskom prvenstvu. Iduće, pred puštanje iz vojske, postao sam i svearmijski prvak u srednjoj kategoriji.

Te godine na jednoj rang-listi bio sam treći u srednjoj kategoriji u Jugoslaviji, iako još nijednom nisam bio dospeo do prvenstva Jugoslavije. Drugi je bio neki Perić iz Borova, koga bih ja, čini mi se, sasvim lako preskočio, a prvi Pavlić iz Partizana, jedan tipičan nokauter, koji je tako udario da ti je, prosto, iverke odvaljivao. Jednog Italijana je tako zveknuo da se ovaj više nije ni probudio.

To je bilo pomalo smešno: ja i Draganče Stojiljković nikad nismo izašli jedan protiv drugoga - ni kategorija nismo bili ista - ali kad bismo se zezali i navukli rukavice - da li zato što sam bio teži i što sam imao duže ruke - čuknuo bih ga malo jače i on bi odmah smicao rukavice: "Ne mogu", veli, "s tobom." Isti taj Draganče je, recimo, onog Čauševića, koji je mene deljao kako voliš, svaki put bez napora i problema sređivao. Tri puta sam, pre vojske još, u klupskim susretima, u poslednji čas, pošto bi me Čaušević pojurio u polusrednjoj, nabio težinu i pobegao u srednju, nikome drugom nego Pavliću. A Pavlić je stvarno bio pravi šampion, takvome Čaušević nije bio ni do kolena. Prvi put sam izgubio, ali se šampion namučio sa mnom; a poslednja dva puta - bilo je, bogami, nerešeno. Da sam ostao još godinu-dve, ili da me Stari Perišić nije onako zeznuo sa vojskom, ne znam da li bi on i dalje ostao takav siguran šef u srednjoj.

Ali, kad počinješ - mlad si, umeš malo da mlataraš rukama, imaš srca i pogotovu ako si uz to fer, čist bokser i imaš simpatičnu njušku - svi te podržavaju, svi su uz tebe. Onda ti nastaviš, počneš da pobeđuješ, probijaš se, i odjedanput, nisi se još ni osvrnuo, a već moraš više da se braniš nego da napadaš. Te godine kad su me demobilisali, ja sam već bio napunio dvadeset i četiri; tada su takve smatrali veteranima. Pa, i jesam to bio: nastupao sam još od šesnaeste. I, odjedanput, ja vidim: publika sve češće protiv mene! Pojavi se neki mališan, još musav, trti se nešto kao petlić, ni do kolena mi nije, ali - publika gotovo više uz njega nego uz mene! Pobedim ga: ne zvižde, aplaudiraju, ali više njemu nego meni!

A i čovek se nekako iskvari; sam po sebi postane kvaran. Jeste to, brate, sport, ali onog trenutka kad si ušao

među konopce, računaj s tim da ti je glava u torbi: nema tu šale, nema milosti; zakačiće te malo nezgodnije, a onda samo možeš da se kajesh što na vreme nisi sebi zakupio parcelu na Novom groblju.

U početku, bio sam izrazit tehničar. U Beogradu sam jedanput čak bio diskvalifikovan zato što nisam bio borben. - Izišao neki momak: koliko se pipnemo, ja vidim: slab. Čuknem ga malo, on pade! Sudija mu odbroja, on zauze stav: opet ga kucnem, on opet pade. Opet uze sudija da mu broji; odbroja i više: "Boks!" Ja gledam u sudiju: čekam da prekine. On opet više: "Boks!" Počnem da skakućem naokolo: ja više ne nasrćem, onaj ne sme. Sudija nas prekide: "Hoćete li vi da se borite ili nećete?" Opet počnemo, opet ja ne nasrćem. Tek, on: "Stop!" Pa pokaza jednom ugao, pokaza ga drugome: obojica diskvalifikovani! - Zorić me, međutim, naučio da budem agresivniji, da udaram raznovrsnije i čvršće. I polako, od tehničara, ja postanem gotovo fajter, gotovo nokauter. Malo-malo, pa - nokaut. Publici se to sviđa, ali Zorić, koji me je tome i naučio, sve češće me nešto zagleda. Kao da mu se to ne sviđa.

I, vremenom, to ti tako postane kao neko ludilo: ne smeš da izgubiš! Zar sam se ja sve ove godine zezao da bih sad pustio da mi neki klippan tako olako naguzi majku: moram da pobedim! I kad te neki tip priklješti, kad vidiš da nema druge, zaigraš na sve ili ništa. Kad bi mi prigustilo, umeo sam da radim svih devet minuta bez prekida, kao mašina. Posle bih, u svlačionici, od umora gotovo u nesvest pao. To, na primer, kako sam Čauševića, pred demobilizaciju, prvi i jedini put, pobedio na otvorenom Zvezdinom prvenstvu, to je, mislim, zaista bilo da se čovek zgrozi. Tri puta sam ga oborio. Prosto sam ga samleo. To već više nije ličilo ni na šta.

I - nekako sam se ostrvio, sve češće udaram jednim mučkim udarcem, nekim skraćenim aperkatom pod sisu u srce. To je teško izvesti, jer je srce obično dobro zaštićeno, ali ako ga levom gađaš u levu stranu lica - što takođe nimalo nije lako - onda on podiže levu ruku i ti ga ispod nje možeš pogoditi pod sisu. Danas ja mojim momcima ovde izričito zabranjujem taj udarac; onda sam ga, međutim, ne samo koristio nego i uvežbavao.

To je stvarno strašan udarac. Najmanje što ti se posle njega može desiti jeste da ti se cela ta strana za nekoliko sekundi gotovo oduzme; za to vreme onaj može s tobom da radi šta hoće. Ali od njega možeš biti i nokautiran - i to klasičnim nokautom: rad srca se odjednom poremeti, dolazi do jake aritmije i padaš, polako i nepovratno, ravno odozgo kao da si bez kostiju, kao kad se otkači odelo sa čiviluka - a, bogami, može se i umreti. U trenutku. A ja sam ga, kažem, još i uvežbavao.

Tim udarcem sam, sećam se, na svearmijskom prvenstvu pobedio nekog Mariborčanina Slamniga.

Gledam tog lafa pre meča; pred borbu sam uvek dobro gledao dasu s kojim ću se susresti. Neki simpatičan, belomusast momak; visok, mršav kao dugoprugaš, lice dugačko. Mislim se: ovaj će me držati na odstojanju i iz daljine će me gađati direktima: ima duže ruke od mene; i, verovatno, ima osetljiviju bradu.

Počnemo: ma kakvi! Kakvo odstojanje, kakva osetljiva brada! Udara kao maljem, gde me potkači, tu mi, čini mi se, meso otkine. I brz kao vatra! Ja njega zakačim jedanput, on mene stigne dva puta; ja njega dva puta, on mene stigne i treći put. Skakućem naokolo kao jarac: ne vredi. Odjedanput ispaljuje cele rafale, valjda od po sedam-osam komada! Svaki put me potkači bar po dva puta!

Au! Ovo ništa ne valja! U pauzi ne mogu da se snađem: šta je ovo? Još ovakvo čudo nisam sreo.

Počne druga. Sad idem opreznije, sad ja njega puštam da nasrće. Ide sad on, i situacija se, kao, malo menja: sad ja njega sačekujem i pomalo mu vraćam. Ali ne vredi mi to mnogo. Treba mi bar još pet ovakvih rundi, pa da dostignem ono što je on u prvoj sakupio. I nikako da mu napipam slabu tačku. Tek krajem druge runde nekako mi se samo za tren zgodno namesti i ja ga tim poluaperkatom malko kvrcnem. On izdrža, nije to ni bio jak udarac, ali preko lica kao da mu prelete neki mali grč i neko bledilo. - A, tu li si, lafe!

U trećoj ga isto tako puštam da napada i, negde sredinom, levom uspem da ga otvorim i desnom da ga punom snagom pogodim onde gde treba. On pobebe kao kreč i kleče na kolena. I tako, s otvorenim ustima,

brekće kao kuće na vrućini. Onda ustade, ali sad ja njega jurim, sad ja njega zasipam serijama. - Mislim da sam ga na kraju pobedio ne za jedan nego za fitalj boda.

14.

Svearmijsko prvenstvo se održi u Beogradu. Dođemo Zorić i ja i tu, kažem, budem prvi u srednjoj kategoriji. Zbog toga dobijem deset dana nagradnog odsustva.

Kod kuće, gledam moga Andru. Mrtav starac! Još pre nekoliko godina mi je ćorisao majice koje sam dobijao u klubu i pravio se važan u njima, prav kao mladić. Nisam siguran, ali čini mi se da je i žene pomalo jurio. A sad, odjedanput, ispred moje kuće sedi na pragu neki starac, podbočio se dlanovima o kolena kao da se plaši da će glava da mu se omakne među noge i ćuti. Povazdan tako.

Meni to, iskreno da kažem, nije pravo. Nagazio sam na neku šolju i hoću da je dovedem kući - malo sam valjda ispao iz štosa, pa mi nekako više nije zgodno da je vodim u šumicu - i nikako da udesim.

On stalno na pragu, pribogu kao neko kuće.

"Dobro, bre, ćale", kažem, "što stalno tu sediš? Idi malo, prošetaj se." - A njega penzionisali nekako baš oko kevine smrti: nema ni kuda da ide.

On me pogledne preko ramena.

"Ne ide mi se", kaže.

"Ma", velim, "stalno tu sediš! Idi nekud malo! Zaposli se nećim. Gde to valja, toliko sedenje!"

On kaže:

"Ništa mi se ne radi. A i ne mogu. Noge me izdale. Ne mogu da stojim."

Ja ga gledam. Ruke mu nekako došle bele, mrtvaćke, kao da gvođde nikad nisu ni videle.

"Dobro", kažem. "Kad nećeš, onda sedi. Ali što se bar ne umiješ? Lice si nećim isprskao."

On se pipne prstima: a oni se nekako ukoćili i samo mu igraju.

"Nisam se", kaže, "isprskao. To meni tako otkako umre Milinka. I nikako da se skine. Ne znam šta.

Meni ga odjedanput dođe žao.

Sednem pored njega, zagrlim ga.

"More, matori", kažem, "ne pravi se lud. Do juće si žene po Dušanovcu jurio. Što si se smrzo?"

Njemu preko usta lizne osmejak, a onda se odmah opet uozbilji, kao da se nešto zamislio.

"Bi mu to, sinko", kaže. "Sad se svaćemu treba nadati."

"Bre, ćale", fol zezam se, "da ti mene ne iznenadiš? Da ti meni ne spremaš neku podvalu?"

"Svaćemu se", veli, ""nadaj."

"Ajde", kažem, "drži se još malo. Nemam više od tri meseca do skidanja. A i Vlada će sigurno uskoro. Šta ti piše?"

"Ništa", veli, "ne piše. Isto onako. Ne govori kad će. Dolazio jedan otuda, od njegovih. Ni ime mi ne reče. Samo kaže: 'Vlada je dobro i pozdravlja vas.' 'Pa, dobro,' kažem, 'kako vam je tamo?' 'Dobro nam je', kaže, 'ništa se za njega ne brinite.' 'A kad će kući? Što ništa o tome ne piše?' 'Ništa više', veli, 'ne mogu da vam kažem, zbogom.' 'Dobro', velim, 'kaži mi bar kako se zoveš.' 'Nije', veli, 'važno moje ime.' I ode."

"More, dobro", kažem. "Važno je da je živ i zdrav. Doći će."

Za vreme tog odsustva sam, za tri dana, osvojio i prvo mesto na otvorenom Zvezdinom prvenstvu. Zaista sam bio pun snage; nikad tako dobar nisam bio. Onda sam, u polufinalu, i Čauševića pobedio. Nisam ni slutio da tih dana stvarno, u pravom takmičenju, poslednji put navlačim rukavice na ruke.

Zorić ne ode u Zagreb, ostade da me gleda. Stalno je negde blizu mene, ali - ništa ne govori. Ni ne pokušava da udesi da mi sekundira.

Kad se sve završi - proglašiš me za pobednika - on me zagrlji, čestita mi, ali, vidim, kao da nije baš presrećan zbog toga. "Ti", kaže mi, "iskoristi još ta dva-tri dana što su ti preostala, pa dođi. Ja idem noćas." "Zašto noćas, druže kapetane? Ostanite sa mnom. Knjavaćemo kod mene." - A mi smo nekad zaista živeli drugarski. - "Ne", veli, "moram da idem. Zdravo." "Zdravo, druže kapetane."

Ta dva dana sam proveo movajući se među dušanovačkim mangupima. - Draganče takođe otišao u vojsku, nema nikoga da mi pomogne. - Gde je Mita Majmun, raspitujem se. Nema Mite Majmuna; nekud se odselio, izvan Beograda; i ne piše nikome čak. Pobegao, znači. - Gde je Stole Apaš? Niko ne zna da mi kaže, svi sležu ramenima. I ne insistiram mnogo: čini mi se, stvarno ne znaju.

Najzad, nekako uoči samog polaska, jedan klinac mi provali stvar; Stoletovoj kevi je nekoliko puta nosio pisma na poštu. U Surdulici je Apaš; promenio je dva-tri sanatorijuma, a otpram mesec i po dana je tamo.

Dobro je, bar sam to obavio.

15.

Vratim se u Zagreb.

Prvih nekoliko dana se baš i ne lomim da idem na trening. Ali tako prođe i cela nedelja, a Zorić se niti pojavljuje niti me poziva. Najzad pođem sam.

"Hoćeš da treniraš?" pita me on. - 'Hoćeš da treniraš!' - "Možda bih malo." "Dobro", kaže. "Radi sam; izaberi šta hoćeš." Ja počnem nešto da kilavim; nekako mi se i ne radi. I stalno mislim: šta je s ovim čovekom?

Prođe tako, bogami, svih desetak dana. Ja - kao gost: dolazim kad hoću, radim šta hoću, odlazim kad hoću. Niko me ništa ne pita, niko me ni za šta ne kontroliše. Zorić se nekako stalno odmiče od mene. Nikako da ga uhvatim da ga pripitam šta je.

Odjednom, jedno veče kad sam se vratio na spavanje, susrete me dežurni.

"Ljubo", kaže, "ima jedno naređenje za tebe. U roku od četrdeset i osam sati imaš da se javiš vojnoj pošti petnaest trideset i devet u Nišu." "Zašto to?" pitam. "Je l' to prekomanda?" "Prekomanda", kaže. "Zašto?"

kažem. "Ko ide u prekomandu na dva meseca pred skidanje?" "Ništa", veli, "ne znam. Takvo je naređenje."

Sutradan ja sabajle potražim Zorića.

"Šta je ovo, družo kapetane? Je l' idemo zajedno?"

"Ne", kaže. "Ideš sam."

"Zašto to, družo kapetane? Zar nismo svugde dosad bili zajedno? Je l', to po kazni?"

"Zašto po kazni?" kaže on. A očima lažljivo vrlja naokolo.

"Ne znam", kažem. "Možda zato što sam pobedio. Ili je vama samo bilo stalo da vam donesem pehar, a posle - možete i da me najurite! Zar na dva meseca pred demobilizaciju - prekomanda?"

"Tamo ćeš se ti", kaže on meni, "isto tako lepo snaći kao i ovde. Ne ideš kao makar ko nego kao šampion. I tamo ćeš trenirati. To sam ti već sredio."

"Sredili ste mi da treniram? Znači, vi ste mi sredili i da idem? Dobili ste trofej, i sad vam više nisam važan!"

"U redu, Ljubo, kad već hoćeš da znaš: ja sam ti", kaže, "namestio da te prekomanduju. Priznajem ti to. I - ljuti se na mene, ako smatraš da treba da se ljutiš."

"Ali, družo kapetane, zašto? Pa vi ste me i načinili bokserom!"

"Nisam, Ljubo, ne budi toliko skroman, kad to i nisi. Ti si već došao kao dobar bokser. Ali onda sam ja još i imao čemu da te naučim. Sad više nemam. Idi traži boljeg trenera od mene."

"To, družo kapetane, nije razlog. Ni vi baš niste tako skromni kao što hoćete da se naćinite. Niti sam vam ja ikad rekao da želim boljeg trenera od vas."

"Pa, u redu, Šampione, kad baš hoćeš da ti kažem. Znaš, možda sam ja takav ćovek. Možda ja ne želim da imam takve boksera kao što si ti. Ja sam te i ono poslednji put ovde, a i sad u Beogradu gledao. I divio sam ti se, veruj mi. Kao stručnjak sam ti se divio. Ali - više te nisam voleo. Sad se tebi više niko ne može suprotstaviti. Niko ti pred pesnicu ne može izaći. A ja to - možda ne volim. Kad smo ono pre dve godine počeli, ti si još rastao. I ja sam uživao gledajući te. A evo, sada, ti si možda već postao veliki bokser, a možda ćeš to tek postati - ali ja više ne uživam. Mislim da si se iskvario. Mislim da si postao isuviše sujetan. Nekad si, bar se meni tako ćinilo, ulazio u borbu s namerom da pobediš ako si bolji i da izgubiš ako si slabiji. Poslednjih meseci ti više ni ne pomišljaš da bi iko od tebe mogao da bude bolji. Takva pretpostavka za tebe više ne postoji. A to se meni ne sviđa."

"Kako bih, družo kapetane, pobedio ako u to ne bih bio ubeđen? I može li se uopšte postati šampion bez sujete?"

"Ne znam", kaže, "možda i ne može. Ali ja u tome neću da učestvujem. Danas ti ulaziš u borbu s namerom da pobediš po svaku cenu, a to više nije sport, to više, Ljubo, nije boks. Gledao sam te kako si sad u Beogradu pobedio Ćauševića: neko drugi bi od onih batina umro; on je izdržao. Gledao sam te kako si ovde, pre toga, pobedio onog Slovenca Slamniga. On, Ljubo, gotovo nimalo nije bio slabiji od tebe. Možda je čak bio i bolji."

"Ako je, družo kapetane, bio bolji, što me nije pobedio?"

"Pa eto, takav si ti. Tako je, u pravu si, on nije bio bolji od tebe. Ali to možda samo zato što nije želeo da pobjedi po svaku cenu. Ti si možda inteligentniji i lukaviji bokser od njega, ali ti si ga pobedio, moj Šampione, i zato što ti se duša malo usmrđela. Čemu onaj udarac u srce kad znaš da se od njega može umreti? Čemu uopšte na ringu takvi podmukli udarci? Služi li to sportu, služi li boksu? - Opet ću ti reći: ja se tebi kao bokseru divim. Ti imaš brzinu kao bantamaš, eskivažu kao velteraš, a udarac ti je kao u teškaša; i pri tom si u srednjoj! Ko ti se može suprotstaviti? Ali, poslednjih meseci ja intenzivno imam utisak da ćeš nekog usmrtiti. Strahujem od toga! Ja, Ljubo, ne želim da budem trener niti nekome ko bi mogao da bude ubijen niti, pak, nekome ko bi mogao da ubije. Ne zato što se bojim takvog rizika u boksu; jer u njemu takav rizik svakako postoji. Nego zato što ne želim da učestvujem u pripremama za nešto takvo. Ti, recimo, poslednjih meseci tako reći ne silaziš sa džaka. Možda grešim, ali nikako ne bih hteo da sebi ikada prebacujem da sam bilo na koji način tome pomogao."

"U redu, družo kapetane", reko, "kad je već tako."

On me zagrla.

"Ne ljuti se, Šampione, ti na mene. Možda ja zaišta grešim. Ali, kažem ti, počeo sam da strahujem. Nije to potrebno ni tebi ni meni. Ionako bismo se, uostalom, uskoro rastali. A ja ti zaista želim da se moja strahovanja ne ostvare i da postaneš ono što po svojoj vrednosti i zasluđuješ. Ja sam u stvari ponosan što sam radio sa takvim sjajnim bokserom kao što si ti. Nemoj to da zaboraviš."

16.

Od Zorića odmah svratim u poštu. Pošaljem ocu telegram da me izjutra sačeka na beogradskoj stanici.

Zatim se izopraštam sa drugarima. Uveče krenem.

Suturadan, na stanici, moj stari stoji na peronu uštogljen kao da je pošao u pozorište. Napolju od ranog jutra vrućina, a on u šeširu, u nekom tamnom kaputu, pa čak i mašnu vezao. I nešto ovako, kao na tiganju, drži u ruci.

"Šta je, bre, ćale", malo ga zezam, "što si se tako uštogljio kao da si pošao na neku sahranu? Zar ti nije vrućina?"

"Nije mi", veli, "vrućina. Uopšte mi nije vrućina. Ovih dana mi je čak nekako pomalo hladno."

"Kako", velim, "hladno? Zar na ovoj pripeci?"

On mi pruži onaj zamotuljak.

"Bolje što ne znaš. Na ovo."

"Šta je to?" pitam.

"Burek", kaže. "Ako nisi doručkovao. Da ti je majka živa, bilo bi nešto drugo. Ovako, ja nemam šta drugo da ti iznesem."

Meni gotovo udariše suze na oči.

"Hvala ti", kažem, "što si se setio."

"Takav je", veli, "kod nas običaj."

Pođemo malo po peronu. Sad ja držim onaj burek ispred sebe kao vruć tiganj.

"I tako", kaže, "ideš u Niš? Bićeš bliže."

"Jeste", kažem. "Biću bliže."

I još malo tako žvalavimo bez veze.

Odjedanput, on mi veli:

"Ja sam bio kod advokata i u sudu. Sve sam svoje stvari sredio." "Kakve stvari?" pitam. A nešto mi ovakvo, kao jaje, kao pesnica, prođe kroz grkljan i leže na srce.

"Kuću sam preneo na tebe i na Vladu. I one takse sam isplatio. Da se vi s tim ne gnjavite. Prodao sam svoje venčano odelo i moj alat, i neke Milinkine i Dušičine prnje. Vi ćete sebi, posle, da kupite ono što vam bude trebalo."

"Aman, ćale", kažem, "šta ti bi? Šta mi to pričaš?"

"Čovek na to mora da bude pripravan."

"Pa, još ti nije ni šezdeset! I zašto mi to uopšte govoriš?"

"Jeste, jeste", veli, "šezdeset i jedna. Ali nisu tu, sinko, godine najvažnije. Srce mi je sasvim propalo. To mi je i doktor proletos kazao. Onda sam ga još malo i obilazio; sad sam i to prestao. A u poslednje vreme - nekako ružno sanjam. Sanjam sve nešto - kad sam bio mlad. I - Milinka me zove."

Meni se malo razvedri.

"Pa ti to zato! Ej, bre, ćale: pa ti bar u te stvari nikad nisi verovao!"

"Nisam verovao. I ne verujem ni sad. Ali to mene noću guši. I - osećam. Tome čovek stalno mora da se nada."

"Ma, 'ajde", velim, "ne pričaj svašta. Šta ti je sad to došlo u glavu?"

"Osećam ja to", kaže on meni. "Možda će me stegnuti kroz mesec, a možda kroz godinu dana, ali - tu je, nije mi mnogo ostalo. Treba se nadati. - Sve sam, dakle, glavne stvari svršio. I grobarinu sam platio. Zakopaj me pored majke. Živi smo bili zajedno, neka budemo i mrtvi. A ti i Vlada, kad on dođe, nemojte po starom."

Dosta je bilo svađa. Više nikoga nećete imati: ti samo njega, on samo tebe. Što je bilo - bilo je. I oženite se. Čovek bez žene je kao truo panj pored puta. Nemojte s tim baš mnogo da požurite, da ne pogrešite. Ali nemojte mnogo ni da čekate. Želim vam da imate takvu sreću kao što sam je ja imao: da sebi nađete takve žene kakva je meni vaša majka bila."

Ja zamuknuo, pa ne mogu ni da zinem.

"Iznenadi ti mene, tata", najzad kažem.

"Ne znam", kaže, "da li sam te iznenadio. Kod pošte sam na tvoje ime otvorio štednu knjižicu. Nekako sam skupio trideset hiljada. To će biti dovoljno za sa'ranu; a i da ti se nađe za prvo vreme. I dugove sam sve

izmirio: da te, posle, niko ne laže. I još: nemoj da mi praviš neku veliku sa'ranu. Video sam, čak se i u novinama o tome piše: neću to. Nije to nikakva proslava. Sa'rani me prvo, pa onda radi šta znaš.

Dovedi, posle, Cigane da ti sviraju ako hoćeš."

"Dobro, ćale", rekoh. "Lepo ti meni ispriča."

"To, da znaš", kaže on. "Ako te sačekam, i sve posle toga, to će biti čist ćar. Ako te ne sačekam, uradi tako kao što sam ti rekao. 'Ajd sad, idem. Želim ti srećan put."

"Hvala ti, tata. Nisi me baš mnogo obradovao."

Zagrlismo se, poljubismo.

"Bilo je za mene, sinko", kaže, "i radovanja."

I ode. Poguren, s onim crnim šeširom na glavi, u tamnom kaputu - tako se, klimajući glavom, izgubi sa stanice. Ja ostadoh onde držeći ispred sebe onaj zamotuljak sa burekom sa koga se cedi mast...

Mesec dana docnije, nekako posle nekog nevremena - čas kiša i hladno čas sunce i vrućina, pa onda opet neka kišurina sa grmljavinom - moj stari jedne noći umre. Nađoše ga tek sutradan. Komšiji se učinilo čudno što ne izlazi.

Javiše mi.

Ja dođoh i sahranih ga onako kako je želeo. Zatim ostavih ključ iznad vrata, onde gde smo ga uvek ostavljali, za slučaj da dođe Vlada, pa iza kuće nađoh neke tarabe i unakrst ih ukucah preko vrata i prozora. Imadoh tog leta mnogo posla...

U Niš sobom ponesoh civilno odelo. Ni mesec dana mi nije bilo preostalo do demobilizacije.

Pred polazak samo još jedanput potražih onog klinca: moj prijatelj je još u Surdulici...

17.

U Nišu sam se zaista dobro snašao. Valjda, onako pred demobilizaciju, nikome više nije ni bilo važno da me zbog nečega zeza. Trenirao sam, izišao sam čak i na dva egzibiciona meča.

I koliko dan skidanja bliži - ja toliko nervozniji.

Dobar deo svojih stvari bio sam poneo u Beograd i tamo ih ostavio kad mi umre ćalac. Malo šta mi je bilo i ostalo: četke za odelo i cipele, četkica za zube, jedna sveska, nešto pisama i pribor za pisanje. I veliki vojnički kofer. Odelo - jedne letnje pantalone, košulju i majicu s kratkim rukavima - bio sam doneo u sportskoj torbici.

Nekako se desi da treba da se svučemo baš u ponedeljak.

Ja se tamo sprijateljio sa četnim ćatom, nekim ročnim podoficirom Stanićem.

"Zašto, bogamu", pitam ga, "baš u ponedeljak? Zar to ne može da se svrši u subotu?"

"Ne može", kaže. "Tada vam ističe rok."

U subotu pre podne, međutim, mi predamo oružje. Vojska se nekako odjednom raspusti, razdrliji. Niti više ko koga gleda niti ko koga zarezuje. Po neko već i pijan.

Uveče potražim dozvolu samo na dva sata, da nešto kupim. Donesem nešto za klopnu i flašu konjaka. Zatim se nas trojica-četvorica skupimo u Stanićevoj kancelariji: sedimo i pijemo. Stanić se, bogami, malo nacirisa. Ja se čuvam. A i nisam voleo. Navika.

Sutradan, u nedelju ujutro, pitam ga:

"Hoće li se danas davati dozvole za grad?"

"Hoće", kaže.

"Zar se ne plašite da bi neko mogao i da se ne vrati?"

"Može", veli, "i da se ne vrati ako hoće da produži boravak u armiji."

"Spremi je ti meni", kažem mu. "A jesu li", kao uzgred pitam, "popunjene bukvice?"

"I bukvice i objave", kaže. "I potpisane već. Samo da sutra predate uniforme i ćebad - i voljno."

"Jesu li kod tebe?"

"Kod mene", veli. "Maločas sam ih dovršio."

Ja odem u spavaonicu. Poslednji put iščetkam uniformu, izglancam cokule. Zatim četke i onu torbicu u kojoj sam doneo odelo zavijem u novine i bacim u đubre. Iscepam pisma i hartije koje sam imao. Onda na drvljaniku kod kuhinje u sitne parčiće iscepkam drveni vojnički kofer.

Niko mene i ne gleda. Svi bazaju naokolo kao ćoravi. Samo što me neki kuvar upita:

"Šta to, bre, radiš?"

"Kad joj ti", velim mu, "budeš odslužio tri godine kao ja, verovatno isto tako nećeš hteti da te na nju ni kofer podseća."

U spavaonici gurnem staru uniformu pod jastuk, pa krevet lepo poravnam, da nikome ništa na njemu ne bude sumnjivo. Bacim šuferice i obujem čarape. Zatim u klozetu ispod uniforme obučem civilno odelo. Kragnu košulje zavrnem unutra da mi ne viri iznad bluze.

Najzad svoje civilne cipele zavijem u hartiju i stavim u vojničku torbicu.

Na krug izađem bez opasača i gležnjaka, sa raskopčanim gornjim dugmetom na bluzi, sa šajkačom u džepu. Torbicom mlataram u ruci.

U Stanićevoj kancelariji se nešto vrzma neki soldat. Sačekam da ode.

Kad on izađe, stanem mirno, pa se proderem:

"Druže vodniče, spreman sam za izlazak!"

On me pogleda:

"Zar nećeš da ručaš? Posle podne je izlazak."

"Ručaću u gradu. Piši mi dozvolu. Do jedanaest uveče."

On zavrte glavom - dozvole se izdaju do osam - ali napisa.

Uzmem hartijicu. Zatim iz džepa izvučem soma. Dlanom ga ispeglam na stolu ispred njega.

"Ovo", kažem. "da popiješ sa drugarima." A on voli cujku, majku bi za nju prodao.

"Zar tolike pare?" pita on; to je petomesečna vojnička plata. Ali mora malo da tvrdi pazar.

"Nema veze."

"Pa, hvala, burazeru", kaže. "Zar ti posle podne nećeš s nama?"

A soma već smota u džep.

"Neću", kažem. "Neću biti tu. A sad, daj mi bukvicu i objavu."

Kad to ču, on se prestravi.

"Jesi ti lud! 'Di smem!"

"Burazeru", velim, "molim te, izvadi me. Ovde imam jednu gerlu. Noćas mogu da budem s njom. Noćas i više nikad. Sutra me više nema."

"Dobro, ali zašto bukvicu? Sutra budi s njom."

"Sutra joj dolazi muž."

"Ne, ne. Ne smem. Zato se ide na vojni sud. Budi s njom do jedanaest."

"Molim te, burazeru, shvati me. Šta mi je to, do jedanaest? To nam je poslednje. I više nikad."

On se malo pokoleba. A i onaj som mu u džepu šuška.

"Kako ćeš kad ni stvari nisi predao? Šta ćeš s uniformom?"

"Predaćeš ih ti. Poturi ih četnom starešini. A kad bude prozivka, mene preskoči. Ko će to u ovoj gužvi da vidi. Svima se žuri. I vama i nama."

Kakav je bio strašljivac, naterao me je da pođemo u spavaonicu - srećom, u njoj nije bilo nikoga - da proverim da li su mi zaista sve stvari tamo.

Ali - još uvek ne pristaje.

"Jok", veli. "Ne smem. Bolje, ostani do jutra, pa izjutra dođi. Ja ću ti pomoći da udeš."

"Nemoj, burazeru, molim te. Treba svu noć da gledam na sat i da drhtim da li neću da zakasnim i da li ću

moći da uđem. Bud drhtim od njenog muža, treba da drhtim još i od vojske. Nemoj da mi pokvariš."

Jedva najzad nekako uspem da ga namolim. A i nije to sitna stvar.

Izvučem opasač ispod bluze, opašem se; namestim šajkaču, zakopčam se. Torbicu s onim cipelama dam njemu.

Izađemo na kapiju. On kaže stražaru:

"Sad ću ja da se vratim."

Ali moja bukvića - još kod njega u džepu!

Koliko malo odmaknemo - znam ja šta njemu fali - svratimo u neki bife. Popijemo po neku; ja opet - oranžadu.

Platim somom. "Uzmi taj kusur", kažem mu - više nema problema.

Uz put svratimo u neki šušmušljak i tamo ja smaknem uniformu. Nekako je naguramo u torbicu. Cokule ne mogadnu da stanu, pa ih zavijemo u novine. On ih uzme ispod miške.

"Večeras će mangupi", kažem mu, "sigurno da zakasne. Ko zna dokle će da dolaze. Ti uđi u moju spavaonicu, pa krevet tako načini kao da u njemu već neko spava. A izjutra ga pokvari. Biće sve u redu."

On se sad više ne plaši.

"More, biće! Niko sad više nikoga ne gleda. Idi ti samo! I lepo se provedi. Pozdravi svoju curu."

I dade mi bukviću i objavu.

Poljubismo se...

U jedan sam već bio u vozu za Vladičin Han.

18.

U Vladičinom Hanu me sačeka neki izdrndan autobus. Natovarim se na njega.

U Surdulicu stignem negde kasno posle podne. U glavnoj ulici - već uveliko šetnja.

Koliko siđem, odmah izmaknem izvan centra. Osmotrim malo naokolo.

"Kakva je to gužva?" pitam nekog čiču. "Jesu li to tuberani?"

Čiča kaže:

"Ima i njih."

"Oni to danas imaju izlazak?"

"Jes'", kaže.

"A gde im je taj sanatorijum?"

"Pa, ima kilometar-dva odavde. Eno, vidiš gde se završava glavna ulica? Pa, odatle, levo, izbićeš na put za bolnicu."

Dobro. Zahvalim se čiči.

Okrenem se levo-desno. Negde mora da postoji zaobilazan put.

Zaputim se kroz neke sokake pored reke, pa stalno držeći levo, izbijem na pijacu. Još malo napred - i ugledam kolonu na korzu. Gore, preda mnom, kao neka ulica.

Stavim ruke u džepove kao da se šetkam. Onako u košulji, bez stvari, tako valjda i izgledam.

"Onamo se", pitam nekoga da proverim, "ide za sanatorijum?"

"Jes", kaže.

Dobro. Sad još samo da saznam je li moj prijatelj još uopšte ovde.

Pri kraju sokaka, već gotovo na korzu, ugledam neku prčvarnicu. Iznutra mirišu čevapi. Od jutros nisam ništa jeo, a nekako nisam ni gladan. Ali ako bih se tu zgodno namestio, možda bih mogao da vidim svakoga koji prođe glavnom ulicom.

Tako i rešim. Osmotrim kafanicu - a ona ništa veća od jedne malo veće sobe: niska, s malecnim zelenim prozorima - i, učini mi se, sve čisto. Nema ni mnogo ljudi. Zakoračim unutra i krenem ka šanku, kad, odjednom, u uglu, vidim, sede njih nekolicina s jednom jedinom curom, piju valjda pivo, i među njima - Apaš! Okrenut mi gotovo leđima. Ne vidi me; nešto žvalavi onoj ribi.

Mene, kao da me neko iznenada udari ispod pojasa, odjedanput uhvati grč. Mišići na stomaku mi se prosto skupiše u gužvu i zamršiše, čini mi se, pokidaće se. I odmah mi se prišora. - To je moja stara boljka: ja nisam bio ni strašljiv ni tremist, ali pred svaki meč u nepoznatom gradu najpre se raspitujem gde je pišaonica; koliko mi je nastup bliže, toliko me češće juri. - Svega me obli znoj. Prosto mi se bulja preznoji.

Još mene Apaš ne vidi.

Okrenem se levo-desno, pa kao da mi se nešto ne sviđa, polako, toliko polako da mi se čini da mi za svaki korak treba po ceo sat, iskoračim napolje.

Odmaknem se korak-dva od vrata, samo toliko da iznutra ne mognu da me vide. Je li me primetio?

Okrenem se kao da gledam preko ulice. Ako jeste, poći će za mnom; da proverim.

Stojim i blejim preko puta, fol nešto me tamo strašno interesuje. Čekam.

Ništa. Niko ne izlazi.

Za svaki slučaj postojim još malo, pa uza zidove, ne žureći previše, presečem glavnu ulicu. Ne mogadnem više da izdržim - obrišem se od znoja i odmah se iza nekog kućerka, ne hajući za to da li me neko možda gleda, išoram. A onda, onom ulicom, napred.

Stignem, tako, i do sanatorijuma. Osmotrim kako to izgleda. Zatim - natrag.

Negde oko pola puta jedno mesto mi se učini zgodno. Sa strane je neko trnje, ali takvo da se iz njega put može videti. Dosta dobro mesto, čini mi se.

Sednem tu i sakrijem se. I čekam, svaki čas šorajući.

I, evo, ne prođe mnogo, pa tuberani počeše da se vraćaju. Idu u grupama. Pričaju, šale se. Gledam ih onako izbliza. Ljudi kao ljudi: ne vidiš šta ih iznutra grize.

Oko mene, kao neka plavkasta skramica, polako se hvata suton. Još dosta toplo. Prijatno čak. A negde daleko, tiho, lelujavo, opojno pevaju žabe i meni se ponekad čini da to neko naokolo vuče nekakvu zavesu.

Može li u ovakvo veče iko ikoga da ubije?

19.

Vратиše se tuberani. Nema ih više. Nikoga više oko mene.

Sumrak se unaokolo već dobro uhvati. Put se između trnja i drveća beli kao da su ga brašnom posuli.

Čekam, sve nervozniji. Sa dlanova mi prosto pljušti neka ledena voda. Sedim, otirem ruke o pantalone i sve češće me nešto kopka: da ipak odem? Da možda ipak dignem ruke? I - jesam li uopšte ovo ja? Jesam li ja to ovaj čovek koji večeras ovde čeka da nekoga ubije?

Odjednom, negde na putu pred sobom, iza nekakve okukice, začujem neke glasove. Muški i ženski. Govore dosta tiho, ali - naokolo tišina, sve odzvanja.

Oslušnem bolje i, učini mi se, poznam ga. Poslušam još malo - govore s prekidima, čas sasvim tiho čas nešto glasnije, pokatkad se nasmeju - i sad sam gotovo siguran. On je.

Više se nema kud. Šta je - tu je.

Kleknem iščekujući i zureći kroz šiblje pred sebe - i odjednom osetim da mi butine i listovi podrhtavaju kao da mi je neko kroz noge pustio struju. Uplašim se od toga. Još jednom bacim oko na put - glasovi su mi sve bliži - pa brzo nekoliko puta duboko udahnem i opet sednem. Udarajući se šakama, žustro, snažno počnem da radim masažu. Odmah kao da me malo popusti. Onda ustanem i, sakriven onde, počnem da poskakujem. Otresam nogama. I već - mnogo bolje.

Uto se na putu preda mnom pojaviše dve prilike. Idu zagrljene. Odmah ga po hodu poznam. Onako širokih ramena a uzana struka, odande mi izgleda vrlo visok. Ali taj dugi, mekani, elegantni korak - ne može me prevariti.

Duboko udišući, sačekam da mi se primaknu. Sad ga već sasvim jasno raspoznajem.

Još jednom udahnem, pa viknem:

"Stole!" Glas - kao da mi malo prozuckao.

Oni stadoše.

Šušteći kroz šiblje, iskočim na put.

"Stole", rekнем, sad već dosta mirno, gotovo obično. "Došao sam, Stole."

Apaš me gleda, čini mi se, iznenađen. Smače ruku sa cure i odmače se korak u stranu.

Najzad kao da jedva prevali:

"Zdravo, Šampione."

To me potpuno umiri.

"Stole", opet kažem, "došao sam. Zar mi se nisi nadao?"

Njemu kao da preko lica pređe neka senka. Poćuta trenutak.

"Nadao sam ti se, Šampione", progovori, već valjda 'ladan. "Znao sam da ćeš da dođeš. Ali nisam mislio - ovako rano." I uspe i da se osmehne.

"Zar je rano, Stole?" upitam. I upadljivo pogledam u devojkę. Šta će ona tu?

Ne vidim je sasvim dobro, ali, čini mi se, neka mlada, nežna cura. I lepa. Nikad Apaš nije hvatao gabore.

On shvati.

"Ajde ti", kaže joj, "idi. Ja ću doći kasnije."

Ona se kanda malo iznenadi, kao da zausti i nešto da kaže, ali onda valjda oseti da to nije baš sasvim zdravo. Pažljivo me pogleda, pogleda u Apaša, pa pođe. I nestade nam iza leđa. Odlupka po putu.

Stole i ja ostanemo sami.

Gledamo se.

Nije se mnogo promenio. Samo što je, koliko mogu da vidim, malo bleđi. Čak nekako izgleda i mlađi.

"Pa", kaže on, "ćujem da si postao odličan. Bio si prvi i na otvorenom Zvezdinom."

"Desilo se", kažem.

On se podsmehnu :

"Finoća ti je oduvek bila jaka strana."

"Ni ti", kažem, "što se toga tiče nisi sasvim slab. A - kad si već tako dobro obavešten - sigurno si ćuo i za ostale stvari. Znaš šta se sve desilo?"

On kaže:

"Znam." Oćutnem trenutak.

"I ništa više nemaš da mi kažeš?"

On me pogleda kao da nisam sasvim ćist.

"A šta hoćeš da ti kažem?"

"Ništa. I ne treba. Majmun je meni za to bio sasvim dobar."

Stole se osmehne.

"Mislio sam već da je to bio taj peder. Pa ništa, videćemo se mi."

"Sumnjam", kažem. "Majmun je nekud zbrisao, ne zna se kud. A ionako."

"Šta, Vrapče, ionako?"

"Ništa naročito, Apašu. Došao sam, samo, malo da ti otkinem glavu."

Pa, mislim, nećeš imati prilike da tražiš Majmuna. Mada to baš ne bi bila neka šteta."

On se smeška:

"Tako, znači?"

"Baš tako. Možeš da zapališ ako pušiš."

"Dozvoljavaš?"

"Aha."

"To, ovako", a i dalje se smeška, "kao poslednja želja?"

"Otprilike", kažem.

"Pa, baš ti hvala. Strašno bi mi pištala jajca bez toga."

"Ne znam to. Ipak ti zapali."

On usitni očima.

"Zapaliću ja, Vrapče, posle. Kad budem gotov s tobom. I sad da ti nešto kažem: mislio sam da ćemo se sresti, ali ti si me ipak iznenadio. Još niko, Vrapče, Apašu nije pretio. Ni neko bolji od tebe. Još si ti sitan za mene. Zaboravio si da sam ti ja prvu ribu namestio; zaboravio si da sam te ja i učio kako se mariše. Sad mi te je već pun ševac. Sad te neću pustiti olako."

Nasmejem se.

"Nisam, Apašu, ni došao da bi me pustio. Ja tebe neću pustiti. Zapali ti duvan kad ti kažem, bojim se, biće ti poslednji."

"Vrapče", kaže on, i vidim da se nervira, "stvarno mi te je pun ševac. Niko meni tako dosad nije pretio."

"Boli me, Apašu", odgovorim, "kita za to. Niko ti tako nije pretio, jer niko nije ni mogao. I nikome nisi kuću zacrnio. Kao meni. Zapali ti duvan kad ti ja kažem, dok još imaš vremena. Neću te dugo čekati."

On se pesnicom udari po butini.

"Tako me je i tvoja sestra nervirala!"

I - što ti je prokleti čovek. Već dve godine znao sam to. I da mi Majmun nije priznao, znao bih! Samo je on to mogao da bude! A, evo, sada, kad mi sam reče, kad to čuh iz njegovih usta, meni prosto mozak otkaza, kao da me neko maljem udari u slepoočnicu. Pa ipak je, znači, bilo! Ipak je moguće!

Jedva nekako uspem da se malo oslobodim.

"Sigurno se", najzad progovorim, "zato i ubila, od jada što te nervirala."

Besan, on me gotovo i ne primećuje. - Da me je tada udario, bio bih njegov; s tolikim zlom se ne možeš tući.

"Ona je", kaže moj Apaš, "bila budala, zato se i ubila! Da je nisam probušio ja, učinio bi to neko drugi! Vrlo važno! Bolje ja nego neka budala."

"Ona, izgleda, nije tako mislila."

"Zato je tako i prošla! Ona je, Vrapče, reći ću ti, bila zgodna cura, nema šta. Ali zar ih je malo takvih? Riba - riba. Pa, možda bih je ja i pustio. Ali ona - samo što mi oči ne iskopa! Posle sam gotovo u gaćama otišao kući: svega me je iscepala. E pa, čekaj, nanu ti upišanu, nisi ti jača od Apaša. Iz inata je nisam pustio! Tri sata me je mučila, ali je nisam pustio."

Meni pred očima titra nešto crno.

"U redu je, Stole. A sad mi još samo kaži šta je to trebalo da učini da bi je pustio. Kad bi je, Stole, pustio?"

On se od toga prosto zbuni. Prosto se nekako izbeći na mene.

To potraja trenutak, pa se zasmeha.

"Pa, pustio bih je", veli kikoćući se, "kad bih je probušio!" Bio je to beskrajno smešan vic. "Nisam je valjda od Božidarca vukao da bih je pustio!"

Počutah pokušavajući da se sredim. Razmišljao sam o tome šta još da mu kažem. Ali, vredi li to? Negde daleko opet začuh žabe.

"Pa, Stole, sad više ništa ne treba da mi kažeš. Sad tri glave da imaš, sve tri bih ti otkinuo. Više nemaš vremena za pušenje."

On se nakezi.

"Misliš? E, to, Vrapče, nimalo nije lepo od tebe. Tuberani umiru u leto, kad cvetaju tikve. Sad nije leto, Vrapče."

"Ponekad se, Apašu, desi da i tikve zakasne. Tvoje su, očigledno, zakasnile."

"U redu, Vrapče. Pa onda, vadi šta imaš. Šta imaš? Pucu? Utoku?"

"Ništa ja od toga nemam. Ne zaslužuješ ti da neko zbog tebe robija. A i tebi ne preporučujem da nešto vadiš. Svakakvim đavolima sam se u poslednje vreme naučio."

On steže pesnicu. Poćuta malo.

"Ni ja ništa nemam, Vrapće. Šteta! Šteta što sam bio toliko glup! Šteta što te već nisam očekivao. Mislio sam da te neću videti bar još nekoliko meseci. A toliko bi mi bilo sasvim dovoljno."

"Nije, Apašu, baš nikakva šteta."

"I misliš - nemam nikakvu šansu?"

"Baš nikakvu."

"Pazi, Vrapće, da se nisi prevario."

I odmah me udari.

20. I nadao sam se, i nisam se nadao. Malo me ipak iznenadi.

Zamuti mi se pred očima, umalo što ne padoh.

Odskoćih unazad, odvratim levim, pa desnim direktom, i oba puta promaših, ali on se povuće, a meni poče da se bistri.

"Pa, Vrapće", smeje se moj prijatelj Apaš, "nisi baš tako tvrd kao što misliš."

Ćuteći, polako pođoh.

Sevnuše pesnice obojici oko glave, obojica dobismo po dva-tri komada. Odmakoh se korak, pa počučnuh i ključnuh ga levom u pleksus, a desnom u bradu. On mi opet uzvрати; još jedanput me dobro uzdrma. Ja - opet korak nazad, opet čučanj, i, sad levom, opet ga pogodih najpre u pleksus, a zatim pod bradu, ali tako da ga, samo malo, pipnuh i u grkljan. Moj prijatelj Stole odmah kašljucnu.

Pobeže od mene korak-dva i zastade. Zaćudi se, pobele.

"Stole", kađem, "ni ti nisi tako tvrd kao što si nekad bio."

On stoji, ovalikih, osvetljenih očiju. Preplašen. Grudi mu, ćujem, pomalo šište.

"Ah, kurvo!" kađe. "To znaš!"

Sad mu je spas bio još jedino u tome da me brzo, što pre obori.

Poleteo je jedanput - i ja sam mu se izvukao. Poleteo je drugi put - ja sam mu se opet izmigoljio. Već malo zaduvan, poleteo je i treći put. Izvukoh mu se opet i tada - duf! - iz sve snage ga pogodim u grudi.

On zastade kao da ga neko podupre motkom za veš, izduđi se u visinu i zakašlja. Unutra kao da mu nešto prepuće. Sađe glavu kao da nešto u sebi osluškuje, a lice mu u onom mraku nabreknu. Zatim pred sebe pljunu u prašinu nešto crno. Brzo ćučnu zatim na zemlju i maši se maramice. Obrisa usta.

"Zar opet?" tiho kađe gledajući u maramicu.

Onda kao nehotice krete nekud pored mene. U bolnicu valjda.

Stanem pred njega.

"Stole, još nismo gotovi."

I sad pamtim njegove oči tog trenutka.

Ćutke se vrati korak-dva unazad. Zatim rukavom obrisu usta, pa se spremi da me dočeka.

Opet polako pođem.

Načinim fintu, pa ga levom dvaput, jednim za drugim, potkačim u glavu. Ništa strašno; ali on mi se refleksno otvori i ja opet - duf! - još jače nego maločas, u prsa.

On se povede unazad, i ostade na nogama. Ali tada iz njega provali.

Jeste li kad videli kako umiru tuberani?

Kao da mu je nešto zastalo u grlu, Stole se najpre dugo i oštro zakašlja. Već mi se učini da će od toga početi da povraća, toliko ga je napinjalo, kad odjednom bljunu iz njega u širokom, crnom, činilo mi se, penušavom, kapljicaštom mlazu nalik na levak. Prskalo mu je valjda i noge. Udisao je kratko, kao da štuca, hripajuć, gotovo urličući, bečeći oči kao goveče. A iznutra bi ga već opet teralo.

U kratkim pauzama, izmenjenim, tihim glasom Stole psuje udarajući se pesnicom sa zacrnjenom maramicom u njoj po butini:

"Ah, majku ti usranu! Ah, mamicu ti gladnu, što i nju nisam dohvatio!" Posle nekog vremena kao da ga malo popusti. Malo se smiri.

Sagnute glave kao da ga boli guša, lica koje mu se u mraku beli kao u glupog avgusta, odozdo me gleda.

"Sad bi", kaže, "mogao da me pustiš." A glas mu krotak kao u devojke. "Još mi imamo vremena ovo da rešimo."

Mrdnem glavom.

"Kad to, Apašu? Misliš li da sam dolazio da bih te pustio? Jesi li ti moju Dušicu pustio? I njoj nije bilo zgodno vreme."

On ćutke još jedanput, polako, pažljivo obrisu usta, pa gurnu maramicu u džep.

Još jedanput podem k njemu.

Uletim mu pravo među pesnice. Više ne mareći za to što me po licu prosto kida, u toj pravoj klanici od valjda pola minuta u kojoj od pesnica ništa nisam ni video, dok kašalj već opet poče da mu nadolazi, ja ga pogodih i levom i desnom još nekoliko puta, kao da hoću da mu izvadim srce.

On najzad pade. I onde, okrenuvši se na lakat, tim visokim kašljem koji ponekad izgleda kao da cepaš hartiju, od koga bi se i zdrav čovek razboleo, probijajući mi uši, poče da toči iz sebe.

Ja stojim malo dalje. I čekam.

Naokolo već polako postaje svežije. Mrak i tišina. Nigde nikoga i nigde na svetu ništa drugo osim tog kašlja koji mi probija uši.

Između dva napona, on se najzad osvrte.

"Čekaš, nanicu ti geliptersku?"

"Čekam", kažem.

"Dobro", kaže. "Da ne čekaš mnogo."

I nekako ustade.

I dalje kašljući, i izbacujući one crne vodoskoke pred sebe, steže šake u pesnice i posrćući krete prema meni.

Odmakoh se malo.

On pođe za mnom. Nanišani i zamahnu: ja se izmakoh. On promaši i pade licem prema zemlji, kao da zabode usta u prašinu.

Tu ga spopade još jače. Napinjući se, klečao je na kolenima i, sa glavom u prašini, uvijao se kao mačka kojoj se u grlu zaglavila kost. Gušeći se, činilo mi se, grizao je zemlju.

Opet dugo čekah.

On najzad podiže glavu. Lice mu je bilo izmazano nečim crnim, čiju sam pravu boju danju poznavao, i šiljato i bledo kao u mrtvaca.

"Još čekaš? Pa, završio si posao."

Bi mi ga gotovo žao.

"Nije do ovoga", rekoh, "moralo da dođe."

On se opet zakašlja. Sačeka da ga to prođe, pa se nasmeja crnim ustima.

"Misliš? A meni, vidiš, nije žao. Da mogu, opet bih isto učinio. Sad pogotovu."

"Onda je sve u redu", kažem. "Ja idem."

I pođem.

Tada on viknu za mnom:

"Čekaj! Čekaj još malo!"

Zastadoh.

Njega opet spopade, dugo, tako da mi se učini da će se sada zaista zagušiti. Ipak, negde na vrhuncu, hraknuvši, opet iskašlja. Zatim se nekako uspravi na kolena i još jednom začuh njegov tihi, isprekidani, mrtvački glas:

"Boga mu", iznenada reče sasvim prijateljski, "vide li ti nekad te jebene tikvine cvetove?"

Malo se začudih.

"Ne znam", reko. "Ne sećam se."

On se osmehnu.

Ja jesam. Bilo ih je onde, iza šumice. U onim kukuruzima."

Bi mi neprijatno. Šta će mu to?

"Sad idem", reko.

Njega uto već opet steže. Zakašljavajući se i urličući, uvijajući se ka zemlji, on odozdo zaklima glavom.

"Idi."

Pogledah ga još jedanput i pođoh ka varoši. On ostade na putu urličući iscepanom utrobom i ogledajući se za mnom belim, iskolačenim očima.

Kad se malo odmakoh, odnekud iz šiblja, kao da se istrže iz nečije ruke, odjednom izlete neka ptica. Zaleprša u mraku krilima i leteći nisko kao avion, prporeći, polete putem ispred mene kao da mi pokazuje pravac. Zatim iznenada svrati u stranu i odjedanput potonu u mrak kao da se utopi.

21.

Dva dana posle toga Stoleta u Beogradu sahraniše.

Ja sedim u kući i ne izlazim. Muvam se unutra kao bolestan. Ne znam u stvari dobro ni šta sam radio: nije mi se išlo u preduzeće, nije mi se izlazilo na ulicu, još manje mi se išlo u klub, nije mi se čak ni kod kuće sedelo. Prosto, kažem, muvam se levo-desno: iz kreveta u sobu, iz sobe u kuhinju, iz kuhinje u dvorište iza kuće, iz dvorišta u krevet. Poležim malo - pa opet isto. Ne znam šta sam tih dana i jeo.

Valjda se čak ni plašio nisam. Na to nekako nisam ni mislio, kao da se sve ono sa Stoletom nije meni dogodilo. I o njegovoj sahrani saznadoh u stvari tek sutradan, kad sam išao u vojni odsek da se prijavim.

Odjednom, petog valjda dana pošto sam došao, nekako oko podne - a dan prijatan, topao: ja čučim na pragu kao ono nekad moj otac - kad, evo, idu neka dva tipa iz policije. Poznajem ih obojicu, iz kluba.

Mene nešto kao da štregnu. Ali, mislim se: šta je - tu je, boli me ševac.

Oni se, otud, slatko smeškaju.

Jedan od njih, neki Rakić - malo već stariji, dosta pristojan čovek - veli:

"Zdravo, Šampione. Kad si stigao?"

"Zdravo", velim. "Kojim dobrom?" Ne odgovaram kad sam došao. Ti to, mislim se, već sigurno znaš.

"Stari Perišić te pozdravlja. Poziva te da se vratiš u klub."

Već zinem da odgovorim kad primetim da je onaj drugi prošao pored mene i nešto se muva oko kuće. Posle onolikog ćutanja, u meni nešto prosto zalaja.

"A šta ti tu njušiš kao pas? Jesam li te pozvao unutra?"

Dasa se, kao, uvredi, odmah hoće da se bije. Ovako rukom na mene.

Velim:

"Nemoj šalom da se šališ da me slučajno dotakneš. Otkinuću ti glavu dok trepneš! Stani onde, kod kapije!"

Ne bi on tako lako popustio, svašta bi tu bilo; ali i Rakić viknu:

"Ostavi to! I stvarno, što se muvaš? Stani ovde."

Podvi dasa rep. Ode kod kapije.

"I, Šampione", kaže mi Rakić, "šta veliš?"

"Kažem", odgovaram mu ja, "mnogo težak taj pozdrav kad ste vas dvojica morala da mi ga donesete."

On se nasmeja.

"Ma'ni to. Ti znaš, tebe Stari voli. Hoće da opet budeš kod nas."

Ja kažem:

"Dobro."

On me pogleda.

"Znači, dolaziš?"

"Kažem dobro", odgovorim, "zato što sam čuo šta si mi rekao. A to ne znači da dolazim."

"Dobro", kaže sad on. "I šta da prenesem Starome?"

Najzad i na mene dođe red da se nasmejem.

"Prenesi mu", velim, "otkucaj i kaži da se ja u Radnički neću vratiti čak i ako budem nastavio da boksujem. A mislim da neću ni to."

"Tako?" veli.

"Tako."

"Dobro", kaže. "Reći ću mu. Pa, zdravo."

"Zdravo", velim.

On pođe napolje, pa se u kapiji zaustavi; fol nešto se setio.

"A je li, boga ti, ču li ti da nam je neko našeg prijatelja Stoleta Apaša ubio?"

E, evo ti ga, mislim se, što ćeš da me uhvatiš. Znam za jadac. I - baš da ne robijam za Apaša.

"Ja nisam čuo", kažem, "da ga je neko ubio. Čuo sam da je umro. U sanatorijumu."

A on, jadnik, naivan, pa se zbuni:

"Zar sam tako rekao - ubio? Nisam primetio. Umro, znači?"

"Umro, kako sam čuo. Od tuberkuloze. Možda za to treba Sulji da zahvali."

"Kome Sulji? Onom milicioneru? A što njemu?"

"Mnogo si", kažem, "naivan. Prosto mi te je žao. Siguran sam da ne znaš da ga je on probušio."

"A, jes'", kaže, "zaboravio sam. A ti, Šampione, gde ti u to vreme beše?"

"Kad?" velim.

"Pa sad", kaže, "kad ovo umre Apaš. Jedanaestog septembra."

"U armiji. Vojna pošta petnaest trideset devet, Niš."

"U armiji. A taj Niš - to nije daleko od Surdulice?"

"Nije", velim. "Pogotovu kad se leti avionom."

"A kad si se, kažeš, svukao?"

"Dvanaestog. Dvanaestog septembra."

"Dvanaestog. Znači, zakasnio si svega za jedan dan?"

"Sumnjam", velim, "da sam ikud zakasnio. Izašao sam tačno na vreme. Ni dan ranije ni dan kasnije."

"Ja", kaže. "Sigurno imaš i neku ćagu o tome?"

"Imam", kažem. Uđem u kuću, pa izvadim iz džepa. "Evo bukvice, evo objave."

On uze. Poče da ih okreće, prelistava, i nešto pri tom mumla. Zatim mi ih vrati.

"Kao vrata", kaže.

Ja držim ono u ruci.

"Kaži mi, Rakiću", velim, "je li to neka istraga? Imate li vi nešto konkretno ili samo, ovako, tabanate na prazno i čekate da se ulovi neki som bilo koji?"

On ovako rukom.

"Ma, jok, kakva istraga! Nema veze. Nema veze s tim. Još se za to nismo odlučili. A ionako: možda nam je

neko u stvari učinio uslugu. Možda je nećemo ni otvarati. A ja te pitam zato što mislim da si i ti možda zainteresovan. I tebe je on, mislim, dosta zadužio."

"Mene je on", kažem, i vodim računa o svakoj reči, "stvarno dosta zadužio, ali za to da li ćete vi otvarati istragu ja se ne brinem. Što bih se ja za to interesovao? Sulja je, možda, takođe bio jako zainteresovan za njega. Pitajte Sulju. Umesto da ispituješ mene."

"Ih, ispitujem! Samo onako, prijateljski razgovaramo. A interesantno je tu - znaš šta? To što je Apaš bio izubijan. Bio ga neko to večer, izgleda. I, zamisli, s njim je to večer bila jedna devojka, bolesnica, neka... Zorica... Zorica" - pa izvadi ceduljicu iz malog džepa - "Zorica Alčin. Ona je sutradan dala izjavu našim terencima u Surdulici da su se njih dvoje rastali to večer na putu, i to zato što ih je presreo neki mladić - tako, lepuškast, ovisok, s kratkom kosom - možda takvom kao da je tek izišao iz armije - koga je Apaš nazvao nekim nadimkom, nešto kao: Majstore ili slično. Možda Šampione?..."

Ne beše mi baš prijatno, ali slegnem ramenima:

"Apaš je svakome davao neki nadimak. On je poznao mnogo majstora, velemajestora i šampiana."

"Ja", kaže Rakić, "sigurno je tako. A on sam, zamisli, ništa nije hteo da kaže."

"Ko sam?" upitah. A kosa kao da mi se malo uspravi na glavi.

"Pa, Apaš. Naišao neki seljak iz okoline s kolima i našao ga. Ja ga, veli, pitam 'Šta si to radlo, crni nesretniče? Je li te to neki bio?' A on kaže 'Ma, jok, pao sam sa drveta.' 'Pa šta si tamo tražio?' 'Zezao sam se', veli. I uzeo ga čovek na kola, ali on mu tu, u kolima, i umro, baš pred samom bolnicom. Zagušio se."

Kažem Rakiću:

"Pa, možda Apaš nije ništa rekao zato što ništa nije ni imao da kaže."

On veli:

"Možda, možda, ništa ne tvrdim. Sve bi to tek trebalo ispitati. Ali nešto se mislim: onaj visok momak s kratkom kosom - kao da je tek izišao iz vojske - da nisi možda to bio ti? A osim toga, jedan je Šampion na Dušanovcu."

"Pre svega, Rakiću", odgovaram, "to, koliko čujem, nije bilo na Dušanovcu nego u Surdulici; i nije bio u pitanju nikakav šampion nego majstor. A drugo, je li taj momak s kratkom kosom, kao da je tek izišao iz vojske, možda bio u uniformi, kao da još nije izišao iz vojske, ili u civilnom odelu?"

"Ne", kaže. "Bio je u civilnom odelu."

"E", velim, "ja u to vreme nisam bio u civilnom odelu nego u uniformi Es-Em-Be, kad već toliko razmišljaš o meni. A ako baš misliš da je bio neko iz vojske, onda će to verovatno biti neki general. Oni, čujem, svukud mogu i u civilnom odelu i u uniformi, kako im je volja."

"Ja", kaže Rakić, "sigurno je bio general. Sem, naravno, ako možda nisi dobio neko - odsustvo."

"O, sigurno!" kažem. "Budi siguran u to. Priča se o tome. U vojsci su veliki kavaljeri, pa kad im kažeš: 'Molim vas, pustite me na odsustvo, imam jednog prijatelja koga bih hteo malo da ubijem', oni te odmah puste."

"Takva ti je vojska", veli on. "A mi, u svakom slučaju, možemo i da proverimo da li si dvanaestog još bio

tamo."

"Sigurno da možete."

"Dobro", kaže on. "Ne ljuti se ti na mene. Ja sam uvek bio tvoj navijač. I opet bih hteo da budem."

"Ne ljutim se", kažem. "Ti samo moraš da radiš svoj posao."

"Jeste", kaže. "I došao sam stvarno radi onoga. Vрати se, bre! A istragu, ne znam, možda zaista nećemo da pokrećemo."

"Nema to, Rakiću, opet ti kažem, nikakve veze sa mnom. A u Radnički se verovatno ipak neću vratiti."

"Ipak", kaže on, "razmisli. Zdravo."

I odoše.

22.

Posle podne ja opet sedim na onom pragu.

Nekako se i nisam mnogo uplašio. Mislim se: onaj seronja Stanić, ako ga budu pritisli, sigurno će priznati; međutim, bar u prvo vreme, braniće me i nogama i rukama; zbog toga što bi i sam zaglavio vojni sud; sem, ako me nisu ukebali odmah. Ali to ipak nisu; da jesu, dosad bi stigla poternica, a i u vojnom odseku bi već sigurno znali. Ona cura iz Surdulice, iako je bio mrak i videli smo se na brzinu, takođe bi možda mogla da me prepozna. Pa, nekako me, kažem, i nije strah. U najgorem slučaju, mogao bih da kažem da smo se pobili: osudili bi me za ubistvo iz nehata; i nešto bih dobio za bekstvo iz vojske. Ali, zar zbog Apaša da idem na robiju? Malo li je što mi je kuću ionako zacrnio?

I tako, premećem ja to po glavi, kad, odjednom, kapija: kvrc!

Pogledam. Uđe neka žena - mala, stara, u crnini. Stoletova majka!

"Dobar dan, Ljubo, sine", kaže.

Ustanem s onog praga.

"Dobar dan, tetka-Ružo."

Ona zastade preda mnom. Drži se, ovako, za laktove kao da joj je zima.

"Pa, Ljubo, sine, jesi čuo, ja sa'ranih moga Stoleta." I gleda me pravo u oči. "Sad, eto, baš nikog više nemam."

Zaklimah glavom.

"Čuo sam, tetka-Ružo."

Ona mrdnu ramenom.

"Pa sam došla da te vidim. Vi ste bili drugovi."

I opet me sitnim, vlažnim očima gleda ravno u lice.

Kažem:

"Mi, tetka-Ružo, baš i nismo mnogo drugovali; on je bio dosta stariji. Ali, ako si došla. Čekaj da ti iznesem stolicu."

Utrčim unutra i stavim joj da sedne ispred vrata. Međutim, ona ostade stojeći.

"Neću", veli, "da sedim. Samo sam došla da te vidim. Nešto se, Ljubo, sine, priča po Dušanovcu."

"Šta se priča, tetka-Ružo?"

"Priča se, Ljubo", kaže ona, "da si to ti učinio."

Poda mnom kao da se otvori neka rupa.

"A ko to priča, tetka-Ružo?"

"Eh, ko priča? Ljudi pričaju."

Ja rekoah, kao ono jutros policajcima:

"Ja sam u to vreme, tetka-Ružo, bio u vojsci. I da sam hteo, kako bih?"

"Ne znam", veli ona, "kako bi. Ti to bolje znaš. Ja samo kažem šta ljudi pričaju. I došla sam da te pitam: jesi li mi ti to, Ljubo, učinio?"

"Tetka-Ružo", kažem, "ljudi svašta pričaju."

"Ljudi, Ljubo", kaže ona, "pričaju da si to učinio zbog tvoje sestre Dušice. Kažu, moj Stole je ono sa Dušicom napravio, pa si mu se ti osvetio. Dušu si ogrešio, Ljubo, sine, ako si to učinio. Ne bi moj Stole to mogao."

Ja oćutah.

"On je bio dobro dete. On je meni, svaki put, sve dok se ne razbole, kotaricu na Zadušnice na groblje nosio. A u školu dok je išao, takav je rukopis imao da mu se i učitelj čudio. Posle, uhvati ga loše društvo, ostavi školu..."

"Ne znam šta, tetka-Ružo, da ti kažem. Možda je on stvarno prema tebi bio dobar. Ali ono s mojom Dušicom - on je napravio."

"Grešiš dušu, Ljubo. Ne bi on to mogao. Ne veruj u to. Ja sam ga od litre mesa podigla i znam sve šta je on mogao a šta nije."

Postade mi prosto neizdržljivo.

"Ne znam, tetka-Ružo. Možda i nije. Ne znam više šta znam a šta ne znam."

Ona ne skida oči s mene.

"Pa, Ljubo, sine, tako, samo sam došla da te vidim. Ti više gotovo nikog nemaš, samo još Vladu, ne znaš ni

da li je uopšte živ; ja sad više ama baš nikog nemam. Ako si mi ti to, Ljubo, učinio, dobro si znao šta činiš."

Opet oćutah. Nemam šta ni da kaŹem.

"I još da ti kaŹem: ako si mi ti to učinio, neka ti je bogom prosto. I Źelim ti, Ljubo, da se lepo oŹeniš, da imaš samo jedno dete, kao ja, da ga podigneš - i da ne doŹiviš ovo što sam ja doŹivela."

I okrete se ka kapiji.

"Zbogom, sine."

"Zbogom, tetka-RuŹo."

23.

To me prosto sahrani. Ta Źena mi prosto glavu otkide.

Uđem u kuću, pa zatvorim vrata za sobom da me niko ne gleda. Sednem.

I tako sedim, sedim, pa onda ne mogu ni to. Ne mogu više tu da ostanem.

Ustanem, pogledam se u ogledalo: tih dana se nisam ni brijao, zarastao sam kao majmun; izgledam kao ludak. Treba da se obrijem, a toliko sam bezvoljan i lenj da ni ruku ne mogu da podignem.

Ipak se nekako i obrijem i umijem, obućem. Da mi je da odem nekome s kim bih mogao da poprićam. Ili, još bolje, gde bih samo mogao da sednem i da ćutim.

Setim se tetka-Lenke, Draganćetove majke; s njom sam se ja uvek šalio, ona me je volela.

Sednem na trolejbus, odem do njihove kuće. Nje tamo, međutim, nema. Kao da je neko namerno udesio. Povrtim se levo-desno, pa - šta ću? - pođem.

Izađem u varoš.

Da mi je sad bar neku curu da sretnem. Nekad se toliko njih vrtelo oko mene. Gde su sada? Gde ćeš uveće da ih nađeš?

Setim se jedne. - DJavo bi ga znao zašto sam se baš nje setio; bolje da nisam.

To je stvarno bila jedna fina, pametna cura, iako ni izbliza nije bila neka lepotica; verovatno najbolja cura s kojom sam išao. Razume se, ja sam se već bio postarao da se ponesem prema njoj najgore što se moglo.

Setim se da je nekad imala telefon kod kuće. PotraŹim u imeniku. Okrenem broj. Javi se neki stariji Źenski glas. "Molim vas, je li tu Smiljka? Pozovite je ako je kod kuće." "Odmah", kaŹe Źena. "Sad ću je pozvati."

Malo zatim, evo nje. "Alo, Smiljka", velim. "Zdravo, ovde Ljuba." Dasa misli - samo treba da kaŹe Ljuba i svi će od sreće odmah da ispopadaju u nesvest. "Koji Ljuba?" veli ona. "Pa, Ljuba", kaŹem. "Sretenović. Onaj bokser." "A, ti si?" kaŹe. "Što li si se ti mene u ovo nevreme setio?" "Zar je nevreme?" pitam. "Jedva je šest." Ona kaŹe: "Nema ni šest godina, misliš? Koliko ima otkako se nisi javio?" "Ne znam", kaŹem, "koliko baš ima. Sigurno dosta. Tri godine sam bio u vojsci. Sad sam došao." "Ćetiri pune godine, moj Ljubo" veli ona. "I nigde te za to vreme nije bilo." "Znam", kaŹem, "ali objasniću ti. Vojska je to, nisam mogao da se javljam. A osim toga, svašta mi se za to vreme ispodešavalo. Svi mi po kući pomrli. Umrli mi šveca, umrli mi

keva i ćale: burazer mi u ćorci. 'Ajde, ako možeš, izađi da se vidimo, pa ću ti sve objasniti.' "Ljubo", veli ona, "stvarno mi je ųao ųto ti se sve to desilo, ali ti nisi obavješten: ja sam se pre dve i po godine udala i već imam ćerćicu od osamnaest meseci. Sad se baš spremam da joj dam da jede." "O, izvini", kaųem, "to stvarno nisam znao. Izvini ako sam te uznemirio." "Ništa", kaųe ona, "nema veze."

Vidim da sam se ugruvao.

"Pa, Smiljka", kaųem tek da neųto kaųem, "nema veze ųto si se udala. Ako si raspoloųena, 'ajde ipak neki put da se vidimo. Da malo proųvalavimo." Ona kaųe: "Hvala ti, Ljubo, ųto si me se setio. Ali stvarno nema smisla da se o tome unapred dogovaramo. Srešćemo se mi nekad i bez dogovaranja." "Dobro", velim. "Sigurno ćemo se sresti. Zdravo, Smiljka."

Izađem iz govornice - i niųta. Malo me je zeznula: pa ųta? Pođem malo i odjednom mi sve postade nepodnoųljivo. Ne mogu viųe ovde da izdrųim. ųta ću ja joų ovde?

Pipnem se po dųepu. Tu mi je ųtedna knjiųica. Svratim u poųtu, podignem sve ųto sam na njoj imao.

Najpre sam mislio samo malo da se nekud maknem, na nekoliko dana; da odem, recimo, do Zagreba ili do Splita. Tek posle, kod kuće, drukćije sam odlučio.

Obućem se kao da idem na neki meć: dųemper, trenerka. Neųto sitnica i par veųa strpam u neku torbicu...

Sutradan nu noć neki ćilager Slovenac iz nekog sela iznad Maribora za deset somova me je preveo preko granice. Tada se na granicu strogo pazilo, a ja sam bio suviųe utućen da bih se dovoljno krio: uopųte mi nije jasno kako me nisu uhvatili.

Da bar jesu...

24.

Eto, tako vam je to bilo. To vam je gotovo sve.

Sećam se kako je to prvih dana izgledalo; sećam se kako je izgledao sam taj moj prelazak.

Taj ćića Slovenac, kome ja svakako nisam bio prva muųterija, bio je uųasno uplaųen; svaki ćas me opominje da ne pravim buku. A meni to gotovo smeųno. Ćega se, matori, mislim se, plaųių? Ne beųių ti preko granice nego ja.

Nekako, nije mi se ćinilo da radim neųto ųto će udlućiti o ćitavom mom ųivotu. Beųim preko granice: pa ųta? Ako je ovako mogu preći s ove strane, isto je tako mogu pregaziti i s one. Nisam razmiųljao o tome da li ću se vratiti - bio sam isuviųe oćajan da bih u tom trenutku za to mogao da budem sposoban - ali negde u meni je ćućala nada u takvu mogućnost; nisam razmiųljao, ali negde u meni je postojala vera u to da jedan takav ćin kao ųto je ovaj odlazak mora da ima i svoj drugi, zavrųni deo, a on, naravno, moųe da bude samo povratak. Imao sam utisak da svi ljudi na svetu moraju to da razumeju. Ljudi, ja sam oćajan! Ja sam zbog nekih stvari kriv, to je sigurno, i hoću i da platim za to. Ali ja vama ne mogu da kaųem da se kajem ųto sam ubio Apaųa. Nije on vredan ićijeg kajanja. Ne mogu ja to, ne traųite to od mene! Ja beųim zato ųto ne znam ųta bih ućinio pametnije. To, sigurno, i nije pametno. Ali, ne traųite vi od mene da sada budem pametan! Nisam sposeban za to. Uхватite me, zadržite me, i ja ću vam biti zahvalan. Ali ne oćekujte da ću vam sam doći i da ću joų reći da se kajem...

Razume se, prva stvar koju su od mene u Austriji traųili bilo je da izjavim da sam pobegao zbog politike. - Ja - zbog politike! "Moųe li to, ljudi", kaųem im, "da prođe nekako bez politike? Ja nemam veze s tim." Ali gde

su to dosad policajci bili ljudi? "Može", kažu oni meni, "ako hoćeš da te vratimo." - Dam im izjavu.

Naguraju me u logor. Tamo oko mene odmah počnu da se smucaju neki ljudi od kojih je i bog digao ruke. Dođe čak i neki novinar iz nekih novina; krila da imaš, ne možeš da im pobegneš. A oni već nekako saznali i to da sam bokser. Objave mi, tamo, i sliku, i svašta natrtljaju. "Pobegao čuveni jugoslovenski bokserski šampion", kažu: a kad sam ja to bio baš toliko čuven? On me pita: "Kako se živi u Jugoslaviji?" A ja sam, kažem, sav bio gorak, i tako mu i odgovaram. Ali ja mu kažem: "Živi se dosta teško", a on, hvala bogu, napisao: "U Jugoslaviji je teror, uopšte se ne može živeti." Kako ćeš to posle da ispraviš? Šta jedan emigrant, u tuđoj zemlji, uopšte može da ispravi? Ja, uostalom, ni jezik nisam znao.

Četiri-pet godina valjda nisam mogao da se pomirim s tim da sam emigrant i da je ta stvar definitivno svršena. Neprestano mi se činilo da će se jednog dana, možda već, evo, izjutra, pojaviti neko ko će me uhvatiti za mišku, opaliti mi šljagu i reći: "Mali, dosta si se zezao, 'ajde sad kući." I ja ću mirno poći. - Niko se, naravno, nije pojavio. A ja sam zbog toga čak nekako bio i pomalo uvređen.

Umesto toga, stalno se oko tebe muvaju neki mračni tipovi, koji te tapšu po ramenu - zbog čega me vi to, ljudi, hvalite? - i koji te za nešto neprestano zapitkuju. Ja sam za taj jadic ubrzo saznao, i bežao sam i branio se, ali kad kola ovako krenu nizbrdo, teško ih više možeš zadržati; gotovo se nikako ni ne možeš odbraniti.

Branio sam se, kažem, i iz Austrije sam samo zbog toga pobegao u Francusku, i u Francuskoj sam čak jednog tipa zbog toga isprebijao, pa sam onda morao da odem još dalje - ovamo, u Švedsku - ali kad sve to prođe, čovek više nikako ne može da bude siguran da zna šta je stvarno radio. I što je vreme više odmicalo, sve više mi se činilo da sam ja tim ljudima tamo, i hotimice i nehotice, svašta trtljao, da mi je sve to negde zapisano, i zbog toga sam se osećao sve gadnije i gadnije. Moja je to, bre, zemlja, kakva god da je! I ako ona u nečemu ne valja, ti ljudi odavde sigurno je neće popraviti. - Tek poslednjih godina, ovde, malo sam se iz tih govana izvukao. Moja Inge mi je u tome mnogo pomogla.

I tako, sve to zajedno, u čoveku i oстане. Nataloži se kao neko trulo, mrtvo đubre: neka se u tebi bilo šta pokrene, pokrenuće se i ono. I, vremenom, to što si otišao prestane da te boli onako jako kao u početku, ali da te tišti - ne prestaje. Ležeš uveče s tim u krevet, budiš se izjutra s tim. Ja sam bio bokser, a celog veka sam mašinbravar, zanatlija; ruke su mi sve što imam. To ti je otprilike kao da sam izgubio ruku. Tako te i boli, kao kad je nemaš i mada je nemaš. Poslednje što vidiš ležući u krevet, to je taj prazni rukav, prvo što vidiš budeći se izjutra, opet je isti taj prazni rukav. I tako će ostati dok si živ. Navikavaj se ako ipak hoćeš da oстанеš živ, makar koliko ti srce pri tom pucalo...

A rukavice više nisam navukao. Kad si bez ruke, to više ni ne možeš.

Pre četiri godine, ovde, u meni se opet beše probudila nada...

Kad sam se oženio, postao sam švedski državljanin. A onda sam saznao za mogućnost da i za sebe i za ženu i dete dobijem još i jugoslovensko, takozvano dvojno državljanstvo. Svašta mi tada dođe u glavu, opeče me ta nada. Podnesoh molbu, dokumenta. A procedura je takva: to se pošalje u zemlju, pa ako tamo ne pronađu nikakvu smetnju - recimo, nekakvu istragu - upisuju te kao dvojnog državljanina.

Dva meseca je trajalo čekanje. A onda me pozvaše u Stokholm: dadoše mi dokumenta, čestitaše. Prihvaćeno! I behu ljubazni ti ljudi, ne mogu da kažem. Ali niko mi tada ne reče: "Ti si nama potreban, vrati se u zemlju." Razume se, bilo je smešno to i očekivatli, i možda ja čak to i nisam očekivao, ali kući se odatle vratih prazan.

A onda, baš te godine, nađoh se, valjda već drugi put, sa burazerom Vladom u Milanu. Sedimo pred nekim bistroom i žvalavimo. Kad, odjedanput, on mi kaže: "A tvoj prijatelj Stari Perišić ti je tu, u Rimu." Iznenadih

se. "Kako u Rimu?" velim. "Nije moguće!" "Moguće je", veli burazer. "Odavno je prešao u diplomatiju. Već je valjda godinu-dve tu ambasador."

Posedimo još malo - već smo se ionako rastajali - pa natovarim ženu i dete u kola. Pojurim.

Sutradan pre podne potražim ambasadu.

Obratim se nekom čoveku tamo.

"Druže", kažem, "ja živim u Švedskoj i ovde sam na proputovanju, a stari sam prijatelj sa drugom ambasadorom Perišićem. Molim vas, hteo bih k njemu."

Tip me gleda.

"Vrlo bih vas rado", veli, "prijavio, ali drug ambasador je baš juče oputovao u Jugoslaviju."

"U Jugoslaviju! A kad se vraća?"

"Pa", veli, "neće skoro. I on ima odmor."

Ih, majku mu!

Ništa, šta ću? Pođem. Tip me pita:

"Što mi bar ne ostavite ime? Da prenesemo drugu ambasadoru ko ga je tražio."

"Neka", kažem, "doći ću ja drugi put. A možda ću se javiti i pismom."

Vratim se u Švedsku - i stalno se mislim kako da se nađem s tim čovekom. Nekako mi je drag. On mi je naneo možda isto toliko zla koliko i Stole, ali - opet - i nije! Sve sam u stvari zaboravio. Ne znam, zapravo, ni šta bih razgovarao s njim.

I tako, kolebam se - da li da mu pišem: hoće li da me se seti? Ili će možda ipak biti bolje da odem? Nekako nisam mogao da odmah posle odmora tražim novo odsustvo. I tako prođoše, valjda, tri-četiri meseca. Odjednom, jedno veče kad sam se vratio s posla, zateče me Vladino pismo: 'Stari Perišić je', veli, 'ovih dana umro u Rimu. Prekjuče je sahranjen u Beogradu...'

Te noći Inge i Arnea sklonih na spavanje, pa ostadoh sam u kuhinji i napih se kao svinja. A onda nekako ružno posrnuh, razbih rukom staklo na vratima. I gadno se posekoh, krv samo lije. Preplaših ženu i dete, jedva sam ih posle smirio...

I tako mi i to propade. I ne saznadoh ni je li istraga zbog Stoleta uopšte bila otvarana.

I otad mi u stvari ostade još samo jedna, dosta mračna nada: da će najzad izbiti neki mali, pametan rat. Jer dođe li do toga, tada će me sigurno pozvati i ja ću, čist i bez potrebe da se perem, mirno moći da se vratim. Ali kad danas, evo, u ovom glupum svetu više nema ni pametnih ratova...

Eto, više nema ništa. Sve smo ispričali.

Sad idem. Brinuće mi se žena. Ovde ima svakakvih životinja, kao u nekom rezervatu; čak i četnika i ustaša. Pretukli su već nekolicinu naših. Zasad na boksera još ne nasrću, ali ona se ipak plaši.

Arne! Arne! Polazimo.

A vi, ako nekad odete na Dušanovac, pogledajte ga dobro. Čujem da se dosta promenio; ako. Tada ćete se možda setiti da ovde živi jedan čovek koji i kad stoji i kad hoda, i kad se smeje i kad spava - plače za njim; jedan čovek koji još može da se uzda - jedino u rat

Ujka Dragi sedi pod jabukom

1.

U proleće one godine kad ću pre vremena poći u školu počelo je nešto da se događa s mojim ujka-Dragim.

On je živeo u Senju, s jeseni do guše blatnjavom a leti u crvenkastoj dugi prašine, gusto načičkanom selu nadomak Lazarevog manastira Ravanice, u čijoj su porti kreštali zeleno-zlatni paunovi. A moji Senjani, na suncu se grejali, možda više nego i na carsku zadužbinu, bili su gordi na Carevo bupalo, neomeđeno mesto kod vrela reke Ravanice ispred manastira, gde je Lazar, prema predanju, nekad pao s konja. Možda mu pamteći teške namete i kuluke oko velike gradnje, radije negoli u časti, voleli su cara da vide sa guzicom u kaljuzi. Jedanput nas je neko izveo na breg iznad senjskog groblja i pokazao nam rukom nekud ispod žica propale rudničke vazdušne železnice. "Onde je pete godine vojvoda Milenko rasturio Turci."

Nisam mesto baš dobro video niti sam znao ko je vojvoda Milenko, ali bilo me je sram da pitam. Ne smeš ti rođake da brukaš.

I, jednoga dana, predvođeni bratom od ujaka Đorđem, koji je, po sopstvenom uverenju, sve znao i sve najbolje umeo, ostavili smo stoku na poverenje seoskim devojkama i nas nekolicina krenuli preko brda. Zatim smo na jednoj blagoj padini kod Ivankovca s ne baš određenim osećanjima gledali neke rupčage obrasle sitnom travom, iz kojih su virili patrljci pocrnelog kolja. Kasnije ćemo verovati da smo videli upravo ostatke čuvenog šanca.

"Tu je to mesto", rekao je Đorđe, "dovodio me deda Ljuba."

Malo smo se naokolo osvrтали, a onda je neko predložio da se, na pravome mestu, poigramo Srba i Turaka. Ali bili smo umorni i nije nam se htelo, niti je iko pristajao da bude Turčin. I tako smo odustali. Posedali smo na očupanu travicu prošaranu brabonjcima i tragovima ovčjih čaponjaka.

Tad je naišao neki star seljak s torbom od kozline preko ramena. "Begajte odatle, nesretnici", povikao je i mahnuo tojagom u vazduh kao na ovce, "tu leže koske!"

U drugom razredu negde sam naišao na knjigu "Čuvaj se senjske ruke" i s uzbuđenjem uzeo da je čitam. Međutim, naše Senje, nekad puno hajduka i vampira, u njoj se nije ni spominjalo.

Rekao sam to jedanput ocu. Mama je već bila kupila one dve kućice od čatmare u Njegoševoj ulici, ne mnogo veće od bolje senjske štale, i upravo smo sa deda-Ljubom sedeli za ručkom.

"Hma", kaže moj otac prdeći na nosinger u maramicu i nasrćući na njega kao na neprijateljske rovove, "izgleda da i negde na moru ima neko Senje."

Ali njega, znao sam, za naše selo nije bilo briga. Otud je voleo jedino mog ujka-Dragog, koga tamo više nije bilo. Pa, morao sam da priznam, nije sve u njemu ni bilo za voljenje.

Rano leganje u tvrd slamarički krevet pun sitnih, ljutih svinjećih buva i s oštrim guberima kao pokrivačima, istina, nadoknađivalo se dobrim tučama slamnim jastucima, koji bi od glava odskakali kao lopte, ali to se, na žalost, moglo samo dok ne pristignu stariji. Već okopavanje kukuruza i krompira vazdan pod zvezdom,

koje ti lomi i poslednju košćicu u telu i kojeg su se deca plašila kao grobljanskih vampira, nikakvu sličnu nadoknadu nije imalo. Zanimljivija je mogla da ispadne berba belošljiva, ranki i požega u Zabelu iznad sela, međutim, i to jedino ako ti dozvole da se pentraš na voćke da ih tresesh ili bar da snosiš polunapunjene batore u kola. Inače, od pribiranja, pri kojem ne smeš ni da čučneš — odmah će te presresti pitanje: "Što malo ne priligneš?" — nećeš proći mnogo bolje nego od kopanja. Isto su tako donekle uzbudljivi mogli da ispadnu i vršaji, berba vinograda i kukuruza i, naročito, muljanje grožđa, ukoliko se, opet, varošanski glup, ne pograbiš za laku plevu i slamu, već uspeš da dobiješ džak za žito ili korpu za korenje. Jer ono što izgleda najlakše, u selu ume da ispadne ubedljivo najteže.

Čuvanje, pak, brljivih, divljačnih svinja s kišnjama od pola metra, koje ispod oka stalno merkaju kako da ti kidnu u štetu i kaškala i umeju da galopiraju kao konji, ili zaluavih krava, koje znaju da se zaobadaju, iz mesta da zatutnje u kukuruze i tamo za tren da načine ršum kao topovska zaprega, nikad nije dobro, a može da ispadne i naopako. Jer štete umeju među komšijama da rode opake, istrajne svađe, koje se ponekad ne završavaju ni velikom omrazom i dugogodišnjim glupim parničanjem, ali se, srećom, najčešće ipak brzo zaključuju, pomalo smešnim gimnastičkim mlataranjem kosirima, vilama i sekirama:

"Nemo' da ti preskočim ova' plot, te da te tuna istropam ki repu!"

Međutim, ako kao jedan đak prvak voliš da cunjaš i šušnjariš i ne plašiš se pripovedaka o opasnim šarkama, poskocima i pojatskim psima, koje najverovatnije nikad nećeš ni sresti, izaberi da čuvaš koze i jariće, najlepše stvorove pod nebesima, kod vinogradske kolibe moga deda-Ljube u Dubravi iznad Senja. Samo, sa sekirčetom okačenim o džep ili torbicu, u kojoj čuvaš parče pogače i tvrdog sira, kreni lugom šarenim od sunca i punim kladenaca i končastih potočića, one će ti se, prezajući i od najmanjeg šušnja, prikačiti za pete i neće od tebe ni mrdnuti. Čak i ako se zamoriš i na okrajku priligneš, brstiće u blizini i sačekaće te dok se ne odmoriš. A već noćenje u slami pod otvorenim nebom sa kajsijastim zvezdama zamršenim u granje, dok ti prosto pod glavom huji šumarička i bukova gora i huću ćukovi, nećeš zaboraviti, verovatno, dok budeš živ.

"Ali, dedo", nisam pristajao, "pa i u naše su selo bili 'ajduci."

"E, moj šutilo", miluje me deda po ošišanoj glavi. Pola veka proveo je u planini s ovcama i tako je prekrštavao sve muške unuke. "Nas zovu samo kad se lije krv i zapomaže. Kad se pije vino i peva, idu drugi." "Aha", odgovorio sam kao da razumem.

Šukar mesto

Miloradu Bati Mihailoviću

Pločnik poče da kvasi jedva vidljiva mega i gdegdje po ulici prohodaju kišobrani.

Ćamil zadiže masni kačket sa gajtanom i slomljenim suncobranom i pogleda buljavim okom u spušteno nebo. Ako ne potraje dugo, pomisli, biće dobro. Posle kiše uvek ima mušterija. Ali ako nastavi unedogled, ko će cipele da čisti?

Nagura četke i kutije u sanduk koji mu je predstavljao radnju i sa vrha trotoara pored gvođenog električnog stuba pomeri se za nekoliko koraka u Makedonsku pod plitku strehu "Komisiona", koji su neki još zvali, kao pre rata, radnjom braće Levi.

Napred, na višespratnici Riunione na Trgu Republike prerano se upali i zaigra nekakav reklamni znak. Bacao je po ljudima i retkim automobilima crveno-zeleno-plavi odsjaj. Odmah na to, kao po dogovoru, svitnuše i žutnjikave, blede sijalice na metalnim banderama. Nisu mnogo šta osvetljavale, jedino im se od vlage oko šešira pravio dvostruk, razvučen, zlatast obod.

On sede pod onom strehom na svoju stoličicu s naslonom i otvori vratanca sanduka. Nanovo je oko nogostupa postavljao kutije, flašice, krpe. Na ogledalu na desnom boku opazi mrlju crvene boje, pa pljunu na staklo i dlanom je smače. Zatim o eksere spređa i sa strane izvesi raznobojne, dlakom bogate četke.

Uto u politiranom kiosku nekoliko metara više od njega, već u Dečanskoj ulici, slepa prodavačica novina izgovori svojim slabim glasom mladom čoveku u sivom kaputu od tvida:

"Još nije stiglo. Samo što nije stiglo, gospodine."

Trepćući kapcima do polovine očnih jabučica, vraćala mu je kusur. Novčanice je prepoznavala pod prstima i tačno znala gde joj se šta nalazi. Ali oblično je s njom i njena majka. Sad je zbog nečega nema.

Ta starija, prodavačičina majka, po nečemu ga je podsećala na Mečkinu mater Selenu. Samo što ova nije onako gadna.

Nikako ga baba nije podnosila. Od prvog viđenja. Nešto muva oko onog bakrača na utrini i otud kevdže:

"Džanes romane, Ćamil, a?"

"Njega to da pitaju! Jebem ti! Pa oduvek je bio garav kao ugarak, i drugo mu oko bilo buljavo, a glomazan nos mu visio kao kuka, čim ga pogledaš, jasno ti je šta je. A malo dalje na nekom panju sedi ostariji, debeljušni Ivan, njen muž. Cima iz lule s kratkim, krivim kamišem i nadlanicom popravlja prosedi, od davana žučkasti, obešeni brk.

On se okreće starcu. Zna se s kim treba da se razgovara.

"Kako da ne govorim, bre?" Ali ovaj se pravi da ne čuje. "Nemoj tako, Selena, k'o boga te molim. Ja sam, bre, Ciganin, isto k'o vi."

"A nisi Turčin?" laje ona otud.

Rađala je bar desetak puta i, u onim prljavim, širokim suknjama, seda i raščupana, izgledala starija od muža. A možda je i bila.

"Kako, mori, Turčin? Nikad i' nisam ni vid'o!"

Iako je poreklom možda iz Turske. Nije siguran. U svakom slučaju, brat Ćazim mu je u Jagodini sedeo u muslimanskoj Turskoj mali između reke Belice i vašarišta, dok su pravoslavci imali svoju malu, kod Levačke čaršije. Ivan i njegovi su to, dabome, morali da prokljuve.

"Ma ti si, bre, star rom! Svoju decu imaš! 'Di ti našoj Mečki možeš da budeš par!"

On širi ruke ka brkatom čoveku i smeje se.

"Kako, boga ti, star? Pa dvajes' peta mi je, kako star?" Imao je u stvari trideset. Ali neće mu valjda tražiti krštenicu. "Rano me oženili."

Najzad stari Ivan diže glavu. Vadi lulu iz ustiju.

"Šta se tebe tiču njegova deca?" Bar on zna koja su muška prava, žena u njih ne sme da se meša. "Valjda su to deca njegove žene? Kako rom može da zna koja su deca njegova, koja nisu? Njegova su dok mu je njina

majka žena. Posle nisu."

Sa Trga Republike, tutnjeći, u Makedonsku svraćaju zelena blindirana kola za đubre. Malo niže od "Komisiona" zastaju, pa dvojica Šiptara u dugim, nepromočivim kabanicama s kapuljačama silaze s papuča na zadnjem delu i ulaze u neko dvorište. Otuda na čakljama preko ramena iznose velike, duboke kante pune đubreta. Istresaju ih u kolska usta nalik na ona u betonske mešalice i vraćaju u dvorište. Onda se nanovo penju na papučice i zviždukom daju znak. Na to kola krenu, opet zagrajaju i nestanu niz ulicu.

Kratka, nabijena sredovečna dama sa smeđim šeširićem na krupnoj glavi vodila je o kaišu kratkog, nabijenog, braonkastog mladog boksera.

Ćamil mu pucne jezikom. Pas mrdne podsečenim repom i pokuša da zastane. Ali žena ga cimne za povodac i oni dostojanstveno produže.

Mangupski trepćući buljavim okom, šapatom je psovao pseću gazdaricu.

Ipak, ono s Micom u Ćupriji bilo je šukar život.

Dotle mu je bila izrodila šestoro — bog im je uzeo troje — i dok je ona prala veš po kućama, on je sa svojim sandukom sedeo pred kafanom "Sinđelić". Svi su ga poznavali i svi hteli da pozdrave.

"Šukar li si, Ćamile?" pitaju.

On po bugarski potvrđuje drmajuci glavom levo-desno.

"Šukar, šukar."

Tog proleća uoči rata u ćuprijskom Sibinovićeovom sokačetu, češće zvanom Sibinovska mala, proneo se glas o veštini šesnaestogodišnje lepotice Mečke, ćerke ruskog Ciganina Ivana, koji je sa svojom fajtom pao na jagodinsko vašarište iznad Klefiševe klanice. Rano udatu, otac, braća i muž je, kažu, strogo paze — a i nemaju, vele, šta da paze, ni sama ne ide u rastur — ali kad pođu na veći posao, uvek izvan jagodinskog okruga i domašaja lokalne vlasti, nju puštaju kao prethodnicu. I dok ona gleda u dlan i bob, peva i udara u balalajku zavrćući gazdama pamet, oni na drugoj strani u tišini prave ršum. A ako kad dođe u škripac, baš kao na onim živim slikama u ćuprijskom Zanatskom domu, uz vrisku i pucnjavu doleću junačni i obesni i, uzimajući je na belog konja bez opreme, u poslednjem času spasavaju. Plele su se male legende o njihovim podvizima.

Treće proleće Svete Petronijevića

1.

Krajem treće slobodne zime u Ćupriji se dogodi nešto što se nikad dogodilo nije — Ravanica poteče uzbrdo.

Posle velikih snegova te godine, pre nego što se baba Marta istutnjila i što mu je rekao bog, prigreja sunce. Na to niz Veliku Moravu dunu i mlaki jug i ujutro donese prevremenu, nekakvu žućkastu prolećnu kišu. Dva-tri dana je bela brda oko Pomoravlja podnosiše kiselo se kostrešeći, a onda niz padine Kučaja i Vezirovca u Ravanicu, Belicu i Crnicu kuljnuše blatnjave, kao osice ljute bujice potoka, valjajući pred sobom iščupano šiblje i raščešljane utopljene ovce.

Mrka voda iz Belice, Ravanice i Crnice sad pljusnu preko zelenkastog moravskog leda i gradeći velike klobuke, zavuču mu se pod košulju. Od toga zaleđena reka nabreknu kao prekislo testo u karlici i pogrbi se izgledajući oko sebe kao zli vo bodač. I, jedne noći, dok je u daljini praštalo kao od lomljenja suvaraka, krčeći i šušteći, led joj se prolomi. A već u zoru, inače bolešljivo natrontana i lenja, ona kao od grčeva u

stomaku riknu i đipajući i praveći kolutove unazad, slepo i nasumice potrča pravo napred. Visoko dižući kolena i ničemu se ne uklanjajući, jarnosno je obarala sve pred sobom.

Natuštena i opaka, zlokobno tutnjeći, tako nasrnu najpre na železnički most. Kotrljajući čitava brda leda, gurala se i podmetala širokim leđima pod čudnu prepreku, po kojoj su prestrašeni vozovi jedva mileli. Metalna brana pred njom je škripala i stenjala kao od zemljotresa, ali nije popuštala. A koliko se prepreka nije izmicala toliko ona nije odušivala. I tako se tu, stalno dovlačeći sve nova i nova ledena pojačanja, slažući santu na santu i upravljajući ih ka nebu, prvi put opasno zajazi.

Odmah na to iz artiljerijske kasarne dotrča minerski vod. Akrobatski trčkarajući po nemirnim santama i mostovnoj konstrukciji i osmatrajući je dvogledima kao neprijatelja u tenkovskoj bici, vojnici počеше po ledu da dumbaraju minama. I, posle nekoliko dana, nekako uspeše jaz da odguše. Mrka voda prošarana ledenicama sunu između mostovnih tumbasa kao iz vodeničke vodojaže prskajući kapljicama železničke šine.

Onda, dva kilometra niže, nasrte na skliski, već gotovo preliveni drveni kolski most na kraju glavne ulice prema Jagodini, koji pre dve i po godine izgradiše Rusi. Napravljen za dvadeset dana pri oslobođenju neposredno ispred srušenog gvozdenog, velikog — mali, Mikićev, bio je na Ravanici — on je do pre nekoliko meseci, kad je veliki konačno podignut iz vode i popravljen, svima izgledao kao pravi žuti lepotan. Sad, pored novoobojene crvene metalne grdosije, odjednom poče da liči na zaboravljenog kijavičavog sinovca sa sela na silu doteranog u varoš. A kako nisu ni znali šta će više s njim, i ne pokušashe da ga brane.

Tako mali sinovac ne izdrža dugo. Ljuljajući se i kriveći, veliku vodu je dva-tri dana nekako i podnosio. A onda se, plivajući kućečke — videla se kao dugačak splav prepun granja — sredinom reke do njega doljulja teška, velika, verovatno u Adi iskorenjena topola. Ona ga ispod površine negde na slabom mestu snažno kucnu, nakrivi i za trenutak izloži još većem vodenom udaru, a zatim s praskom slomi kao letvu. Uz podzemno krčanje, krkljanje i kloktanje most čučavac se iščupa iz nevidljivog dna i lesa njegovih žutih šipova, balvana i podnica u dva ogromna komada krete i zalepi se za tumbase svog bliskog gvozdenog rođaka.

I, u nedelju dana, reka se drugi put zajazi. Već oslobođenu od leda i po veliku ćupriju valjda manje opasnu, vojnici je napustiše i pobegoše u kasarnu. A ona, luda, puče kao zreo čir na sve strane.

I dok je krupna kiša i dalje prporila, Morava postade nepregledna kao mrko, uzavrelo more. Na severu, kod Gilja između Ćuprije i Jagodine, pregrize Carigradski drum, a zatim podloka pružni nasip i razbaca železničke šine i pragove kao čačkalice. Onda to isto učini i na jugu, između Ćuprije i Paraćina, i ostavljaajući ostrvca dveju varoši na miru poplavi naokolo nekoliko sela i atara. Najzad, naknadno se seti i malene Ravanice. Mrdnuvši laktom, namrgođeno se ispod pazuha osvrte i ka njoj, zapljusnu je preko ušća kod Ade i odjedanput ispuni do guše. A ova od toga, daveći se, postade besna i gramziva i, kao nikad dotle, kotrljajući se tamo odakle je došla, eto, poteče naopačke.

Jadni Ćupričani, dva zla, a i više njih, često su imali, dva dobra nikad. Pa i sada, dok su jedni, pored Morave, srećni što im se pod rukom našlo nešto za šta nisu grbačili, ojkajući na obali i jašući po debeloj vodurini u plitkim barčicama, čakljama, trnokopima i konopcima s kukama hvatali kao dukat žute balvane ruskog mosta, na kojima će se čitave sledeće zime s ponosom čvariti, drugi su, malčani kraj ćerke joj Ravanice, morali da spasavaju Cigane.

Jer treće ili četvrte od tih noći, dok su je kraj kuća sa fenjerima i baterijskim lampama obilazili i merama od pobodenih štapova držali na oku, ona se, pritisnuta Moravom, kao na prstima tiho vrati kroz varoš prema Kučaju. Potom, otvarajući sebi drugi prolaz, podmuklo pojede vodenički nasip kod Nedeljkove vodenice i još jedanput naopako, galopom utrča u cigansku Sibinovsku malu, lupajući po kantama i tarabama kao uplašen konj.

Kroz noć odjeknu iznenađeni ciganski lelek. Na to odmah zaurlikaše zarđale ratne sirene, zaskamlikaše sva tri crkvena zvona. Vojska, Udba, skojevci, milicija — svi potrčaše da spasavaju Cigane.

Cela dva dana zatim potraja spasavanje malene ciganske imovine. Mada još natečena i ostavljajući barušljak iza sebe, kao da se tom podvalom izdovoljila, Ravanica odmah oduši i vrati se u korito. A oslobođeni malčani prihvaćuše unesrećene mangalije u svoje kuće i zajedno s njima počеше da drežde na nasipu iznad poplavljenog naselja, pljučkajući u vodu i čekajući kad će se s mokrih grana omaći neka kokoška.

I uza svu buku, šteta ne beše jako velika. Osim dve-tri srušene kolibice od čatmare, koje će Cigani čim grane pravo proleće brzo oohnoviti, zaista se utopi i nekoliko kokošaka, iako jednoj od njih naočigled meštana varoški maturant a sada zastavnik bez epoleta, suvonjavi, ovisoki, belomusasti Sveta Petronijević s nadimkom Ruski požrtvovano spase život.

U čizmama punim vode i šinjelu čije su ga mokre pole šljiskale po šiljastim kolenima, on se iz čamčića u kome je veslao milicajac pope za njima na drvo. Nekoliko njih lepo uhvati i dodade u barku. Jednu, međutim, koja mu uplašeno prhnu u oči, pokliznuvši se, ispusti i ona uz veselu ciku gledalaca izjedanput potonu kao kamen. On opsova i, ne razmišljajući, s visine skoči u blatnjavu tekućinu. Blesavu životinjku tako izvadi — sklapajući bele kapke na očima, ona je zatim klimala glavom kao pijana — ali pokvasi se do ramena i posle toga ostade bolestan.

2.

Kad poplava kroz dva dana popusti, Ruski se vrati svome poslu teških udova i vrelih očiju, slina, i promukao, grozničav, i pospan.

Cele dve nedelje potom provede na terenu. Za to vreme zima se mučila ne mogući da se odluči da li da se još bori ili da se povuče do boljeg vremena i svake noći prskala brda tankim mrazovima, koji su preko dana, opuštajući se, pretvarali udoline u žitku kaljugu. A on se, kašljući i kijajući, zimogrožljivo se umotavajući u šinjel i gutajući neke aspirine koji mu nisu pomagali, s nekolicinom milicajaca i udbovaca lomatao u pretovarenim čezama po nemogućim brdskim putevima, na kojima su točkovi upadali do glavčina, i, s prijavama sreske otkupne komisije u levoj manžetni, obilazio sela vršeći pretrese.

Milom ili silom, žito se od seljaka moralo isterati. A pošto ga oni dobrim nisu hteli dati, Sveti je bilo jasno šta treba da čini.

S tim u glavi, onako bolestan, čim bi zakoračio u neku kuću sa svoga spiska i osetio njen siti, topli miris na surutku, spopao bi ga bes. Dok ljudi, pravi ljudi, mislio bi, bolesni, gladni i ranjavi — a među ovima bi na istaknutom mestu odmah video i sebe — propadaju i ginu za bolji ljudski život, za njihov bolji život, oni ovde pare jaja i čekaju kralja!

"Jarosno bi naterao ukućane da prekopavaju avliju, štalu, podrum, i u početku samo kad ne bi našao i da bi našao, a zatim i kad bi našao i zato što jeste našao, zadihavajući se i sipljivo psujući majku neprijateljsku, domaćina bi u nekom budžaku, katkad i pred njegovima, do malaksalosti tukao. Prebivši ga i sam, zaduvan, klonuvši, mislio bi da džudža to, evo, nije ni osetio, a on na njegove oči prosto izdiše. Osećao bi se u isti mah i beskrajno kriv i bolan prebolan i do srži ozlojeđen i seljaka bi zamrteo još jače.

Mrzeo je u stvari sve gedžovane sveta. Sve je to goli krvopija kulak i neprijatelj! I kad još nije — već jeste! Ponekad bi u nekoga gotovo pucao. I to, podvikivao bi u sebi, ne bi bio nikakav greh, naprotiv!

Onda bi milicajcu naredio da gegulu zatvori u kancelariju mesnog odbora, a s ostalima bi prešao drugome.

Pošto s jarošću napuni nekoliko seoskih kancelarija i isprazni ih šaljući čitave povorke na dalju nadležnost u varoš, jedne večeri u vlaškom selu Bigrenici iznenada zanemoća. Samo, neočekivano, prozor u koji je tog časa gledao poče lagano da mu se vrti i, dok je još grčevito nastojao da mu prati uskovitlanu krstaču na izduženom pravougaoniku, vidno polje mu se zamračí skupljajući se kao u pesnicu. I tako se, u nekom plavetnilu i zujanju, i izgubi. On se neosetno smulji na zemljani pod, gubeći svest.

Četiri dana posle toga provede u vrućici u kući jednog Vlaha komuniste.

Neprestano se kao na klackalici ljuljao između polusvesti i polusna, između bola u čitavom telu i zadovoljstva od opuštanja u postelji, cvokotave drhtavice od nepostojeće promaje i kivanja od vrelice, jarko jasne predstave o dužnosti i zadatku pred kojima se nalazi i bolnog osećanja nemoći da ih više ispunjava. Prvog dana čak dade naloge milicajcima da rade sami. A uveče se, primajući izveštaj, užasnu od njihove nedelotvornosti i gluposti i, besno vičući, otera ih u varoš. To ga samo još više utvrdi u uverenju da je pravi jalovi poluintelektualac i slabić koji ni na jednom poslu nije do kraja izdržao i u dubokoj patnji što protiv svoje prirode i porekla, evo, ne može ništa, ma koliko se trsio i sam sa sobom boćio. Posmatrajući sebe u tom novom obličju, video se kao nepoznat sluzav beskičmenjak i njegovoj posramljenosti nije bilo granica ni utehe.

Stalno ga je mućio jedan te isti san.

Čim bi spustio uvo na tvrdi slamni jastuk, odnekud bi mu se uz uzglavlje pojavila nekakva tri kamićka. Kriveći glavu i izvrćući oči, časak bi ih pratio kao zabavne male komedijante, a onda bi osetio kako mu se provlače kroz uvo i blago spuštaju oko pljuvačnih žlezda pod jezikom. Tu, u početku, ne bi mu smetali. Ali, zatim, čukajući sve jače i vrteći se kao da igraju nekakav tročlani valcer, počeli bi i da rastu. To bi već postajalo opasno i on bi, škripeći zubima i krkljajući, pokušao da ih ispljune. Uzalud, kamićci su i dalje rasli, postajali pravi krupni rečni beluci koji gromoglasno čekićaju, ispunjavali mu usnu duplju i pritiskali nepce. Novo krkljanje mu opet ne bi pomoglo i on bi se padavičarski trzao i uprazno batrgao nogama. U međuvremenu sve krupniji, beluci bi mu se već lagano provlačili i na gornji sprat lobanje, potiskivali mu mozak i razbijali ga kao teškim čeličnim batovima. A to se sad na čudan način povezivalo s jednim od dva streljanja koja je pri oslobođenju izveo — "Trći, pope, trći!" jasno se opet sećao i, kao da sve nanovo gleda, čudio se što s leđa svešteničke mantije pod nevidljivim brabonjcima metaka smešno skakuće prašina — i odjednom bi sebe u užasu video u popovskoj odeždi. "Ne!" zavikao bi, "to nisam ja!" I Sveta Ruski bi se u praznoj sobi panično drao.

Budio se zapečena grla i nosa, znojav i srca kao u pileta i odmah se osvrtao ka vratima da vidi nisu li ga čuli ukućani.

Često mu se javljala i njegova Gordana, ćuprijska maturantkinja, ćerka predratnog oficira zaostalog u svetu posle zarobljeništa, koja pre nekoliko meseci nekud nestade pre nego što on, zbog njenog oca, uspe da joj išta progovori od svega onoga što je morao da joj kaže. Ugledao bi je iznenada na širokoj ulici i, zračno se osmehujući, pohrlio bi k njoj. "Gordana", vikao bi, "imam nešto da ti kažem. Gordana, ti znaš šta imam da ti kažem!" Ona bi počela da leluja odlazeći unazad. "Vratiću se", odgovarala bi klimajući čipkastim telom. I tako bi odlelujala. Nikakvog nesporazuma u snu među njima nije bilo.

Budeći se u onom čudnom krevetu s mirisom na prašnjavu trinju, osećajući pustošnu tišinu u sebi, verovao je da bi s tom crnookom, dugonogom devojkom prejahao preko ovog blata kao na krilima, kao dobar junak na dobrome konju. I žito bi bilo pliće sakriveno! Bez nje, evo, po navici uspravan — činilo mu se da ulazeći u svaku od tih kuća pokazuje ludu hrabrost — ali i ljutit i naprasit vlast, sila, a i neiskustvo i nespretnost su ga tome naučili — čini grešku za greškom i s jarosnim zadovoljstvom gazeći po tankoj skrami svoga ponosa, zapada u kal sve dublje i dublje.

Šta je ovo, u čudu se pitao gledajući oko sebe. Je li ovo ono što se zove život? Je li moguće da ovi ljudi nisu nikad imali ništa drugo i da im je ovo što vidim najviše što su ikad dosegli? Ili možda samo nakrivo gledam i rđavo vidim? Još prve noći u selu primeti da njegov domaćin Bigreničanin na svaki pseći lavež oko kuće brzo ustaje i s petrolejkom i sekirom u ruci tiho odlazi u štalu. Postojao bi tamo malo, promuvao bi se sa žiškom svetiljke po dvorištu, pa bi se tiho vratio. Stalno je, čini se, bio spreman da ustane.

Jednog ga jutra upita o tome.

"Plašim se da mi ne otruju stoku", odgovori Vlah.

"Ko?"

Čovek mrdnu čelom ispod ogromne šubare.

"Seljaci."

Ruski razumede da je hteo da kaže da je to zbog njega, ali pomisli da gedža možda pokušava da mu nešto iskamči. Šta bi od mene, podsmehnu se, i mogao da dobije? Da i sam nešto ne krije? I ne ponudi mu pomoć.

Zašto oni žive ovako, misilo je gledajući u tavanicu. Kako mogu ovako da životinjare? Nesreća je svuda oko njih, a oni je ni ne vide, čak joj sam idu u susret. Iscrpen i nemoćan — čim bi ustao, noge bi mu zadrhtale kao prut i morao bi odmah da se vrati u postelju — pokušavao je nekako da pokrene svoje neupotrebljivo telo, da makar nekoliko koraka po sobi načini i tad prvi put pomisli ono što će mu se kasnije sve češće vraćati i zatim ga godinama napadati — da su se i oni pretučeni onda osećali verovatno ovako kao sad on. Možda, posumnja, i nisam morao da ih tučem?

Ali šta ćeš drugo s njima, odgovarao je sam sebi. Kako da ih mrdneš s mesta? Mrzeo je njihovu ravnodušnost i pripravnost na nesreću, mrzeo njihovu podmuklost i kokošje slepilo. Pa za koga on ovo radi? Za nas i za njih je sve to!

Žita, video je, zaista nemaju dovoljno ni za sebe, a kamoli za druge. A i to se mora podeliti. I — kad bi bar malo želje pokazali da se nekuda krenu! Ovde se više ne može ni ostati ni opstati. Propašće se. Ali kad njima ovo blato i beda, ovaj jad i čemer prijaju kao svinji kaškalo i odatle ih možeš isterati samo pesnicom. Batine su za njih sviknut način razgovora, vole da ih dele i ne ropću kad ih primaju. Jedino njih valjda i poštuju.

U redu, mislio je gledajući kroz maleno okno u raskaljan put, ali ako su se oni navikli, kako da se naviknem ja? Kako da opstanem? Jer to blato protiv kojeg se bori, evo, hvata se i za njega, sve ga je više i već mu oblepljuje ruke, lice, oči. Ne može više dobro ni da vidi, davi se i guši u njemu. Kako da opstanem, zapomagao je.

Odjednom bi osetio odavno nezadovoljenu želju da stane pod debeo mlaz vode, da se pod njim dugo sapuna i trlja i da skine nečistoću sa sebe. Borio bi se s njom neko vreme, dok bi osećao kako mu se po koži prosto hvata kora od prljavštine. Najzad bi ustao i, bos na lepljivom zemljanom podu i u dugačkim vojničkim gaćama, lomatajući tankim nogama od treskavice, nad prljavim čupom za pomije u uglu oplaknuo bi ruke. Bilo bi mu, činilo mu se, malo bolje posle toga.

Tako, četiri dana. A onda, više od jada nego od zdravlja, nekako ustade iz kreveta, umoža se u šinjel i pozajmljene vlaške gubere, natovari na čeze i vrati u varoš.

Barabe, konji i gegule

Ime mi je Žika Kurjak. Zovem se u stvari Živojin Stanimirović, al' još kao maloga prozvaše me i Kurjak. To je, mislim, zbog mog izgleda. Ono, sad više ličim na babu nego na kurjaka, a jedanput za vreme rata kod Gvozdena u kafanu Mile Lepin mi stolicom rascopa i nos, pa mi otad, evo, ostade ovako raskokan i kriv, al' nije uvek bilo tako. A možda i zato što sam kao mali voleo da se smucam po planine oko Okna kao kurjak, ne znam.

Kao mlad bio sam mnogo nezgodan. Otac me prvo dade u gimnaziju u Čupriju, al' od toga ne ispade ništa. Dva razreda nekako završi, al' treći nikako. Prvo jedanput ponavljah, a onda me još i načisto isteraše, zbog mog drugara Momčila Teofilovića Vlaa iz Dve Sestre, sad pokojnog, nek mu je laka zemlja. On se bio nešto navrzo na mene, a bio je stariji godinu dana, pa me svaki čas kljuca. Pune dve godine jeo sam ja batine od njega, glavu nisam mogo da podignem. Šta sve nisam radio, pa ne vredi i ne vredi.

A Momčilov otac Sreten Teofilović, isto po nadimku Vla, imao kafanu u selo Dve Sestre. Kod Dve Sestre su, pričaju stari, nekad, ko zna kad, poginule dve sestre. Čuvale ovce, pa naišli Turci. Oni pojurili da ih povataju, a devojke skočile u ambis i poginule. I tako, prvo su tu stenu Dve Sestre nazvali, a onda se, odma ispod nju, napravilo i selo, pa su i njega isto krstili. To je bilo ko zna kad, ni ne pamti se. Samo se tako priča.

A selo Dve Sestre na tri kilometra od Okna, a i Sretenova žena bila Srpkinja, pa mu u kafanu išli i Srbi i Vlasi, i seljaci i rudari, i iz Okna i iz drugi rudnici, i oni su, bogami, dobro radili. I tako, Sreten Vla je trgovao i sa kafedžije u Čupriju i u Paraćin i stalno je vozom ili on njima nešto slao ili od njih nešto dobivao. Tek, često je kod nas silazio ili on ili njegov sin Momčilo.

Kad siđe Sreten, ja prođem dobro. Al kad siđe Momčilo, ja izem batine. On tad sačeka i putnički iz Čuprije i mene kako se vraćam iz škole, pa mi kaže:

"Kurjak. Jopet si mi noćas ukrao jagnje, Kurjak."

I onda pođemo na Miladinovu livadu pored stanice i tu ti mene moj Momčilo odelje.

Plačem ja, do neba se, mislim, čuje. Al, opet, izgleda, ne čuje se baš mnogo daleko. Jer posle to Momčilo me pusti da se dan-dva odmorim, pa me ponovo presretne i odvede na Miladinovu livadu. I ja ti opet negde plačem.

A naša škola ti je izgledala ovako. Od Okna do Čuprije ti je trijes i pet kilometra. Svako jutro ustajemo u četiri i u pola pet, pet sedamo na putnički za Čupriju. Onda vas dan provodiš u školi, pa čekaš na stanicu u Čupriju, a posle podne penješ se na isti taj putnički, koji se sad vraća u Okno, i kući stižeš opet u mrak. A ako voz i kasni, ne pitaj.

Ne mož to, bre, da izdržiš, pa da si bogov stric lično, a nekmoli dete. Ja sam tako izdržao dve godine, a kad ono još i Momčilo poče da me sačekuje, više se nije moglo. Tako ti treći ponavljam i nikad ga više ne završim. A ni škola me, što da se lažemo, nije mnogo vukla.

Kad te godine doneso svedočanstvo kući, otac me prvo išiba kaišem, a onda odma ode do kopača čika-Svete Mladenovića i ja ti već od preksutradan poče zorom da silazim u jamu kao njegov najmlađi jamski laufer.

Celo to leto sam tako kilavicom kopao ugalj i lopatom ga tovario na vagonet. Sad je naša jama, dabome, otpre nekoliko godina, zatvorena i moje Okno je skroz propalo. Srce da ti se proplače kad ga vidiš. Al onda je naš ugalj bio kao staklo. Gospoda ga, pa, bogami, kažu, i neki ministri ložili. I Okno, dabome, bilo drukčije. Posle, pun vagonet odguram do skretnice, gde ga prikače za vitlo ili, ako smo visoko, private konji,

a uzimam prazan i vraćam se na numeru. Kad ti je trines-četnes, bre, a moraš tako da radiš, nije ti zgodno.

Al ja sam to, ljudi, nekako voleo. Tad su u jami još bili konji i ja ti tamo, ljudi, tu nesretnu živinu tako zavolim. Oni su ti, jasnici, još bili mladi, ali da'l od onaj mrkli mrak da'l od ono čas mračno čas svetlo, svi brzo skroz oćorave, ko krtice. A kad i jedanput spuste, više ih i ne izvukuju — i štale su tamo imali — belog boga ne vide sve dok toliko ne propadnu da više nisu za ništa drugo nego za nož. I gledaju te onde onim pametnim slepim očima ko da te vide.

To je mene, ljudi, toliko žalostilo — kao dete sam nekako bio žalostivan — da sam, bogami, čak i plakao. Nije moglo, čini mi se, dva-tri dana u jamu da mi prođe da malo ne proplačem.

Naročito sam tamo voleo jednog Liska. To je bio, tako, ružan, krupan lisas konj s belu belegu na čelo, al' pametan, ko čovek. Konj ti je uopšte pametna životinja, a uvo je valjda bilo raz sveta.

"Zdravo, Lisko", kažem mu ja, a on strigne ušima: po glas me poznaje. More, kakvi, i korak mi poznavao. Čim naiđem na skretnicu, on okreće glavu na mene, ko da može da me vidi.

I bio sam ga naviko da ga ranim. Od matere sam svakodnevno krao po parče leba ili proje što je spremala za džukele i nosio mu ga u džep. Čim mu priđem, on polako zarže i počne da me njuška i gurka glavom.

Izvadim, pa mu dam; a sve pazim da me ne vidi vozar.

"Na, Lisko. Jedi, Lisko." I ljubim ga u obraze i milujem. "Jedi, moj Lisko, da mi budeš jak i zdrav. Još dve godine ovako da izdržiš, dok malu maturu ne položim, a onda ćemo ja i ti", pa ne smem ni da kažem šta ćemo, nego mu pokazujem rukom nagore, ko da me vidi. A kolika sam bio budala, u to sam i verovao. I sve mi je bilo jasno, sve šta ćemo i kako ćemo napolju, samo nisam znao kako ću da ga ukradem. "A onda ćemo", šapućem mu, "da pobegnemo u Bučinu." To je planina iznad Okna. "Tamo je šuma velika, livade od divlje cveće samo trepere i trava mi je do grudi. I ima jedan stari Vla vidar, deda Paun, što vida i konji i ljudi, samo on zna kako. Kod njega ću da ti izlečim oči, pa ćemo da uživamo. Ti paseš, a ja ležim pored tebe i blenem u nebu. Tako ima da uživamo."

Al to se leto nekako brzo završi i dođe vreme da se opet pođe u školu.

Pas

Jedne noći, jako kasno, prolazio sam ulicom nedaleko od železničke stanice. Bilo je proleće ili jesen, ne sećam se tačno. Jedna od onih mirnih, hladnjikavih, prozračnih beličastih noći kad prija mantil na leđima.

Ulica je bila duga i pusta; nigde u njoj nikoga kao da je bolest opustošila. Preko puta, s moje desne ruke, čučali su nekakvi kućerci, niski i čađavi; od njih se nastavljao dug, pravilan red prljavozelenih taraba; onda je dolazila neka radionica, ili možda garaža, u ovo doba dana zatvorena; pa opet niska, tamnožuta zgrada štamparije. A još više u stranu, odmah iza njihovih leđa — činilo se, a nije bilo tako — kao da se igraju igara ovog sveta, u dalekoj, nadmoćnoj visini, kao na hridini, gomilale su se mračne gromade kućerina Lomine ulice, Balkanske, Terazija. Nekoliko osvetljenih prozora na njima visili su u toj golemoj tamnoj zbrci kao napuštena lastavičja gnezda.

Išao sam ulicom u potpunoj tišini i valjda ni sopstvene korake nisam čuo, i taj mir i prozračni zrak prosto su me milovali. Odmarao sam se sam u noći dok se oko mene odmaralo i vreme samo.

Sutra će odavde možda poći na svoj beskrajni put ona sitna, hladna, sumorna kiša, koja će kud god pogledaš pritiskivati svet kao ogromni mokri sunder i kvasiti ga i spolja i iznutra; teško tebi, jadniče, ako, nateran poslom, ili, još gore, u pratnji čoveka koji označava višu silu, budeš primoran da dan provedeš na

utrini. Ili će, opet neočekivano, da udari žega, ona koja prži i odozdo i odozgo i koja ti zaustavlja dah kao vrela rerna; kud se god okreneš, kud god pokušaš da skloniš glavu, u sobi, na ulici, u kancelariji, pod jednim, ćosavim drvetom, svuda te sačekuje njen nečujni, nepokretni, mrtvi lepak, koji ti suši ždrelo i mozak.

Sutra će od ranog jutra, još dok sunce ne siđe ni do prozora, ovde započeti tutnjava. Jurnuće teški kamioni, hladnjače, autobusi, aluminijske muljače đubreta, brektave mešalice betona. Kao uplašene šarene bube muvaće se između njih mali automobili. Tandrčuci, galopiraće, ka mostu, ka izlazu iz grada, napolje, u slobodu ili, opet, otuda, u grad, metež i buku, svi u nekoj groznici, kao u strahu, kao da, jedni odovud drugi otud, od smrti same beže.

I već tada, dok rumeno sunce još bude na krovovima čučalo, u restoranu nekog od ovih starih, izlizanih hotela možda će sedeti neki ćutljiv mlad ćovek, siromaški ali s pažnjom odeven, sa ćistom košuljom koju je prethodne noći u umivaoniku trokrevetne sobe oprao, s pomalo otrcanom i masnom kravatom i nabreklom jevtinom tašnom prepunom prospekata i uzoraka, i za stolom kraj izloga lagano ispijati prvu jutarnju kafu. Ćeka ga dug, težak, užasan dan i sa zadovoljstvom će srkutati toplu crnu tekućinu i vući dimove iz svoje tanke cigarete. Gledaće kroz staklo u narod koji na ulici poćinje da promiće i razmišljaće o tome da li će u onim mnogobrojnim kancelarijama koje ga danas oćekuju možda nanovo ugledati nekoga od njih i prepoznati ga kao poznanika koga ne poznaje, ćoveka bar po nećemu bliskog sebi. Zadovoljan što je ustao rano i time ostvario trenutak odmora, ućivaće u njemu kao u najvećem dobru koje je ovaj svet mogao da mu pruži, tako, bez dorućka, ćak i bez novina, samo sa crnom kafom, cigaretom i svojim neveselim, crnim mislima.

Mir, tišina, san i to me je blažilo kao melem.

Odjednom u toj tišini nešto zaćuh. Iznenada zdesna, iz one zbrke od kuća utonulih u san, odozgo kao da dolazi s onog sveta, tiho, sa dosadom, bezrazložno zalaja pas.